کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٩١١ سێشەممە، ٣٠ی بەفرانباری ١٤٠٤ _ ٢٠ی ژانویەی ٢٠٢٦

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

زۆربەی خەڵکی ئێران لەم ڕێژیمە نارازین و لە بەرامبەریدا وەستاونەتەوە. ئەمن پێموایە کە لە بارودۆخی ئێستادا، گەڕانەوەی هێزە چەکدارەکان بۆ نێوخۆی وڵات بە قازانجی خۆپیشاندەران نییە، چونکە بیانوویەکی گونجاو دەداتە ڕێژیم تا خەڵک پتر سەرکوت و قەتڵوعام بکات. هەر بەم هۆیەشە کە هێشتا نەگەیشتووینەتە ساتەوەختی وەرگرتنی بڕیارێکی وا. بەڵام کاتێک بگەینە ئەو دەرەنجامەی گەڕانەوەی هێزەکانی پێشمەرگەی ئێمە چیتر نابێتە بیانوویەک بۆ سەرکوتکردنی زیاتری خۆپیشاندەران، ئەوکات ڕەنگە وەها بڕیارێک بدەین

ل ٢

هەتا ئێستا ڕوانگەی فاکتۆری دەرەکی لە پەیوەندی لەگەڵ ئێراندا سنووردار بووەتەوە بە بەرنامەی ئەتۆمیی ئێران، بەرنامەی مووشەکیی ئێران و هێزە نیابەتییەکان کە ئێران لە ناوچەکە کەڵکی لێ وەردەگرتن و لەو بوارەدا تا ڕادەیەکی زۆر ئێران فەلەج کراوە تا ڕادەیەکی زۆر ئەوە بە نەتیجە گەیشتووە؛ بە لێدانی بەشەکانی ئەتۆمی و مووشەکیی ئێران، لێدانی ڕەهبەرانی نیزامیی ئێران و کورتکردنەوەی دەست و پەیوەندییەکانی ئێران لە ناوچەکە. بەڵام کارەکە تەواو نەبووە، و ئەسڵی کارەکە خەڵکی ئێران تەواوی دەکات

ل ٢

کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکرات لە وتاری ٨٠ ساڵەی دامەزرانی «کۆماری کوردستان»دا:

کۆمارەکەمان بەو ڕەمزە نەتەوەییانە دەناسرێتەوە کە بەشێکن لە ناسنامە و هێما هەرە دیارەکانی خەباتی کورد لە هەموو کوردستان

«کۆماری کوردستان»؛ ٨٠ ساڵ شکۆ و سەروەری

"کوردستان" بەبۆنەی ٢ی ڕێبەندان، ٨٠ ساڵەی دامەزرانی کۆماری کوردستانەوە پیرۆزبایی ئەو یادە مەزن و بەشکۆیە لە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان، بنەماڵەی سەربەرزی شەهیدان، زیندانیانی سیاسی، پێشمەرگە گیان لەسەر دەستەکان، چالاکانی نێوخۆ، کادر و ئەندامانی حیزبی دێموکرات و هەموو ئەو نیشتمانپەروەرانە دەکا کە بە درێژایی سێ چارەگە سەدە بە هەر شێوازێک تێکۆشاون کاروانی ئامانجەکانی کۆماری کوردستان لەسەر ڕێگای خۆی بەردەوام بێ. هەروەها سڵاوی ئەمەگ و وەفا دەنێرێ بۆ گیانی پاکی شەهیدانی ڕێبازی کۆماری کوردستان، بەتایبەتی سەرۆک و دامەزرێنەری کۆمار، پێشەوا قازی محەممەد، کە بە ژیری و فیداکاریی خۆی دیارترین و جوانترین جووڵەی سیاسیی مێژووی نوێی کوردی تۆمار کرد.

دامەزرانی کۆماری کوردستان ڕووداوێک نییە کە وەک هەر ڕووداوێکی دیکە ڕووی دابێ و تێپەڕیبێ، بەڵکوو وەک هەموو ئەو دەمەساتانەی بۆ چارەنووسی گەلان بنیاتنەرن، هاتووە بۆ ئەوەی لە مێژوودا بژی و میراتێکی ڕەمزی و زەینیی زۆر ئەولاتر و فراوانتر لە کات و شوێنی خۆی بەجێ هێشتووە. لەگەڵ ئەوە کە بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد ڕابردوویەکی چەند سەدەیی هەیە و گەلی کورد پاش ڕووخانی کۆماری کوردستانیش زۆر شۆڕش و ڕاپەڕینی دیکەی لەپێناو ڕزگاری و دروستکردنی قەوارەیەکی ئازاد بۆخۆی وەڕێ خستووە، بەڵام کۆماری کوردستان ئەو ڕووداوەی مێژووی کوردە کە زیاتر لە هەر ڕووداوێکی دیکە هەموو کورد لەسەر بایەخ و شوێندانەرییە سیاسی و ناسنامەییەکەی کۆکە و کوردی هەر چوار پارچەی کوردستان بەبێ جیاوازی و مشتومڕ بە هی خۆی دەزانێ.

ئەگەر کۆماری کوردستان ئەو جێگە و پێگە گرینگەی لە ناسنامەی سیاسی و یادەوەریی بەکۆمەڵی نەتەوەی کورددا هەیە، ئەمە تەنیا لەبەر ئەوە نییە کە کۆماری کوردستان یەکەمین و لەڕاستیدا تەنیا ئەزموونی سیاسیی کوردە کە لەودا گەلی کورد مەرامی سەروەریخوازانەی خۆی بەڕوونی جێبەجێ کردووە و کوردی پارچەی دیکەش لە دامەزراندن و پاراستنیدا بەشدار بوون، بەڵکوو هەروەها لەبەر ئەوەیە کە کۆماری کوردستان داهێنەر و چەسپێنەری کۆمەڵێک هەنگاو و هێمای نەتەوەیی وەک بەفەرمیکردنی زمانی کوردی و سرود و ئاڵا و پێشمەرگەیە کە ئەمڕۆ بوون بە هێما و نیشانی هاوبەشی هەموو نەتەوەی کورد.

پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی:

کۆماری ئیسلامی زیاتر لە هەر کاتێک لە لێواری داڕمان نیزیکتر بۆتەوە

[ڕاگەیەندراوی بەڕێوەچوونی پلینۆمی شەشەمی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران]

کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕۆژی دووشەممە، ٢٩ی بەفرانبار (١٩ی ژانوییەی ٢٠٢٦ی زایینی) شەشەمین پلینۆمی خۆی بەڕێوە برد. پلینۆمی شەشەمی کۆمیتەی ناوەندیی هەڵبژێردراوی کۆنگرەی یەکگرتنەوەی دێموکراتەکان کە بە بەشداریی ئەندامانی ئەسڵی و جێگری کۆمیتەی ناوەندی بەڕێوە چوو، بارودۆخی ئێستای ئێران پاش ڕاپەڕینەکەی بەفرانباری ئەمساڵ، دۆخی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی و دەرفەت و هەڕەشەکانی بەردەم بزووتنەوەی کورد و هەروەها چەند بابەتێکی نێوخۆیی و ڕێکخراوەیی حیزبی هەڵسەنگاند و بڕیاری پێویستی لەسەر کۆمەڵێک ئەرک و پڕۆژەی حیزبی دا.

پلینۆمی شەشەمی کۆمیتەی ناوەندی بە دەقەیەک وەستان بۆ ڕێزگرتن لە یاد و خەباتی شەهیدانی کوردستان، بەتایبەت شەهیدانی ئەمدواییانەی هێرشی هێزە بەکرێگیراوەکانی ڕێژیم بۆ سەر خۆپێشاندەرانی ئێران، بەتایبەت ناوچەکانی خوارووی کوردستان لە کرماشان و ئیلام دەستی بە کارەکانی کرد. لە بڕگەی یەکەمی کاری پلینۆمدا کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستان لێکدانەوەیەکی سیاسیی ورد و هەمەلایەنەی لەسەر دۆخی گشتیی ئێران پاش شەپۆلی نوێی نارەزایەتییەکانی ئەمدواییانە دژی کۆماری ئیسلامی، دۆخی ئۆپۆزیسیۆن و ئەرکەکانی بەردەم بزووتنەوەی سیاسی-نەتەوەیی کورد، بەتایبەت حیزبی دێموکرات کرد. بەشدارانی پلینۆمیش ڕاوبۆچوونی خۆیان خستە سەر لێکدانەوەکەی سکرتێری گشتیی حیزب و بەمجۆرە ئاکامگیری لە باسەکانی پلینۆم کرا.

پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی لەسەر ئەو باوەڕە بوو کە نارەزایەتییەکانی ئەمدواییانە لە ئێران و کوردستان تەنیا بۆ نارەزایەتیدەربڕین بە دۆخی ئابووری، بێکاری، گرانی و بێنرخبوونی دراوی نیشتمانی و لەو سۆنگەیەوە دابەزینی ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ زیاتری توانای کڕینی خەڵک نەبوو، بەڵکوو هاوکات بەرهەمی وشیاری و تێگەیشتوویی سیاسیی خەڵک و ڕاپەڕین دژی نیزامیکی سیاسیی دیکتاتۆر و مرۆڤکوژە کە ژیان و ماف و ئازادییەکانی ئەوانی زەوت کردوە و وەڵامی هەرچەشنە داوا و مافخوازییەکی خەڵک بە ئاگر و سەرکوتی خوێناوی دەداتەوە. بۆیە کاتێک دروشمی "بڕووخێ دیکتاتۆر" بەرز کرایەوە...

درێژە ل ٢

دانیشتن لەسەر نووکی نێزە
ڕەسووڵ سوڵتانی
٤

فەڕانسە و ئێران: "نۆفڵ لۆشاتۆ"ی دووەم بۆ ڕەزا پەهلەوی؟
د. ئاسۆ حەسەنزادە
٥

چۆن پەرگالێکی نوێی جیهانیی دروست بکەین، بەر لەوەی زۆر درەنگ بێت
و لە ئینگلیزییەوە: کەماڵ حەسەنپوور
٨

جێگۆڕکێی «تاج» و «مەندیل»؛ کوردستان و تەڵەی ئۆپۆزیسیۆنی ناوەندگەرا
ئاگری باڵەکی
١٠

درێژەی ڕاگەیەندراوی پلینۆم

... به فەرمانی خامنەیی گەورەترین کوشتار لەو خەڵکە لەسەر شەقامەکان وەڕێ خرا.

پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی وێڕای هاوخەمی لەگەڵ بنەماڵەی ئەو هەزاران کەسەی لەو ماوەیە لە ڕەوتی نارەزایەتییەکاندا بە تەقەی ڕاستەوخۆی هێزەکانی ڕێژیم شەهید بوون یان لە گرتووخانەکاندا گیانیان لێ ئەستێندراوە، پێی لەسەر ئەوە داگرت خوێنبایی ئەو شەهیدانە و تێچووی قوورسی ئەم ڕاپەڕینە ئەوەیە کۆماری ئیسلامی زۆر زیاتر لە جاران لە لێواری هەڵدێران نیزیک بۆتەوە.

پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی بە بەرزنرخاندنی گیانبازیی خەڵکی کرماشان، ئیلام و مەلەکشایی لەو نارەزایەتییانەدا، مانگرتنی ڕۆژی ١٨ی بەفرانباری کوردستان بۆ پاڵپشتیی خەڵکی کوردستان لە هاونیشتمانەکانیان ناوچەکانی خوارووی کوردستان، پشتیوانی لە دەنگهەڵبڕینی خەڵکانی ناوچەکانی دیکەی ئێران و مەحکوومکردنی زەبروزەنگی کۆماری ئیسلامی بەرز نرخاند و ڕایگەیاند کە ئەم مانگرتنە جارێکی دیکەش پێگەی بەرزی سیاسی و ڕێکخراوەیی بزووتنەوەی کورد لە ئێراندا پێشان دایەوە و متمانە و ئێعتباری زیاتری بۆ کورد لە هاوکێشەکانی داهاتووی ئێراندا دەستەبەر کرد.

پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی لە بەشێکی دیکەی باسەکەیدا بە ئاماژە بەوەی نارەزایەتییەکانی ئەم دواییانە لە ئێران و سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامی وەک هەڵبڕینی هەموو هێڵەکانی پێوەندیی نێوخۆی ئێران بە دەرەوە، سەرکوتی خوێناویی خەڵک و کردنەوەی پێشانگای تەرمی کوژراوەکان هەڵوێستی ئەمریکا و ئورووپا لەهەمبەر کۆماری ئیسلامیی لێکنیزیکتر کردەوە؛ لەسەر ئەو باوەڕە بوو ئەوەی هەتا ئێستاش کۆماری ئیسلامیی ڕاگرتووە تەنیا ئامرازی هێزی سەرکوت و نەبوونی جێگرەوەیەک بۆ ئەم ڕێژیمەیە. پلینۆم لەسەر ئەو باوەڕە بوو کە هەوڵی هەمەلایەنەی دژبەرانی کۆماری ئیسلامی بۆ گەیشتن بە لانیکەمی ڕێککەتن و کۆکردنەوە و وەسەریەکخستنەوەی هێزەکانیان بۆ تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامی پێویستییەکی ژیانەکییە. هەر لەو چوارچێوەیەشدا لێکنیزیکبوونەوەی زیاتری هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بەرهەمداربوونی کار و پرۆژەکانی ناوەندی دیالۆگ بۆ هاوکاریی حیزبە سیاسییەکانی کوردستانی ئێرانی بەرز نرخاند.

پلینۆم لە بەشێکی دیکەی باسەکانی خۆیدا بە سەرنجدان بە ڕووداوەکانی ئەو ماوەیەی سووریە و ڕۆژئاوای کوردستان و تەشەنەسەندنی شەڕ و ناکۆکییەکان ڕای وابوو، ئەوەی لەو ماوەیە لە شاری حەڵەب و شوێنەکانی دیکەی ئەم وڵاتە بە دژی کورد لە ڕۆژئاوا ڕوو دەدا لە درێژەی ئەو شەڕانەیە کە لە ساڵانی ڕابردووشدا بەردەوام کراوەتە سەریان و ئامانج لەوەش دیسان پێداگری لەسەر سیاسەتی ڕێژیمەکانی پێشوویە کە وەڵامی هەر مافخوازییەکی کوردەکانی ئەم وڵاتەی بە قەڵاچۆ و گۆڕینی دێموگرافی و پێکهاتەی دانیشتووانی ئەو ناوچەیە داوەتەوە. پلینۆم پێداگری لەسەر ئەوە کردەوە بە کۆمەڵکوژی و پاکتاوی نەتەوەیی ناکۆکییە سیاسییەکان چارەسەر نابن و نەتەوەی کوردیش کە بە درێژایی مێژوو بۆ مافە ڕەواکانی خوێن دەدا و گیان دەبەخشێ، لە خەبات بۆ بەدیهێنانی مافەکانی سارد نابێتەوە. بۆیە داننان بە یەکسانی و مافە ڕەواکانی کورد و هەموو پێکهاتەکانی ئەم وڵاتە و هەوڵدان بۆ چارەسەری ئەو ناکۆکییانە بە ڕێگەی وتووێژ، چارەسەری ڕاستەقینە ئەو دۆخەیە. هەروەها دەستپێشخەری لایەنە نێودەوڵەتییەکان و قوورسایی ئەوان بەپێی بەرپرسایەتیی سیاسی و ئەخلاقییان دەتوانێ هاندەر و یارمەتیدەرێکی گرینگ بۆ کۆتاییهێنان بەو دۆخە بێت.

چەند بڕگەیەکی دیکەی دەستووری کاری شەشەمین پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی چۆنیەتیی کاراکردنی بەشە جۆراوجۆرەکانی ئۆرگانیزمی حیزبی پێوەندیدار بە دۆخی ئێستای ئێران و کوردستان لەپێناو ئامادەیی زیاتری حیزب بۆ بەرەوڕووبوونەوە و دەوربینینی زیاتر لە پێشهاتە سیاسییەکانی داهاتوو بوو کە پاش وەرگرتنی ڕاوبۆچوونی بەشداران ڕاسپاردە و بڕیاری پێویستیان لەسەر درا.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
کۆمیتەی ناوەندی
٣٠ی بەفرانباری ١٤٠٤

مستەفا هیجری:

ئامادەی بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ هەر گۆڕانکارییەک لە ئێرانداین

هالی ویلیامز، ستیڤ بریمەن، تاکەر ڕێلز
١٥ی ژانویەی ٢٠٢٦ – سی بی ئێس نیوز

لە شاخەکانی کوردستانی عێراق، تەنها ٣٠ میل (٤٨ کیلۆمەتر) دوورتر لە سنووری ئێران، سی بی ئێس نیوز بەیانیی ڕۆژی پێنجشەممە چاوی بە جەنگاوەرانی حیزبێکی چەکداری ئۆپۆزیسیۆنی کوردیی ئێران کەوت ـ کە زۆربەیان ژن بوون؛ حیزبێک کە دەڵێت ئامادەی ڕووبەڕووبوونەوە و یارمەتیدانە بۆ ڕووخاندنی دەسەڵاتدارە ئایینی و توندڕەوەکانی کۆماری ئیسلامی.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (PDKI) لە نێوخۆی ئێراندا قەدەغەیە و لە تاراوگە، لەو دیوی سنوور و لە کوردستانی عێراقدا چالاکی دەکات. ئەم حیزبە ساڵانێکە بۆ ئەو ڕۆژە ڕاهێنان دەکات کە بتوانێت ڕێژیمی ئێران لە دەسەڵات لادات؛ لەگەڵ ئەوەشدا، لە بارودۆخێکدا کە وا دەردەکەوێت سەرۆک ترامپ لە هەڕەشەکانی سەبارەت بە دەستێوەردانی سەربازیی ویلایەتە یەکگرتووەکان بە قازانجی خۆپێشاندەرانی ئێران پاشەکشەی کردبێت، ڕێبەری ئەم حیزبە کوردییە بە «سیبیئێس نیوز»ی ڕایگەیاند کە هێشتا کاتی ئەو جووڵەیە نەهاتووە.

سەرۆک ترامپ ڕۆژی چوارشەممە ڕایگەیاند کە لە «سەرچاوەی باوەڕپێکراوەوە» بیستوویەتی «کوشتار لە ئێران خەریکە دەوەستێت» و ئەوەی کە دوای سەرکوتکردنی توندوتیژ بۆ کۆتاییهێنان بە دوو حەوتوو لە خۆپیشاندانی بەرفراوان، «هیچ بەرنامەیەک بۆ لەسێدارەدانەکان» لەو وڵاتەدا نییە. لەگەڵ ئەوەشدا، سەرچاوەگەلێک لە نێوخۆی ئێران بە سی بی ئێس نیوزی وتووە کە سەرکوتکردنی بەرپرسانی ئێرانی ڕەنگە بووبێتە هۆی کوژرانی زیاتر لە ١٢ هەزار کەس؛ ئامارێک کە ئەگەری هەیە زۆر بەرزتریش بێت.

ئاڵۆزییەکان لە ئێران هەروەها بەردەوامە؛ خۆپیشاندانگەلێک کە لە کاردانەوە بە قەیرانی قووڵی ئابووری دەستیان پێکرد. قسەکانی ڕێبەری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وادیارە نیشاندەری پاشەکشەیە لە هۆشدارییەکان سەبارەت بە دەستێوەردانی نادیاری ویلایەتە یەکگرتووەکان بۆ پاراستنی خۆپیشاندەران، و هەروەها هەڕەشەی ڕۆژی سێشەممەی ترامپ سەبارەت بە دەرکردنی فەرمانی «کردەوەی زۆر بەهێز» لە ئەگەری لەسێدارەدانی خۆپیشاندەران. ئەم هەڵوێستە، بە ئەگەری زۆر هەمان پەیامی واشنتۆن نییە کە هێزەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ـ کە لە عێراق ڕاهێنان دەبینن ـ هیوایان پێ بەستبوو.

فەرماندە سەیران گەرگولی بە سی بی ئێس نیوزی گوت: "ئەم خۆپیشاندانانە هیوای پێ بەخشین کە ئەو ڕێژیمە سەرکوتکەرەی کە بە شۆڕشی ئیسلامی ١٩٧٩ (١٣٥٧) هاتە سەر دەسەڵات، سەرەنجام دەڕووخێت؛ بەڵام ئەمە تەنها لە حاڵەتێکدا دەکرێت کە ئەو خەڵکەی لەسەر شەقامەکان خۆپیشاندان دەکەن، یارمەتیی نێودەوڵەتی وەربگرن."

مستەفا هیجری، ڕێبەری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، زیاتر لە چوار دەیەیە کە لە تاراوگە دەژی و سەرکوتکردنی چەندین شەپۆلی گەورەی نارەزایەتی لەلایەن فەرمانڕەوایانی ئێرانەوە بە چاو دیوە. ئەو لە کاتێکدا کە وا دەردەکەوێت دوایین خۆپیشاندانەکانیش ڕەنگە تووشی هەمان چارەنووس ببن، وتی ناتوانێت بە دڵنیاییەوە بڵێت کە ئایا ئەم ڕاپەڕینە یەکلاکەرەوە دەبێت یان نا. بە وتەی ئەو:

"ئەم بابەتە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئایا کوشتاری بەرفراوان بەردەوام دەبێت یان نا. ئەگەر بەردەوام بێت، بە دڵنیاییەوە خۆپیشاندەران توانای بەردەوامییان نابێت. لە لایەکی دیکەوە، سیناریۆی دیکەش بوونیان هەیە؛ لەوانە ئەوەی کە ئەمریکا بچێتە دانوستاندنەوە لەگەڵ ڕێژیمی مەلاکان و ناچاریان بکات مەرجەکانی قبووڵ بکەن. لە حاڵەتێکی وا، ڕێژیم دەتوانێت بۆ ماوەیەکی دیکە درێژە بە ژیانی خۆی بدات."

هیجری هەروەها گوتی کە بەهیوایە بۆ دەستێوەردانی ویلایەتە یەکگرتووەکان؛ بەتایبەتی هێرشگەلێک دژی ئێران کە "ناوەندەکانی هێزە سەرکوتکەرەکان کە تەقە لە خەڵک دەکەن لە شەقامەکان و هەروەها دامەزراوە بەناو 'دادوەری'یەکانی سەر بە ڕێژیم بکاتە ئامانج؛ دامەزراوەگەلێک کە لە خزمەتی حکومەتدان. ئێمە دەمانەوێت شاهیدی لەنێوچوونی ئەم دامەزراوانە بین." ئەو گوتیشی: "زۆربەی خەڵکی ئێران لەم ڕێژیمە نارازین و لە بەرامبەریدا وەستاونەتەوە."

لەگەڵ ئەوەشدا، هیجری لە نەبوونی پشتیوانییەکی وا لە دەرەوە، بە سی بی ئێس نیوزی گوت کە ناردنی هێزەکانی حیزبی دێموکرات بۆ ئەودیوی سنوور ـ و بانگکردنی هەزاران کەس کە بە وتەی ئەو لە نێوخۆی وڵات ئامادەن ـ دەتوانێت لێکەوتەی پێچەوانە و مەترسیداری هەبێت. ئەو ڕوونی کردەوە: "ئەمن پێموایە کە لە بارودۆخی ئێستادا، گەڕانەوەی هێزە چەکدارەکان بۆ نێوخۆی وڵات بە قازانجی خۆپیشاندەران نییە، چونکە ئەم کردەوەیە بیانوویەکی گونجاو دەداتە ڕێژیم تا خەڵک سەرکوت و قەتڵوعام بکات. هەر بەم هۆیەشە کە هێشتا نەگەیشتووینەتە ساتەوەختی وەرگرتنی بڕیارێکی وا. بەڵام کاتێک ئەو ڕۆژە دێت و دەگەینە ئەو دەرەنجامەی کە گەڕانەوەی هێزەکانی پێشمەرگەی ئێمە چیتر نابێتە بیانوویەک بۆ سەرکوتکردنی زیاتری خۆپیشاندەران، ئەوکات ڕەنگە کردەوەیەکی وا ئەنجام بدرێت."

هیجری هەروەها وتی کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران خوازیاری ئەوەیە کە کوردەکان ـ کە نزیکەی ١٠ لە سەدی دانیشتووانی ئێران پێکدەهێنن و نەتەوەکانی دیکە بتوانن "لە چوارچێوەی یاسایەکی دێموکراتیکدا بژین، ڕۆڵەکانیان ڕێگەیان پێ بدرێت بە زمانی دایکی خۆیان بخوێنن، و دەوڵەت بە فەرمی دان بەم مافەدا بنێت." ئەو جەختی کردەوە کە جەنگاوەرانی ئۆپۆزیسیۆن «مەشق و ڕاهێنانیان بینیوە و لە شوێنی خۆیان ئامادەن؛ ئامادە بۆ ڕۆژێک کە حیزب پێویستی پێیان بێت".

لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا، لە بارودۆخێکدا کە وا دەردەکەوێت ڕێبەرە توندڕەوەکانی ئێران ـ لانیکەم لەم قۆناغەدا ـ جارێکی دیکە لە ئاڵینگارییەکی جدی بۆ سەر دەسەڵاتەکەیان گیانیان بە سەلامەت دەربردووە، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و ملیۆنان ئێرانی کە هێشتا لە نێوخۆی وڵاتدان، لە ئێستادا چارەیەکیان نییە جگە لە چاوەڕوانی.

خالید عەزیزی: ئێرانی داهاتوو دەبێ لەسەر بنەمای تەوافوقی نێوان حیزبە سیاسییەکان و پێکهاتەکان دروست بێت

خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە وتووێژێکدا لەگەڵ "کوردکاناڵ" لەبارەی شەپۆلی نوێی نارەزایەتییەکان لە ئێران ڕایگەیاند "ئەو جووڵانەوەیە زوو یا درەنگ کۆتایی بەو نیزامە دێنێ. زوو بەو مانایە گەیشتۆتە قۆناغێک تازە نیزامی کۆماری ئیسلامی، سیستم و ئیدارە و کۆمەڵگەی ئێران بە گشتی و ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەتایبەتی، ناگەڕێتەوە پێش ئەو جووڵانەوەیە، بەڵکوو بەرەو پێشەوە چووە. ئێستا تەنیا ماوەتەوە ئەوە کە ئەو جووڵانەوەیە چۆن لە مەیداندا لە سەرانسەری ئێراندا بە جۆرێک بەڕێوە ببردرێت کە ئەو بەڕێوەبردنە یەکڕیزیی کۆمەڵانی خەڵک ڕابگرێ و ڕۆژ بە ڕۆژ بتوانێ بە بەرنامەیەکی باش بچێتە پێشەوە." وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران مەرجی سەرکەوتنی خۆپێشاندان و ڕاپەڕینەکانی بۆ بەردەوامیی ئەوان گەڕاندوە و گوتی: " هەمیشە گوتوومانە؛ هەماهەنگی و هاوکاری و یەکڕیزی لە نێوخۆی وڵات، دەتوانێ بنەمایەکی باش بن بۆ داهاتوو. خەبات و تێکۆشان و خۆپێشاندان و مانگرتن و نارەزایەتی لە ڕابردووشدا هەبوو، ئێستا بەوپەڕی خۆی گەیشتووە. پێویستە ئێمە زۆرتر سەرنجی بدەین، خاڵێکی زۆر زۆر گرنگ ئەوەیە لە حاڵەتێکی وادا ئەسڵ لەسەر بەردەوامییە. بۆ دەڵێم ئەسڵ لەسەر بەردەوامییە؟ بەشێک لەو خۆپێشاندانانە نەتیجەی تووڕەبوونە، نەتیجەی نارەزایەتییە، نەتیجەی وەزاڵەهاتنی خەڵکە و خۆڕسک کەوتوونەتە نێو مەیدان. چۆن ئێمە دەتوانین ئەوە بە شێوەیەک ڕابگرین و بەردەوام بێتە پێشەوە، چۆن دەتوانین بە سروشتی وەزعییەتەکە لە نێوخۆی ئێران و لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆ هەموو ڕۆژ و ڕۆژانێک دروشم و پەیامان هەبێت و هەوڵێک بێ کە لە مەیداندا بێ؟ ئەوە پێویستی بە خوێندنەوە و خەسارناسی هەیە. هیوادارم ئێمە بە دەرەجەی یەکەم لەنێو حیزبی دێموکراتدا و بە دەرەجەی دووهەم لەنێو ناوەندی دیالۆگ و لایەنە سیاسییەکاندا خۆمان لەو قۆناغەدا ببینین کە لە ئاستی خۆماندا بەڕێوەبردن و ڕێبەریی ئەو جووڵانەوە و نارەزایەتییە لە نێوخۆی کوردستان بکەین.

خالید عەزیزی لە پێوەندی لەگەڵ شوێندانەریی فاکتەری دەرەکی لە سەرخستنی خەبات دژی کۆماری ئیسلامیدا تیشکی خستە سەر ئەوە کە "فاکتۆری دەرەکی بێکاریگەر نییە. تا ئێستا ڕوانگەی فاکتۆری دەرەکی لە پەیوەندی لەگەڵ ئێراندا سنووردار بووەتەوە بە بەرنامەی ئەتۆمیی ئێران، بەرنامەی مووشەکیی ئێران و هێزە نیابەتییەکان کە ئێران لە ناوچەکە کەڵکی لێ وەردەگرتن و لەو بوارەدا تا ڕادەیەکی زۆر ئێران فەلەج کراوە و تا ڕادەیەکی زۆر ئەوە بە نەتیجە گەیشتووە؛ بە لێدانی بەشەکانی ئەتۆمی و مووشەکیی ئێران، لێدانی ڕەهبەرانی نیزامیی ئێران و کورتکردنەوەی دەست و پەیوەندییەکانی ئێران لە ناوچەکە. بەڵام کارەکە تەواو نەبووە، وئەسڵی کارەکە خەڵکی ئێران تەواوی دەکات.

کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکرات:

کۆماری کوردستان بەو ڕەمزە نەتەوەیییانە دەناسرێتەوە کە بەشێکن لە ناسنامە و هێما هەرە دیارەکانی خەباتی کورد لە هەموو کوردستان

(وتاری حیزبی دێموکرات لە یادی ٨٠ ساڵەی دامەزرانی کۆماری کوردستان‌دا)

دوای هەڵگیرسانی شەڕی دووهەمی جیهانی و بە هاتنی هێزەکانی هاوپەیمانان و؛ ڕووخانی دەسەڵاتی ڕەزاشا و لە ئەنجامدا، دروستبوونی بۆشایی دەسەڵات لە بەشێکی کوردستان، دەرفەتێکی لەبار بۆ بووژانەوەی چالاکیی سیاسیی ڕێکخراوە سیاسییەکان ڕەخسا. لە وەها هەلومەرجێکدا، لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ی هەتاوی، لە سەر دەستی کۆمەڵێک کەسایەتیی نیشتمانپەروەر، "کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد" بە بیری سەربەخۆییخوازی و نەتەوەیییەوە دامەزرا. سێ ساڵ دواتر، حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەر بنەما تەشکیلاتییەکانی ژێکاف، وەک قەوارەیەکی نەتەوەیی-دێموکراتیک بەڵام ڕێکخراوتر و بەبەرنامەتر دامەزرا کە تا ئەمڕۆ، وەک بەڕابردووترین حیزبی کوردی، لە ژیانی سیاسی و ڕێکخراوەیی خۆی بەردەوامە.

هەنگاوێکی گەورەی حیزبی دێموکرات لە ڕەوتی مێژوویی خەبات و تێکۆشانیدا، دابڕان لە ڕێکخستنی خێڵەکی، بنەماڵەیی و ناوچەیی و ئاراستەکردنی خەبات بەرەو فۆرمێکی کوردستانی بووە کە وەک ئامانجێکی مەزن، هەر لە جێی خۆیەتی. هەر ئەم ڕوانینەش وای کردووە کە ناسنامەی کوردبوون، ببێتە تەوەری سەرەکیی گوتار و کرداری ئەم حیزبە.

پێکهێنانی کۆماری کوردستان وەرچەرخانێکی فیکری بوو کە ڕێڕەو و داهاتووی خەباتی نەتەوەیی-دێموکراتیکی نەتەوەکەمانی وێنا کردووە. لەلایەک لە ئەنجامی گەشەی بیری سیاسی و بە دامەزراوەییکردنی پرسی کورد لە چوارچێوەی بنیاتێکی نیشتمانی هاتە کایەوە، لەلایەکی دیکەوە، بنیاتنانی ڕێبازێک بوو بۆ دوارۆژی پرسی نەتەوەیی.

> **"کۆماری کوردستان، جووڵانەوەی ڕزگاریخوازیی کوردی بەرەو گوتارێکی نەتەوەیی و مەدەنیی گشتگیر ئاراستە کرد و کوردانی بە مافی خاوەندارێتیی نیشتمان و بوون بە خاوەن حکوومەت ئاشنا کرد"**

ئاواتی ئازادی و خەونی ڕزگاریی نەتەوەیەک بە ڕێگای زیندووڕاگرتنی مێژووی خەبات و سیمبولەکانیدا تێدەپەڕێ. کۆماری کوردستان، پاش هەشتا ساڵ، هێشتا لە بیروهۆشی نەتەوەی کورددا زیندووە. تەمەنی کورتی کۆمار و کۆتایی تراژیک بەڵام سەربەرزانەی ڕێبەرانی، ئەوە دوای ئەوە ئیلهامدەری خەباتی نەتەوەی کورد لە هەر چوار پارچەی کوردستان بووە. ئەم تەمەنە بۆ دەسەڵاتێکی خۆماڵیی کورد کە بەدرێژایی مێژوو دەرفەتی مەشقی دەسەڵات و خۆبەڕێوەبردنی کەم بووە یان هەر نەیبووە جێی شانازییە. بۆ نەتەوەیەک کە هەمیشە لە مافەکانی بێبەش و؛ ئازادییەکانی پێشێل کراوە و بوون و ناسنامەی لە ژێر هەڕەشەی سڕینەوە و تواندنەوەدا بووە، ١١ مانگ تەمەنی کورت بەڵام پڕدەستکەوت پڕە لە وانە.

خاڵێکی جەوهەری لە مێژووی کۆماردا، ڕوانگەی دیمۆکراتیکی ڕێبەرانی کۆمارە کە وێڕای نەتەوەیییبوونیان، دیمۆکراسیخواز بوون و ئەوە لە ئەدەبیات و وێژمانی کۆماردا ڕەنگی داوەتەوە. کۆماری کوردستان توانی مۆدێلێک پێشکەش بکات کە تیایدا نەتەوەیەک توانی بەبێ هەڕەشە بۆ سەر ئەوانی تر، مافەکانی خۆی بەدەست بهێنێت. هاوکات یەکەم هەنگاویش بوو بۆ نیشاندانی ئەوەی کە دیمۆکراسی لە ئێراندا تەنها لە ڕێگەی دابەشکردنی دادپەروەرانەی دەسەڵات لە نێوان نەتەوەکاندا جێگیر دەبێت. کۆمار لێرەدا نموونەیەکی مێژوویی ئەو پێکەوەژیانەیە.

ڕوانگە و بیرکردنەوەی ڕێبەرانی کۆمار بەکردەوە بەگوێرەی کات و سەردەم جێبەجێ کراوە. بۆ نموونە گرنگیدان بە توێژەکانی وەک لاوان و ژنان، بووەتە مایەی دامەزراندنی ڕێکخراوی لاوان و یەکیەتیی ژنان کە ئەمە نیشانەی گرنگیدانی کۆمارە بە کۆمەڵگەی مەدەنی. ئەمە نیشانەی تێگەیشتنێکی قووڵ بوو لەوەی کە ئەزموونێکی دەسەڵاتداری، بەبێ بەشداریی ژنان و توێژەکانی دیکەی کۆمەڵگە سەرکەوتوو نابێت .

ئەگەر ئەمڕۆ دەبینین دروشمی "ژن، ژیان، ئازادی" لە کوردستانەوە سەرچاوە دەگرێت و هەموو ئێران ڕادەچەنێت، پێویستە بزانین کە ئەمە بەرهەمی هەشتا ساڵ مەشقی مەدەنی و سیاسییە کە ڕەگەکەی بۆ سەردەمی کۆمار دەگەڕێتەوە. لەم ئەزموونەدا، ژنان و لاوان لە پەراوێزی کۆمەڵگەوە دێنە ناو کایەی سیاسی و لە بزووتنەوەی ژیناشدا دەبنە پێشەنگ و بڕبڕەی پشتی گۆڕانکارییەکان. یەکسانیی مافی ژن و پیاو، عەداڵەتی کۆمەڵایەتی و ئازادیی بیر و باوەڕی سیاسی و ئایینیی جیاواز و ڕەچاوکردنی مافی کەمینەکان، گرینگیدان بە بواری زمان، خوێندن و پەروەردە، بەشێک لەو پرسانەن کە بە بەرنامە و بە کردەوە لە لایەن کۆماری کوردستانەوە کاری بۆ کرا.

کەوتنی کۆمار لە ڕووی مێژووییەوە "تراژیک" بوو، بەڵام شێوازی ڕووبەڕووبوونەوەی ڕێبەرانی کۆمار وای کرد ئەم تراژیدیایە ببێتە هەوێنی نۆستالیژیایەک بۆ بنیاتنانەوە و وەدیهێنانی ئامانجەکانی ئەم کۆمارە. لە ئێستای ئێراندا، کە زۆر جار توندوتیژی و سەرکوت دەبێتە هۆی پاشەکشەی بزووتنەوەکان، بیرهێنانەوەی خۆڕاگریی و مانەوەی ڕێبەرانی ئەم کۆمارە لە گەڵ کۆمەڵگەکە، دەبێتە هۆی بەهێزکردنەوەی ئیرادەی گشتی بۆ بەردەوامبوون لە خەبات.

کۆماری کوردستان، جووڵانەوەی ڕزگاریخوازیی کوردی بەرەو گوتارێکی نەتەوەیی و مەدەنیی گشتگیر ئاراستە کرد و کوردانی بە مافی خاوەندارێتیی نیشتمان و بوون بە خاوەن حکوومەت ئاشنا کرد. کۆماری کوردستان بەو ڕەمزە نەتەوەیییانە دەناسرێتەوە کە بەشێکن لە ناسنامە و هێما گەورە و گرانەکانی خەباتی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان، لەوانە ئاڵای کوردستان، هێزی پێشمەرگە و سروودی نیشتمانی کە لە خۆیاندا ئاماژەن بۆ گەیشتن بە ئامانجی نەتەوەیی لە چەشنی بنیاتنانەوەی دەسەڵاتێکی کوردی و کوردستانی.

لە ٨٠ ساڵەی یادی دامەزرانی کۆماری کوردستان‌دا، هەر بەرزڕاگرتنی یادی کۆمار بەس نییە، بەڵکوو دەبێت پەرە بە سامان و بەهاکانی بدەین. ئەمە بەو مانایەیە کە لە ئێرانی داهاتوودا، دەبێت پرەنسیپەکانی وەک مافی نەتەوەیی، دیمۆکراسی، بەشداریی ژنان و گەشەی بزووتنەوەی مەدەنی و پێکەوە ژیانی ئاشتیانە و دڵخوازانە و؛ لە هەمووی گرینگتر "مەرجی سەروەریی هاوبەشی نەتەوەکان" بکرێنە بنەمای هەر جۆرە ڕێککەوتن و دارشتنەوەیەکی سیاسی و ئیداری.

لە سەروبەندێکدا یادی ٨٠ ساڵەی دامەزرانی کۆماری کوردستان دەکەینەوە کە شەپۆلێکی نوێی ڕاپەڕین و خۆپیشاندان دژ بە حکوومەتی کۆماری ئیسلامی و تەواوەتیی دەسەڵاتەکەی دەستی پێ کردووەتەوە و ڕێژیم لە لاوازترین و بێ هێزترین پێگەی چەند دەیەی ڕابردوویدایە.

بە درێژایی تەمەنی، کۆماری ئیسلامی داهات و سامان و سەرچاوەکانی نێوخۆیی، بۆ گرووپە میلیشیایی و تیرۆریستیەکانی ژێر نفوز و دەسەڵاتی خۆی تەرخان کردووە. هەناردەکردنی جیهاد و شۆرشی ئیسلامی بۆ دەرەوەی سنوورەکان، تەواوکەری سیاسەتی ناوخۆییە دژ بە مافی ژیان کە ڕیشەی لە بناژۆخوازی و بنەما فکری و ئیدئۆلۆژیکەکانی ئەم ڕێژیمدایە.

چاوخشاندنێک بە مێژووی نزیکی ئاڵۆزی و شەڕەکانی یەمەن، سووریە، فەلەستین، لوبنان و... دەمانباتەوە بۆ قووڵاییی سیاسەتی کارەساتبار و دژە مرۆیی کۆماری ئیسلامی کە بە هۆی دەستوەردان و وەڕێخستنی شەڕی نیابەتی و دژایەتی کردنی وڵاتانی ناوچە و ڕۆژئاوا، بە میلیۆنان کەس بوونەتە قوربانی. ئەزموونی دەسەڵاتێکی وەها سەدە نێوەڕاستی، بەسە تاکوو جیهانی دەرەوەش وەک ئێمەی کورد و نەتەوە بندەستەکانی دیکەی ئێران، بگەنە ئەو ئەنجامە کە تا کاتێک ئەم ڕێژیمە لە سەر دەسەڵات بێت، ناوچەکە ڕووی ئارامی و سەقامگیریی بە خۆیەوە نابینێ.

لەم هەلومەرجەدا، گەڕانەوە بۆ ئامانجەکانی کۆمار، وەبیرهێنانەوەی ئەو ڕاستییەیە کە تەنیا کولتووری پێکەوە هەڵکردن، یەکڕیزی و هاوخەباتییە کە لە ئامانجەکانی دوارۆژ و بەرژەوەندییە نەتەوەیییەکان نزیکمان دەکاتەوە. دەبێ ئەرکی کۆمەڵگەی کوردستانی و ڕێکخراوەیی حیزبەکان، گرێ بدرێتەوە بەو بەرپرسیارێتییە مێژوویی و ئەخلاقییەی کە لە کۆماری کوردستانەوە وەک میراتێکی سیاسی بەجێ ماوە.

لەم یادە پڕشکۆیەدا، پەیامی یەکڕیزی و هاوخەباتی بۆ هەموو لایەنە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات، کۆمەڵگای خۆڕاگری مەدەنی و سەرجەم چین و توێژەکانی کوردستان دووپات دەکەینەوە.

سەری ڕێز و نەوازش دادەنوێنین لەبەرانبەر گیانی پاکی شەهیدانی کوردستان، بە تایبەت پێشەوای کوردان قازی محەممەد.

ئەمەگناسی و پیرۆزباییمان بۆ بنەماڵەی سەربەرزی شەهیدان، بۆ زیندانییانی سیاسی، بۆ هەموو کادر و پێشمەرگە و ئەندامان و لایەنگرانی حیزبی دیموکڕات وسەرجەم چین و توێژەکانی کۆمەڵگەی کوردستان.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
کۆمیتەی ناوەندی
٣٠ی بەفرانباری ١٤٠٤

ناوەندی دیالۆگ بۆ هاوکاری:

نامەی سەرئاوەڵای حیزبە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕوو بە وڵاتان، دامەزراوە نێودەوڵەتی و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ سەبارەت بە کوشتاری خەڵکی ئێران

بەڕێز شوورای مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان!
وڵاتان و دامەزراوە پێشکەوتووخوازەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی!
ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی داکۆکیکاری مافی مرۆڤ!

کۆماری ئیسلامیی ئێران زیاتر لە سێ حەوتوویە بێبەزییانە بەربووەتە گیانی خەڵکی ڕاپەڕیو و مافخوازی وەزاڵەهاتوو لە دەست نەبوونی ئازادیی سیاسی، هەژاری، برسێتی و گەندەڵیی حکوومەتی. ئەم ڕێژیمە دیکتاتۆرە بۆ شاردنەوەی جینایەت و کۆمەڵکوژییەکانی و سڕینەوەی بەڵگە و ئاسەواری تاوانەکانی هێڵەکانی ئینتێرنێتی پچڕاندووە و هەموو دەرگاکانی پێوەندی ڕوو بە دەرەوەی لە خەڵکی وڵات داخستووە. دەزگای سەرکوتی ڕێژیم لەو نارەزایەتییانەدا جینایەت دژی مرۆڤایەتیی کردووە، بە هەزاران کەسی کوشتوون کە دەیان کەس لەوان ژن و کەسانی خوار ١٨ ساڵن، چاوی هەزاران کەسی کوێر کردوون، بە دەیان هەزار کەسی گرتوون و هەزاران برینداریش لە ترسی دەسبەسەرکران ناوێرن بۆ چارەسەریی برینەکانیان ڕوو لە نەخۆشخانەکان بکەن. ڕێژیمی ئێران بە زاڵکردنی کەشی میلیتاری بەسەر وڵاتدا هەناسەی لە خەڵکی بڕیوە، پێشی دەرکەوتنی ڕاستییەکانی گرتووە و تەنانەت لە کوردستان لە ترسی پەرەسەندنی خۆپێشاندانەکان نەک هەر ڕێگە نادا بنەماڵەی کوژراوەکان ئازیزە لەدەستچووەکانیان لە زێدی خۆشیاندا بەخاک بسپێرن؛ بەڵکوو بۆ پێدانەوەی تەرمی ڕۆڵەکانیان هەتا ١ میلیارد تمەنیش پارەی لێ سەندوون.

ئەم ڕێژیمە دیکتاتۆرە کە لە ماوەی پێنج دەیەی ڕابردوودا هەموو کاتێک بە ڕوانگەی ئەمنیەتی و میلیتارییەوە کوردستانی ئیدارە کردوە و پێشتریش لە سەرەتای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی "ژینا-ژن، ژیان، ئازادی"دا تاوانی گەورەی دژی مرۆڤایەتیی خوڵقاندبوو، و بە چەکی نیوەقورس و لەنێو شارەکاندا گیانی لە سەدان خۆپێشاندەر ئەستاندبوو؛ ئەمجارەش دەستی لە تاوان نەپاراست. خۆپێشاندانەکان لە ناوچەکانی ئیلام، کرماشان و لوڕستانی لە خوێن وەردا و دەیان کەسی کوشت. بەڵام کوشتن و گرتن و زاڵکردنی کەشی سەرکوت پاشەکشەی بە خەبات و خۆڕاگریی خەڵکی کوردستان نەکردووە. هەر حەوتووی ڕابردوو هەموو کوردستانی ئێران لە وەڵامی بانگەوازی ٧ی حیزبی سیاسیی خۆیدا بە مانگرتنێکی گشتیی سەراسەری جارێکی دیکەش دەنگی کۆڵنەدان و مافخوازیی خۆی بەرز کردەوە.

ئێستاش بە سەرنجدان بە دۆخی نێوخۆیی ئێران و کوردستان وەک مەترسیی کۆمەڵکوژکردنی خەڵکی ناڕازی، پێملنەبوونی ئێران بە هیچ یاسا و پرەنسیپێکی جیهانی، کاریگەرنەبوونی هەتا ئێستای هەوڵە دیپلۆماتیکەکانی وڵاتان لەو ماوەیە بەرپرسایەتیی کاردانەوە و وەدەنگ‌هاتن و فریاکەوتنی خەڵکی ئێران پتر لە هەموو کاتێک لەسەر شانتان قورسایی دەکات. ئاشکرایە کە کۆماری ئیسلامی وەک حکوومەتێکی نابەرپرسیار قۆڵی لە جینایەت و کوشتاری خەڵکی شۆڕشگێڕ و ئازادیخواز هەڵکردووە، لەم ڕووەوە کۆمەڵگەی جیهانی بۆی هەیە یەکگرتوو وەدەنگ بێ و بە وەستاندنی ئەم ڕێژیمە ڕێز لە ئیرادەی خەڵکی ئێران و نەتەوەکانی ئەم وڵاتە بۆ گۆڕینی ڕێژیم بگرێ و یارمەتیدەریشیان بێت.

ئێمە حیزبە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران داوا دەکەین جیهان دەنگی خەڵکی ڕاپەڕیوی ئێران ببیستێ، وڵاتان و کۆمەڵگەی جیهانی و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ شان وەبەر بەرپرسایەتییان بدەن و بە هەموو توانایان و بە هەر جۆرێک کە پێیان دەکرێ ئەم ڕێژیمە مرۆڤکوژە بوەستێنن. مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکانی ئێران لە دەست خۆیاندایە و کۆمەڵانی خەڵک بە تێکڕا و نەتەوە بندەستەکان بە خەباتی چەند دەیەی ڕابردوویان دژی دەسەڵاتی ئێران نیشانیان داوە شیاوی ئازادی و ژیانێکی مرۆیین و بۆ ئەوەش بەردەوام قوربانی دەدەن. ئێوە بە یارمەتیدانی خەڵکی ئێران و پشتگرتنیان لەو خەباتەدا بەشێک لە بەرپرسایەتیی مێژوویی خۆتان بەجێ دێنن.

- پارتی ئازادیی کوردستان
- پارتی ژیانی ئازادی کوردستان
- سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران
- کۆمەڵە، ڕێکخراوی کوردستانیی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران
- کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان
- کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران
- حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

هەینی، ٢٤ی ڕەشەمەی ١٤٠٤

دانیشتن لەسەر نووکی نێزە

ڕەسووڵ سوڵتانی

"تاڵیران"، دیپلۆماتی ناوداری فەڕەنسی دەڵێت: "نێزە هەموو شتێکی پێ دەکرێت، تەنیا بۆ ئەوەی نابێ لەسەری دانیشیت." نێزە هێمای دەسەڵات و شەڕ و هێزە و، وەکوو چەکێک بۆ سەپاندنی دەسەڵات بە درێژایی مێژوو کەڵکی لێ وەرگیراوە. دانیشتنیش کە بریتییە لە مانەوە و جێگیربوون. کەوابوو دەسەڵاتدارەکان دەتوانن بە زەبروزەنگ دەسەڵاتی خۆیان بەسەر گەلێک یان وڵاتێکدا بسەپێنن، بەڵام ئەو زەبروزەنگە، نووکی ئەو ڕم و نێزەیەیە کە ناتوانن لەسەری دانیشن. هەر بۆیە ئەو ڕێژیمانەی بە زەبروزەنگ دێنە سەر کار و دەیانەوێ بمێننەوە، هەرگیز هێمنی و تەناهی بەخۆیانەوە نابینن، چونکە لەسەر نووکی نێزەکەن.

ڕێژیمی پاڵەوی بە زەبروزەنگ خۆی سەپاند. لە باکووری ئێرانەوە هەتا باشوور کوشتاری بەکۆمەڵی وەڕێ خست. لە تورکمانەکانەوە تا بەلووچ و لوڕ و کورد و ئازەری، هەر بۆیە کاتێک ساڵی 1320 تۆزێک نووکی نێزەکەی کلا بوو، گەلانی بندەست دیسان وەخۆ کەوتنەوە. ئەو ڕێژیمە ئەگەرچی بە پاڵپشتیی زلهێزەکان ڕێگەی بۆ خۆش کرایەوە بەردەوام بێت، بەڵام ئاخری هەر نەیتوانی لەسەر ئەو نووکی نێزەیە دانیشێ و سەرەنجام ساڵی 1357 تێکەوەیان پێچا. بە شوێن ئەودا کۆماری ئیسلامی دیسان بە زەبروزەنگ و نێزەوە هاتەوە. هەر بۆیە ئەویش نەیتوانی بۆ تاقە ساتێک لە کوردستان ڕەوایی وەرگرێ. کۆماری ئیسلامی هەرگیز بۆ تاقە ساتێک لە کوردستان وەکوو سیستەمێکی باوەڕپێکراو دانی پێدا نەنراوە. چونکە ئەو بوونی خۆی لەسەر بنەمای دژایەتیی کورد و هەموو ماف و ئازادییەکانی هەڵچنیوە.

دەسەڵاتەکان مەشڕووعییەتی خۆیان لە خەڵک وەردەگرن و هەر لە دژایەتیکردنی ویستەکانی خەڵکیشدا ئەو مەشڕووعییەتە دەدۆڕێننەوە. بەڵام ئەو مەشڕووعییەتە کەی دەدۆڕێ؟ دەسەڵاتە دیکتاتۆر و ئایدۆلۆژییەکان لەسەر هێڵی ناسکی گێڕانەوە و چیرۆکەکان خۆیان ڕادەگرن. زۆرجار ئەو گێڕانەوانە بەشی نەوەیەک تا دوو نەوە دەکەن. هەر بۆیە دەسەڵاتە ئایدۆلۆژییەکان هەمیشە لە سی ساڵەی تەمەنیاندا تووشی کێشە و گرفتی زۆر قووڵ دەبن. لەبەر ئەوەی وردە وردە گێڕانەوەکانیان کاڵ دەبنەوە. وردە وردە خەڵک لە خەیاڵ و هەست و سۆز و حەماسە و چێژوەرگرتن لە ڕیوایەت و گێڕانەوەکان ماندوو دەبن. خەڵکێک کە بە زگی برسی و لە نێو گێژاوی پێویستییەکانی ڕۆژانەیدا ئیدی ناتوانێ گوێ لە هەقایەتان بگرێ و هەقایەت و گێڕانەوەکان نە زگی تێر دەکەن و نە چاوەڕوانییەکانی ژیانی دابین دەکەن. لێرەوە وردە وردە هێڵی گێڕانەوەکان لەرزۆک دەبن و خەڵک گومان نەک هەر لە هەقایەتخوانەکان بگرە لە بنەمای هەقایەتەکانیش دەکەن، ئیتر ئەو دیوارە خشت بە خشت دادەڕمێ و هەرەس دێنێ و ئەوەی دەمێنێتەوە نێزەکەیە.

هۆکارێکی دیکەی لەدەستدانی ڕەوایی/مەشڕووعییەت، جیاوازبوونی نێوان گوتار و دیسکۆرسی فەرمیی دەسەڵات و واقیعەکانی کۆمەڵگەن. لە دەیەی دووەمی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا ئەو کەلێنە زۆر ڕوونتر دەر کەوت و لەگەڵ دەستڕاگەیشتنی خەڵک بە ڕاگەیەنەگشتییەکان و پسانی تۆق و بازنەی داخراوی ڕاگەیاندنە فەرمییەکان، کەلێنەکە قووڵتر بووەوە. وەختێک بایەخەکانی دادپەروەری، ئازادیی بیروڕا و بەشداریی کۆمەڵایەتی لە سیستەمی ئایدۆلۆژیی ڕژیمدا تەواو پێچەوانە کرانەوە و تەنانەت واتای خەڵک (مردم) لە گوتاری کۆماری ئیسلامیدا تەنیا دەسەڵاتداران و پارێزەرانی دەسەڵاتی گرتەوە، ئیتر گێڕانەوەکان بوونە گاڵتەجاڕ و مایەی نوکتەی لاوان. ئاخر مەشڕووعییەت لەسەر بنەمای ئەو بەهایانە دەمێنێتەوە و خۆی ڕادەگرێ. کاتێک ڕژیمێک ناتوانێ هیچ داهاتوویەکی ڕوون بۆ ئەو لاوانەی تازە پێ دەنێنە تەمەنی یاسایی وێنا بکات و ئەوان جگە لە تاریکی و بێهیوایی هیچ شتێکی دیکە نابینن و دەشزانن هۆکارەکەش دەسەڵاتە، بایەخ و بەهاکان پتر سووک و بێنرخ دەبن.

لەگەڵ هاتنە سەرکاری ئەحمەدینژاددا، دوایین دێڕی ئەو گێڕانەوانە هەرەسیان هێنا. چونکە نەوەیەکیش پێ گەیشتبوو، کە بەها و بایەخەکانی جیاواز بوون. بەها و بایەخەکانی ئەو نەوەیە لەگەڵ ئەو بایەخانەی ئاخوندەکان بانگەشەیان بۆ دەکرد تێکیان نەدەکردەوە. ئەوە لە قسەی یەکێک لە فەرماندەرانی ئیتلاعاتییەکاندا دەر کەوت، کاتێک لە شۆڕشی ژینادا قسە بۆ کەسانی سەرووی خۆی دەکا و دەڵێ: ئێمە لەگەڵ نەوەیەک ڕووبەڕووین کە لێمان حاڵی نابێ و ئێمەش نازانین ئەو دەڵێ چی و چیی دەوێ. ئەوە لووتکەی هەرەسی مەشڕووعییەت و ڕووتبوونەوەی توندوتیژییە. لێرەوە ئیدی ڕێژیم دەبێ لەسەر نووکی نێزەکەی دانیشێ.

بەڵام لە کوردستان، هەر لە یەکەم ڕۆژەکانییەوە ڕێژیم تا ئەم ساتە، بۆ یەک چرکەش پشووی نەداوە و هەر لەسەر نووکی نێزەکەی بووە. چونکە نەک گێڕانەوەکانی لەگەڵ ڕۆح و ویستی ئێمە یەکیان نەگرتەوە و نەیانتوانی واتایەک بەرهەم بێننەوە کە لە زەینی تاکی کورددا جێ بگرێت، بگرە هەر هەمووشی پێچەوانەی ویست و تەنانەت بوونی ئێمە بوون. هەر بۆیە هێزەکانی پەهلەوی و بە دووی ئەودا هێزە کوردکوژەکانی خومەینی لە کوردستان بەردەوام وەکوو هێزێکی داگیرکەر لە وڵاتێکی داگیرکراودا و لەگەڵ خەڵکێکی داگیرکراو هەڵسوکەوتیان کردووە. ڕێژیمێک کە هیچ ساتێک لە کوردستان مەشڕووعیەتی نەبووبێ، ڕژیمێکی داگیرکەرە. ئیتر ئەو ڕژیمە کاتێک لە ناوەند هەرەس دێنێ و دەڕووخێ، لە کوردستان وەکوو داگیرکەرێک دەر دەکرێت، وەک چۆن لەگەڵ هەڵاتنی ڕەزا شا و جارێکیش لەگەڵ هاتنی هاوپەیمانان بۆ نێو ئێران، هێزەکانی پالەوی لە کوردستان دەر کران و بە بێ چەک بەڕێی تاران کرانەوە.

ڕۆڵ و بەشداریی ژنان لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا

(بەشی کۆتایی ئەو تێکۆشانە لە نێوان ساڵانی ١٩٨٠–١٩٩٠دا)

– کوێستان نستانی

– د. هۆشمەند عەلی

ژنان لە ڕیزەکانی حیزبی دێموکراتدا هاوشانی پیاوان لە چالاکییە چەکدارییەکان و ڕووبەڕووبوونەوەکان لە بەرەکانی شەڕدا بەشدار بوون و چەندین ژنیش گیانیان سپاردوە. بێجگە لە بواری سیاسی و چەکداری، لە بواری تەندروستییش ڕۆڵی کاریگەریان هەبووە. ئەمەش دوای ئەوەی کە حیزبی دێموکرات گرنگیی زۆری داوە بە دامەزراندنی نەخۆشخانە و بواری تەندروستی و پزیشکانی نەخۆشخانەش بە پێداویستییەکی زۆر کەمی پزیشکییەوە چەندین نەشتەرگەریی جۆراوجۆر و قورسیان بۆ بریندار و نەخۆشەکان ئەنجام داوە (بەڵگەنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات لە کۆنگرەی ١–٩، ب١، ١٩٩). ماپەرە قەرەگۆلی دەڵێ: "ژنان لە سەنگەرەکاندا و لە بوارەکانی پەروەردە و تەندروستیدا زۆر چالاک بوون. منیش پێشتر لە پشووی هاوینی ساڵی ١٩٧٨دا لە نەخۆشخانەی پیرانشار دەورەی دەرمانیم بینیبوو، کاتێک شاری شنۆش لەژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەدا بوو لە نەخۆشخانەی ئەو شارە دەورەی ماماییم بینی، کە لە لایەن چەند دوکتورێکی فەڕەنسیی ڕێکخراوی پزیشکانی بێسنوور دانرابوو. لە ساڵی ١٩٨٢ بۆ بەشداربوون لە دەورەیەکی پەرستاری بۆ ماوەی شەش مانگ ڕوومان لە وڵاتی فەڕانسە کرد. دوای گەڕانەوەمان بۆ کوردستان لە نەخۆشخانەی شۆڕش کارم کردوە. لە قەندیلیش لەگەڵ هاوڕێ ئیسماعیلی لە بەشی مامانی هاوکاریی یەکتری بووین" (قەرەگۆلی، سۆئێد لە ڕێگەی واتساپ، ٢٠٢٤/٦/٢٣).

هاوڕێ ئیسماعیلی دەڵێ: "کاتێک لە بواری تەندروستی کارم کردوە لە سەرەتادا ڕێگری هەبوو، هەرچەندە بە بواری لێکۆڵینەوەشدا تێپەڕیبووم، بەڵام بەهۆی ئەوەی تازە هاتبوومە نێو حیزب و سەرداپۆشراو بووم، و لەچکەم لەسەر دەکرد؛ تەنانەت تۆزێک لێم بەگومان بوون. دواتر لە ڕێگەی دوکتور مراد دوای لێکۆڵینەوەیەکی ورد و پرسیارکردن لە عەزیم ئەفسەر کە بەرپرسی لاوان بوو، نامەیەکی بۆ نووسیم و چووم بۆ نەخۆشخانە و دەستم بە کاری دەرمانی لە بەشێک کە پێیان دەگوت ئۆرژانس کرد. دواتر بەهۆی تۆپبارانکردنی نەخۆشخانەی حیزب لە (کانیە زەرد) لە ساڵی ١٩٨٤ هاتینە دۆڵی کانیە ڕەش. ئەوەی لە بیرم ناچێتەوە ئەو شەوە ژنێکی دووگیانیان هێنا و دوای لەدایکبوونی منداڵەکەی ناچار هەر بەیانی بەڕێمان کردەوە. ئێمەی ژنانی پێشمەرگە لە بواری تەندروستی چەند ژن و کچێک بووین وەک: ماپەرە قەرەگۆلی، نەسرین سۆفیزادە، شەهلا سۆفیزادە و داگوڵ کچی ڕەحمان سوور. لە ساڵی ١٩٨٤ جارێکی دیکە نەخۆشخانەی حیزب تۆپباران کرا و هاتینە باشووری کوردستان و دوای جێهێشتنی نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەهۆی فشارەکانی ڕێژیم، هەرچەندە نەمانتوانی تەواوی کەلوپەلەکان بێنین، بە هێنانی چەند کەلوپەلێکی کەمی بواری تەندروستی هاتینە (کارێزە) لە شاری (سلێمانی)، لەوێ خوێندنگایەکی چۆڵمان ئاوەدان کردەوە و بەشەکانی نەخۆشخانەمان لەوێ دانا. دیارە ئەو نەخۆشخانە لەگەڵ ئەوەی هی حیزبی دێموکرات بوو، بەڵام زۆربەی جار بەنهێنی پێشمەرگەکانی باشووری کوردستانمان لێ چارەسەر دەکردن و تەنانەت زۆرجار بەعسییەکان دەهاتن پشکنینیان دەکرد، بەڵام هیچ جارێک پێشمەرگەیەکی باشووریان لەو نەخۆشخانەیە دەست نەکەوت. بۆ ماوەی ٣ ساڵ لە ناوچەی کارێزە ماینەوە. ساڵی ١٩٨٧ نەخۆشخانەیەکی تایبەت بە حیزبی دێموکرات لە لایەن ڕێکخراوێکی فەڕەنسی بە ناوی (ئامی و میدیسۆن) دروست کرا، بۆیە لە کارێزە گواستمانەوە بۆ ئەو نەخۆشخانەیە. من کەوتمە بەشی زایمان و لەوێ لە لایەن دوکتورە فەڕەنسییەکان زۆر هاوکاری دەکرام بۆ بەڕێوەبردنی ئەرکەکەم لە بواری زایمانی. ئەمە سەرەتای کارکردنم بوو لە بەشی زایمانی و لەگەڵ خەدیجە ڕۆستەمی و ماپەرە قەرەگۆلی لە قەندیل بەیەکەوە لە بواری مامانی و لەدایکبوون کارمان کردوە" (ئیسماعیلی، کۆیە، ٢٠٢٤/٦/٢٣).

ئەوەی جێگای بایەخە لەگەڵ هەموو ئەو بارودۆخانەشدا یەکێکی دیکە لەو بوارانەی ژنان لەنێو حیزبی دێموکراتدا نەخش و ڕۆڵی کاریگەریان هەبووە، بواری پەروەردە و فێرکردن بووە، کە هاوکات لەگەڵ درێژەدان بە سیاسەتی شەڕ و داگیرکردنەوەی ناوچەکانی کوردستان لە لایەن دەوڵەتی ئێران لە ساڵانی ١٩٨٠–١٩٨١دا و هەوڵی دوورخستنەوەی ڕۆڵەکانی کورد درا لە خۆپێگەیاندن و پەروەردەکردنیان، بۆ ئەم مەبەستەش بە

مەبەستی پاکسازی هەوڵی داخستنی خوێندنگە و ناوەندە پەوەردەییەکان درا. بە مەبەستی ڕێگریکردن لەم بارودۆخە نەخوازراوە لە لایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەدا بەشێک لە قوتابخانەکان کرانەوە و لە لایەن بەشێک لە مامۆستایانی نێو شۆڕش، کە زۆربەیان کادر و پێشمەرگەی حیزبی دێموکرات بوون و پێیان دەگوترا "مامۆستایانی شۆڕش"، شانبەشانی ئەرکی پێشمەرگایەتی ئەرکی مامۆستایەتییان بەڕێوە دەبرد و وانەیان بە زمانی کوردی گوتۆتەوە (مەحموود، ٢٠١٢، ١٥٣).

لە ساڵی خوێندنی ١٩٨٠–١٩٨١ لە ناوچە ڕزگارکراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەشێک لە قوتابخانەکان کە بە هاوکاری و تێکۆشانی لێپرسراوان و ئەندامانی حیزبی دێموکرات کراونەوە و هەر لەو کاتەدا داوا لە ڕووناکبیران و خوێندەواران کراوە هاوکاریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بن لە پێگەیاندنی ڕۆڵەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هەر بۆ ئەم مەبەستەش ژمارەیەکی زۆر لە مامۆستا و خوێندکاران و ڕووناکبیران کە لە کچ و کوڕ پێکهاتبوو لە هەوڵی بەجێگەیاندنی ئەرکەکانیاندا بوون (بەڵگەنامەی کۆنگرەکانی حیزبی دێموکرات لە کۆنگرەی ١–٩، ب١، ل٢٠٢). لە هاوینی ساڵی ١٩٨٢دا کۆڕی پەروەردە و فێرکردن لە سەرانسەری کوردستان و ناوچە ئازادکراوەکان خولی پێگەیاندنی بۆ چین و توێژەکان دەکردەوە و بۆ ئەو کەسانەی ئارەزووی مامۆستایەتییان هەبوو لە قوتابخانەکانی شۆڕشدا (حەسەنزادە، ١٩٩٥، ب١، ٢٦٣). گەوهەر شێرخانی دەڵێ: "حیزبی دێموکرات ئەگەرچی بەربەستی زۆری لەبەردەم بوو، هەمیشە گرنگی بە بواری پەروەردە داوە. گرنگترین خزمەتێک کە حیزبی دێموکرات بە ڕەگەزی مێی کوردی کرد گێڕانەوەی ئیرادە و باوەڕبەخۆبوون بۆ ژنان بوو" (شێرخانی، هەولێر، ٢٠٢٤/٦/٢٣). هەروەها ماپەرە قەرەگۆلی دەڵێ: "دوای شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٩٧٩ پاش ئەوەی کۆماری ئیسلامی دەستی بەسەر شارەکاندا گرتەوە و بەهۆی ئەندامەتیم لەو ڕێکخراوی سازمانی جەوانانی کورد (ڕێکخراوی لاوان) من و چەند هاوڕێیەکی تر وەک مامۆستای شۆڕش لە قوتابخانە وانەمان گوتۆتەوە" (قەرەگۆلی، سۆئێد لە ڕێگەی واتساپ، ٢٠٢٤/٦/٢٣). لەو بارەوە عیسمەت نستانی دەڵێ: "ئەرک و بەرپرسیاریەتیم لەنێو حیزبی دێموکرات لە ساڵانی هەشتاکان لە کۆمیتەی سەردەشت لە ڕێکخراوی ژنان و لاوان بووە. هەرچەندە خوێندکاری قۆناغی ئامادەیی بووم، بەڵام وەک مامۆستای ڕاهێنراو وانەم بە گەورەساڵان دەگوتەوە. ئەوکات کار و چالاکیی ڕێکخراوەکانی لاوان و ژنان بەرنامەدانان بۆ بەڕێوەبردنی بۆنە نەتەوەییەکان و ڕۆژمێرە مێژووییەکانی حیزبی دێموکرات و لەپاڵ ئەوەشدا گرتنی کۆڕ و کۆبوونەوە بۆ لاوان و ژنان و کچان و دەرکردنی ڕۆژنامەی دیواری و دانانی دەورەی نیزامی و تەندروستی و پەروەردەیی بوو، لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵدان بۆ فێرکردن و خوێندەوارکردنی کچان و ژنان بوو، بۆ نموونە لە گەڕەکی بولواری شاری سەردەشت لە بینای (خانەی موعەلیمان) توانیبوومان خوێندنگایەکی تایبەت بە گەورەساڵان بکەینەوە و زیاتر ئەو کچانە دەهاتن کە پێشووتر دەرفەتی خوێندنیان بۆ نەڕەخسابوو. هەرچەندە بەهۆی شەڕی داسەپاو بەسەر کوردستاندا کار و چالاکییەکانمان ڕۆژ بەڕۆژ بەرتەسکتر بۆوە، بەڵام ئەرکە پەروەردەییەکان جێگای خۆیان گرتبوو" (نستانی، کۆیە، ٢٠٢٤/٦/٣٠). لێرەدا دەکرێ بگوترێت ڕۆڵ و بەشداریی ژنان لەنێو حیزبی دێموکراتی کوردستان جگە لە هەوڵدان بۆ مافە سەرەتاییەکانیان و ئازادییە ڕەگەزی و نەتەوەییەکانیان، لە بواری پەروەردە و فێرکردنیشەوە ئەرک و بەرپرسیاریەتیی گرنگیان لەسەر شان بووە و بەڕێوەیان بردوە. پێویستە ئەوەش بخرێتە ڕوو، زۆرجار لە لایەن ڕێکخراوەکانەوە و خودی حیزبی دێموکراتیشەوە کۆڕی پەروەردە و فێرکردن لە ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان هەبووە و گرنگیی زۆریش بە خولی پێگەیاندن و پەروەردەیی دراوە.

دەرەنجام:

١. دەستپێکی یەکەمین خەباتی ژنانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەنێو حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا و هاتنیان بۆ نێو ژیانی سیاسی و فەرهەنگی و پەروەردەیی و بەدواداچوون بۆ داخوازییە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو گۆڕانکارییە مێژووییەی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ڕووی دا، کە دامەزراندنی کۆماری کوردستان بوو. ڕۆڵ و بەشداریی ژنان لەو قۆناغەدا بە ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکرات لە چوارچێوەی کاری ڕێکخراوەیی یەکیەتیی ژنان خۆی بینیوەتەوە، کە زیاتر جەختکردنەوە بووە لەسەر مافەکانی ژنان و هۆشیارکردنەوەیان لەسەر پرسەکانی خوێندەواری تا ئەوەی هەوڵدان بووبێ بۆ کاری حیزبی و سیاسی لەسەر ئاستی سەرکردایەتیکردن.

٢. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەگەڵ ئەوەی ئەرکی نەتەوەیی و بەڕێوەبردنی وڵاتی لەئەستۆ بووە و لە دەیەی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو هەوڵی ڕێکخستنەوەی کۆمەڵگەی داوە و لە پەیڕەو و پرۆگرامەکانیدا باسی لە بەشداریی ژنان لە پرسە ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتییەکاندا کردوە، بەڵام لەم ڕووەوە ژنان لەنێو حیزبی دێموکراتدا زۆر کەم لە ئاستی بڕیاردان بینراون.

٣. هەرچەندە لە کۆنگرەی چوارەمی حیزبی دێموکرات، ژن گەیشتۆتە ئاستی سەرکردایەتی، بەڵام بەهۆی ناکۆکیی نێوخۆیی حیزبی و جیابوونەوەیان لە کاری حیزبی دوورکەوتوونەتەوە، دوای ئەو کاتەش تا کۆنگرەی یازدە و چواردە ژنان لە ئاستی سەرکردایەتی نەبینراون.

٤. ژنان جگە لە خەباتی سیاسی، لە بواری ڕێکخستن و حیزبییەوە بەشدار بوون و لەم ڕێگەیەشەوە زۆرجار بەهۆی ئاشکرابوونیان و گرتن و ئەشکەنجەدانیان بەشێکیان ڕووبەڕووی مەرگ بوونەتەوە و بوونە قوربانی.

٥. پرسی یەکسانیخوازیی ژنان لەنێو حیزبی دێموکراتدا لە دوای پرسە سیاسی و نەتەوەییەکان هاتۆتە بەرباس و ئەم پرسەش تەنیا لە چوارچێوەی گوتاردا خراوەتە ڕوو و ماوەتەوە، ژنانیش لەم ڕووەوە کەمتەرخەم بوون.

٦. ژنان لە ڕیزەکانی حیزبی دێموکراتدا شانبەشانی پیاوان ڕۆڵ و بەشداریی کارایان لە بواری چەکداری و پێشمەرگایەتیدا هەبووە و لە زۆربەی هێز و پۆلە جیاوازەکانی ژنان بوونیان هەبووە و بەشێکیان لە دەستە و تاقمە هێرشبەر و بەرگرییەکانی ڕووبەڕووبوونەوەشدا خەباتی چەکداری و پێشمەرگانەیان کردوە، بەڵام زۆرینەی ئەرک و ڕۆڵیان لە بارەگاکانی حیزب و پاسەوانیدا بووە.

٧. ژنانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لەنێو حیزبی دێموکراتی کوردستان دوو ئەرکیان لەسەر بووە و هەوڵیان بۆ داوە: ئەرکی نەتەوەیی و هەڵاواردنی ڕەگەزی بووە و لەژێر کاریگەریی ئەو هزرەشدا بێجگە لە خەباتی چەکداری کە دەستپێکی ئەرکیان بووە، لە چەندین بواری دیکەی وەک پەروەردە و فێرکردن لە قوتابخانەکانی شۆڕش و نەخۆشخانەدا نەخش و ڕۆڵی کاریگەریان هەبووە.

فەڕانسە و ئێران: "نۆفڵ لۆشاتۆ"ی دووەم بۆ ڕەزا پەهلەوی؟

د. ئاسۆ حەسەنزادە

کوڕی دوورخراوەی دوایین شای ئێران کە هێندێک کەس پێیان وایە دەتوانێ پاش کۆماری ئیسلامی دەسەڵات بەدەستەوە بگرێ، لە میدیاکانی فەڕانسەدا لە ڕووماڵێکی زۆر ئەرێنی بەهرەمەندە. ڕووماڵێک کە بە بڕوای ئەم مافناسە کوردە ئێرانی-فەرەنسییە، لەگەڵ ئاستی ڕاستەقینەی جەماوەری بوونی ناوبراو لە ناوخۆی ئێران یەک ناگرێتەوە:

کۆماری ئیسلامیی ئێران یەکێک لە چارەنووسسازترین قۆناغەکانی مێژووی خۆی تێدەپەڕێنێت. نەک تەنیا بزووتنەوەی ناڕەزایەتی هەروا بەردەوامە و بەرین دەبێتەوە، بەڵکوو سەرەڕای ئەو پەردەیەی کە بەسەر ئامرازەکانی پێوەندیدا کێشراوە، وێنەکان وردە دێنە دەرەوە و تەرمی بێگیانی خۆپیشاندەرە کوژراوەکان نیشان دەدەن کە لەسەر زەوی کەوتوون. پێ دەچێ ئەم ئاشکراکردنانە سەرۆک کۆماری وڵاتە یەکگرتووەکان، دۆناڵد ترەمپی هێنابێتە سەر بیرکردنەوە لە کردەوەی سەربازی لەدژی ڕێژیمی ئێران.

لە کەشێکی بەئازاری لەم جۆرەدا، لە کاتێکدا میدیاکانی فەرانسە دەیانتوانی بیروڕای گشتی بۆ گێڕانی ڕۆڵێکی کاراتری فەڕانسە - لە چوارچێوەی یاسای نێودەوڵەتیدا - بجوڵێنن، نزیک بە تەواوی سەرنجیان لەسەر کەسایەتییەک چڕ کردۆتەوە: ڕەزا پەهلەوی، کوڕی دوورخراوەی دوایین شا، کە وەک بەدیلێکی حاشاهەڵنەگر، ئەگەر نەڵێین تاکە بەدیل، بۆ ڕێژیمی ئیسلامیی دەناسێنن.

ئەم گرنگیدانە بە ڕەزا پەهلەوی تەنیا تایبەت بە فەڕانسە نیە؛ بەڵام لە هیچ جێیەکی دیکە کوڕی شا ڕووماڵێکی میدیایی وەها هانابەخشی بۆ ناکرێ. ئەم دۆخە بیرخەرەوەی پێشینەیەکی مێژووییە کە دەرهاویشتەی قورسی هەبوو: مانەوەی ئایەتوڵڵا خومەینی لە نۆفڵ لۆشاتۆ (ئیڤلین) کەمێک پێش شۆڕشی ١٣٥٧. ئەو گوندە تەنیا پەناگەی دوورخراوەیەک نەبوو؛ بەڵکوو ببووە ناوەندی هەماهەنگیی سیاسی و میدیایی بۆ ئەو. خومەینی لەوێ ڕا لەگەڵ جیهان دەدوا، پێشوازیی لە شاندەکان دەکرد، ناڕەزایەتییەکانی ئێرانی ڕێک دەخست، وێنەیەکی جێی متمانەی لە خۆی دروست دەکرد و بەڵێنی چاک و دڵخۆشکەری دەدا. زۆر کەس باوەڕیان پێ؛ و پاشماوەی چیرۆکەکە هەموو لایەک لێی ئاگادارن.

Le Monde
S'abonner
Iran > Une répression sanglante

Asso Hassan Zadeh, juriste : « En Iran, Reza Pahlavi est loin d'être une figure fédératrice »

وەرگێڕاوی کوردیی وتارەکەی د. ئاسۆ حەسەن زادە لە ڕۆژنامەی لۆمۆندی فەرەنسی کوردستاندا)

ڕەزا پەهلەوی سەرەڕای ئەوەی کە مەیلی فەڕانسەدۆستانەی هەیە، لەو وڵاتە ناژی. لەگەڵ ئەوەشدا، فەڕانسە هێشتا یەکێکە لەو وڵاتە دەگمەنە ئەورووپیانەی لەوێ تۆڕەکانی لایەنگری پاشایەتی شوێندانەریی بەرچاویان لەسەر میدیاکان و بەشێک لە بژاردە سیاسییەکان هەیە. لە کردەوەدا، چڕبوونەوەی میدیاکانی فەڕانسە لەسەر ڕەزا پەهلەوی شوێنەوارێکی سیاسیی هاوشێوەی ئەوەی دروست دەکات کە کاتی خۆی تیشکی میدیایی لەسەر ئایەتوڵڵا خومەینی لە نۆڤل لۆشاتۆ دروستی کرد. لە دوو ڕۆژی ڕابردوودا، کوڕی دوورخراوەی شا بە ئاشکرا بانگەشەی ئەوەی کردووە کە هەستانەوە جەماوەرییەکان لە ئێران دەرئەنجامی بانگەوازەکانی ئەوە و بەم شێوەیە وا دەردەخات کە بزوێنەری سەرەکیی ئەم جووڵانە بۆخۆیەتی. ئەمە هەوڵێکی ئاشکرایە بۆ دەستبەسەرداگرتنی بزووتنەوەی جەماوەری؛ بزووتنەوەیەک کە ناوبراو بە ئاگاییەوە هەم فرەچەشنییەکەی و هەم داواکارییە دێموکراتیکەکانی پشتگوێ دەخات.

> **"مێژووی ئێران نیشانی داوە ئەو گۆڕانکارییانەی لەلایەن تاکە کەسایەتییەکەوە دەستیان بەسەردا دەگیرێ، هاتنەسەرکاری ڕێژیمێکی دێموکڕاتیکیان لێ ناکەوێتەوە. فەڕانسە کە لە دەستووری خۆیدا گەڕانەوە بۆ سیستمی پاشایەتیی قەدەغە کردووە، نابێ یارمەتی بە سێناریۆیەکی لەم چەشنە لە ئێراندا بکا"**

ئەوەش لەکاتێکدا کە ڕاستیی مەیدانی شتێکی دیکەیە. کۆمەڵگەی ئێران فرەچەشنە و ململانەی قووڵی کۆمەڵایەتی، ئێتنیکی و سیاسی پێیدا تێپەڕ دەبێ. ژنان، لاوان، کرێکاران و بەتایبەت نەتەوە نافارسەکان - کورد، بەلووچ، عەرەب، ئازەری - ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوە لە ڕاپەڕینی ئێستادا دەگێڕن؛ شتێک کە زۆرجار بە نرخی سەرکوتێکی توند تەواو دەبێت. بەشێکی بەرفراوان لە کۆمەڵگە و بژاردە مەدەنی و سیاسییەکانی نوێنەری ئەوان، بە هیچ شێوەیەک لەگەڵ ئەگەری سپاردنی بەدیلی سیاسی بە ڕەزا پەهلەوی ڕاحەت نین. بەتایبەتی کوردەکانی ئێران - کە لە شێلگیرترین چالاکان و لە هەمان کاتدا لە سەختترین سەرکوتکراوانی ئەو ناڕەزایەتییانە بوون - ناوبراو بە شێوەیەکی بەرفراوان ڕەت دەکەنەوە. ئەوان یان بە دەستپێشخەریی خۆیان و تا ئەو جێگایەی دەگەڕێتەوە بۆ مانگرتنە گشتییەکان، لە وەڵامی بانگەوازی حیزبە سەرەکییە کوردییەکان کە لە چوارچێوەی ناوەندێکی دیالۆگدا کۆ بوونەتەوە، هاتوونەتە سەر شەقام. ئەمانە و زۆر توخمی شیکاریی لەم چەشنە کە بۆ تێگەیشتن لە پێکهاتە و ئامانجەکانی بزووتنەوەی ئێستا بنەڕەتین، تا ڕادەیەکی زۆر لە گێڕانەوەی میدیایی باڵادەست لە فەڕانسەدا بە ونی ماونەوە.

ئەم پشتگوێخستنە هەم نادادپەروەرانەیە و هەم مەترسیدارە. نادادپەروەرانەیە چونکە کۆمەڵگەی ئێران بۆ ململانێیەکی دوولایەنە لەنێوان ڕێژیمێکی ئیسلامی و میراتگرێکی ڕێژیمی پاشایەتیی کە وەک هێمای دێموکراسی بە خەڵکی دەفرۆشنەوە، بچووک دەکاتەوە. مەترسیدارە، چونکە ئەم ڕاستییە دەشارێتەوە کە ڕەزا پەهلەوی، بەهۆی ئەنجامنەدانی پێداچوونەوەی ڕەخنەگرانە بە میراتی سیاسیی باوکیدا و نەبوونی ڕوانگەیەکی بەڕاستی گشتگیر، بە هیچ شێوەیەک کەسایەتییەکی یەکخەر و خاوەن توانای کۆنترۆڵکردنی جەمسەربەندیی کۆمەڵگەی ئێران نییە. گوتاری ناوبراو کە تەنیا بۆ ڕاکێشانی ڕای گشتیی ڕۆژاوایی داڕێژراوە، وادیارە زیاتر لە هەمووان بژاردە فەڕەنسییەکانی هۆگری سیناریۆی گەڕانەوەی پاشایەتی بە شێوازی سەدەی نۆزدەهەمی فەڕانسە سەرسام دەکات. ئەمە لە کاتێکدایە کە ڕەزا پەهلەوی لەپێوەندی لەگەڵ جەوهەری مەسەلەکە واتە دێموکراسی، هەروا بە ناڕوونی ماوەتەوە. خراپتر لەوە، بەڵگەنامەکەی ئەو سەبارەت بە قۆناغی گواستنەوە پەردە لەسەر چڕبوونەوەی توندی دەسەڵات، پێگەیەکی کەسیی ناڕوون، و نەبوونی گەرەنتیی بەرجەستە سەبارەت بە فرەیی سیاسی، هاوسەنگییە دامەزراوەییەکان یان دانپێدانان بە مافی هەموو نەتەوەکان و کەمینەکان هەڵدەداتەوە.

مێژووی ئێران نیشانی داوە ئەو گۆڕانکارییانەی لەلایەن تاکە کەسایەتییەکەوە دەستیان بەسەردا دەگیرێ (تەنانەت ئەگەر ئەو کەسایەتییە لە بەستێنی میدیاییدا کارامە و بەرچاویش بێ)، هاتنەسەرکاری ڕێژیمێکی دێموکڕاتیکی سەقامگیریان لێ ناکەوێتەوە. فەڕانسە بە سەرنجدان بە مێژووی خۆی و ئەوە کە لە دەستووری خۆیدا گەڕانەوە بۆ سیستمی پاشایەتیی قەدەغە کردووە، دەبێ لە بەشداریکردن لە سیناریۆیەکی لەم چەشنەدا خۆی بپارێزێت. پێدانی تریبوون هەمیشە کردەوەیەکی سیاسییە. لە کاتێکدا کە ئێران بە ساتەوەختی زۆر بەئازار و لە هەمان کاتدا چارەنووسسازدا تێدەپەڕێنێت، بەرپرسیارێتیی میدیا فەرەنسییەکان پێش هەر شتێک ئەوەیە کە هێزە ڕاستەقینەکانی گۆڕانکاری - بەو شێوەیەی کە لە مەیدانەکەدا بوونیان هەیە - بەدیار بخەن.

* ئاسۆ حەسەن زادە، مافناسی کوردی ئێرانی-فەرەنسی، جێگری پێشووی سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانە.

***

سەرچاوە: لۆمۆند، ١٧ی ژانویەی ٢٠٢٦

ڕابوونی شۆڕشگێڕانەی کورد لە ئیلام، مەڵەکشایی و کرماشان

نوێژەنبوونەوەی گوتاری نەتەوەیی و ئازادیخوازانەی کۆماری کوردستان

سەربەست ورمێ

نابێت ڕاپەڕینە جەماوەرییەکانی کورد لە ئیلام، مەلەکشاهی و کرماشان لە ساڵی ١٤٠٤دا، تەنیا وەکوو کاردانەوەیەکی کاتی بەرامبەر بە قەیرانە سیاسی، ئابووری و ئەمنییەکان شرۆڤە بکرێن. لە ڕوانینێکی قووڵتردا بە ڕوونی دەردەکەوێت ئەم ڕابوونە ڕەنگدانەوەی سەر لەنوێی گوتارێکی مێژوویی سەرکوتکراوە. گوتاری نەتەوەیی کورد، مافی چارەی خۆنووسین و ئایدیالی ئازادیخوازانەی کۆماری کوردستان. ئەوەی لەم جوگرافیایەدا ڕوو دەدات، یەکترگرتنەوەی بیرو هزری مێژوویی و چەوساندنەوەی سیستماتیک و هۆشیاریی نوێی سیاسییە کە لە شێوەی کرداری جەماوەری و شۆڕشگێڕانەدا خۆی پێناسە دەکات.

پاشخانی مێژوویی و پێکهاتەیی ڕاپەڕین

هەرێمەکانی ئیلام، مەڵەکشایی و کرماشان هەمیشە لە پەراوێزی ڕێکخستنی سیاسیی ناوەندی ئێراندا پێناسە کراون؛ پاشگوێ خستنێک کە تەنیا لە ڕووی ئابووری و گەشەپێدانەوە نەبووە، بەڵکو شوناس، کولتوور و ... هتد لە خۆی گرتووە. سیاسەتگەلی یەکسانسازی و نکۆڵیکردن لە ناسنامەی کوردایەتی، ئەمنیەتیکردنی جوگرافیای کوردستان و لابردنی سیستماتیکی زمان و کولتووری کوردی لە کایە گشتیەکاندا، هاوکات لەگەڵ سەرانسەری ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لەم هەرێمانەشدا بوون بە هۆکاری کەڵەکەبوونی ناڕەزاییەتیەکانی گەل. ڕابوونی بەفرانباری ساڵی ١٤٠٤ دەبێ بە درێژەدانی ڕێبازی بەرخوەدان پێناسە بکرێت. کە کۆماری کوردستان بە دوندی هەرە بەرزی ئەم بەرخوەدانە و ئامانجەکانی دەناسرێت. جیاوازی بنچینەیی ئەم ڕاپەڕینە لە بەرزبوونەوەی ئاستی خۆئاگایی نەتەوەیی و لێکگرێدانی ئۆرگانیکی گوتاری ڕزگاریخوازی و نەتەوەی کوردستان دا بەرجەستە دەبێت.

نوێژەنبوونەوەی گوتاری نەتەوەیی

کوردبوون یەکێک لە تایبەتمەندییە هەرە گرنگەکانی ڕابوونی ساڵی ١٤٠٤،ە بووژاندنەوەی هێما، زمان و چەمکە نەتەوەییەکانی کورد لە کایەی گشتیدا و بەکارهێنانی هۆشیارانەی زمانی کوردی لە دروشم و لێدوان و دەرکەوتنەکانی سەر شەقامەکاندا، گەڕانەوەیە بۆ یادەوەری کۆماری کوردستان و بەرجەستەبوونی چەمکەکانی وەک "خۆبەڕێوەبردن"، "ئازادی"، "کەرامەتی کۆمەڵ" و "مافی چارەنووس"، و ئاماژەیە بۆ خوێندنەوەیەکی نوێ و سەردەمیانە لە گوتارێکی یەکگرتووی نەتەوەیی. لەم ڕابوونەدا نەتەوەی کورد نەک وەک کەمینەی نەتەوەیی، بەڵکوو وەکوو سوبجێکتێکی سیاسی سەربەخۆ پێناسە کرایەوە. ئەم دووبارە پێناسەکردنەوە، گوتاری دەسەڵات و مەشرووعیەتی دەوڵەت ـ نەتەوەی باڵا دەستی تێکهەڵپێچرا و بۆ جارێکی دیکە بە پێکۆڵ کێشا.

ئازادیخوازی و پەیوەندی بە کۆماری کوردستانەوە

گەڕانەوەی بەردەوام بە ئەزموونی کۆماری کوردستان نە تەنیا نۆستالژیا بەڵکو سەرچاوەی ئیلهامبەخشی سیاسی و نەتەوەییە لە خەباتی ڕزگاریخوازیی گەلی کورددا. کۆماری کوردستان لە گوتاری ڕابوونی ساڵی ١٤٠٤دا وەک هێمایەک لە ئیرادەی گەلدا بۆ حوکمڕانیی دێموکراتیک و سێکۆلار لە بەامبەر پێکهاتە تاکڕەوە ناوەندییەکاندا بەرجەستە بووە. لەم ڕابوونەدا، ئازادیخوازی تەنیا بە واتای ڕزگاربوون لە چەوسانەوەی نەتەوەیی نیە، بەڵکو پەیوەستە بە داواخوازیی دادپەروەری کۆمەڵایەتی، یەکسانیی ڕەگەزی، ئازادی ڕادەربڕین و بەشداریی جەماوەرییەوە. ئەم فرەچەشنییە لەو ڕابوونەدا، ڕاپەڕینەکەی لە ناڕەزایەتییەکی نەتەوەیی ـ جوغرافیایی سنووردارەوە دەرباس کرد و کردی بە بەشێک لە گوتاری ڕزگاریخوازی سەرانسەری.

دەرئەنجام و ئاسۆکان

ڕابوونی شۆڕشگێڕانەی کورد لە ئیلام، مەڵەکشایی و کرماشان، هەرچەندە ڕووبەڕووی سەرکوت و توندوتیژیی خوێناوی بووەوە، بەڵام توانی دەستکەوتێکی گرنگ بە دەست بهێنێت. نوێژەنبوونەوەی گوتاری نەتەوەیی و ڕزگاریخوازانەی کورد لە گۆڕەپانی سیاسیدا. ئەم ڕاپەڕینە سەلماندی کە ناکرێت پرسی کورد بە بێ چارەسەری بێدەنگ بکرێت و هەتا گەیشتن بە چارەسەرییەکی بنەڕەتی و هەمەلایەنە، وەکوو پرسێکی سیاسی زیندوو دەمێنێتەوە و بەردەوام نوێ دەبێت.

لەو ڕوانگەیەوە ڕێکخستنی دیموکراتیک، لێکگرێدانی هێز و توانایی نێوخۆیی و هاوپەیوەندیی گەلی کورد لەگەڵ هێزە ئازادیخوازەکانی نەتەوەکانی دیکەی ئێران و ناوچەکە بۆ درێژەدان بە گوتاری ئەم ڕابوونە پێویستە. ڕاپەڕینی ساڵی ١٤٠٤ وێستگەیەکی دیکەیە کە ڕابردووی کۆماری کوردستان بە پێشهاتەکانی داهاتووەوە گرێ دەدات و جارێکی دیکە پرسی ئازادی بە پرسی سەرەکیی لە سیاسەت دا پێناسە دەکات.

ڕابوونی ئیلام و مەڵەکشایی و کرماشان، ڕووداوێکی کاتی نیە، بەڵکو وەرچەرخانێکی مێژووییە لە پێواژووی دووبارە پێناسەکردنەوەی گوتاری سیاسی و نەتەوەیی کورددا. ئەم ڕاپەڕینە بە نوێژەنکردنەوەی گوتاری نەتەوەیی و ئازادیخوازی کۆماری کوردستان، بۆ جارێکی دیکە نیشانی دا کە ئیرادەی ڕزگاربوون لە ناو گەلی کورد دا هێشتا زیندوو و بەهێزە و بە شێوەی نوێ و هۆشیارانە لە هەر قۆناغێک دا خۆی پێناسە دەکات.

کوردستان
• ژمارە ٩١١
٣٠ی بەفرانباری ١٤٠٤ _ ٢٠ی ژانویەی ٢٠٢٦

د. هۆشمەند عەلی:

متمانەکردن بە فاکتەری دەرەکی هەڵەیە کورد بۆ بۆ سەرکەوتنی سیاسیی تەنیا دەبێ پشت بە یەکڕیزی و تەبایی نێوخۆیی ببەستێ

دیمانە: شەهرام سوبحانی

ئاماژە: دوای تێپەڕبوونی زیاتر لە ٧٩ ساڵ، ٢ی ڕێبەندان تەنیا یادکردنەوەی مێژوویەک نییە، بەڵکوو خوێندنەوەی ئەزموونێکی زیندووی دەوڵەتدارییە.لەم وتوویژەدا لەگەڵ د. هۆشمەند عەلی، شرۆڤەیەکی ورد بۆ قۆناغی زێڕینی کۆماری کوردستان دەکەین، لە گۆڕانکارییە ڕیشەییەکانی گۆڕینی "ژ.ک" بۆ "حیزبی دێموکرات"ەوە تا کاریگەرییە نەبڕاوەکانی شۆڕشی فەرهەنگی و ڕۆڵی زمانی کوردی. هەروەها بە ڕاشکاوی باس لە برینەکانی ناتەبایی نێوخۆیی و ڕۆڵی نەرێنیی بەشێک لە عەشیرەتەکان لە ساتەوەختی ڕووخاندا دەکەین. دواجار، گرنگترین وانە مێژووییەکان بۆ سیاسەتی ئەمڕۆی کورد تاوتوێ دەکەین، تا بزانین چۆن لە نێوان پشتبەستن بە دەرەوە و یەکڕیزیی نێوخۆدا، ڕێگەی سەرکەوتن بدۆزینەوە.

دوکتور دوای تێپەڕبوونی زیاتر لە ٧٩ ساڵ، بۆچی هێشتا ٢ی ڕێبەندان وەکوو گرنگترین وەرچەرخانی مێژوویی لە هزری نەتەوەیی کورددا دەمێنێتەوە؟ ئایا لەبەر ئەوەیە کە یەکەم جار بوو وشەی "دەوڵەت" و "کۆمار" بەکار هێنرا، یان بەهۆی کەسایەتیی کاریزمای پێشەوا قازی محەممەدەوەیە؟

دوای تێپەڕبوونی زیاتر لە ٧٩ ساڵ بەسەر ٢ی ڕێبەندان، ساڵڕۆژی دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد لە بەشی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە پێشەوایەتیی قازی محەممەد و بە ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکراتی کوردستان، دیارە گرنگی و بایەخی ئەو ڕۆژە لەوەدایە کە دەوڵەتداری و کۆمار و خۆبەڕێوەبەریی کورد لە چوارچێوەی کۆمەڵێک دەزگای ڕێکخراو و دامەزراوەی حکوومەتی، بە شێوەیەکی بەرنامە بۆ دارێژراو و بە شێوەیەکی دەستووری جێگە و بایەخی خۆی هەیە. ئەوەی کە وای کردوە ٢ی ڕێبەندان لە مێژووی هاوچەرخی کوردستاندا و لە مێژووی هاوچەرخی کورد بەگشتی ببێتە شکۆی نەتەوەیی و دەوڵەتداریی کوردی، بۆ کۆمەڵێک کاریگەری دەگەڕێتەوە؛ کە بۆ یەکەمین جارە بە شێوەیەکی فەرمی کورد لە چوارچێوەی کۆمارێکدا دەوڵەتداری بەڕێوە دەبات. بە تایبەتیش لەو بەشەی کوردستان و بەهۆی هەلومەرجی دوای کۆتایی هاتنی جەنگی دووهەمی جیهانی و ئەو هەلومەرجە نێوخۆییەی کە لە ئێرانی سەردەمی شاهەنشاهیدا بەڕێوە دەچوو لە سیاسەتی دەوڵەت بەرانبەر بە کورد و کوردستان بەگشتی. هەروەها ئەو تێکۆشان و خەباتە ڕزگاریخوازییەی کە گەلی کورد لە کوردستاندا لە دوای ساڵانی جەنگی یەکەمی جیهانییەوە، بە تایبەتیش لەو بەشەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانی و بزووتنەوە و جووڵانەوەکانی سمکۆی شکاک و دوای سمکۆی شکاکیش هەوڵ و تێکۆشانە سیاسییەکانی کورد لە چوارچێوەی ڕێکخراوی سیاسی تاوەکوو گەیشتن بە "پارتی ئازادی" و لەوێشەوە بۆ "ژێکاف" و لە ژێکافیشەوە بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان و ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان؛ بۆیە ٢ی ڕێبەندان ڕۆژێکی شکۆمەند و کاریگەرە لە مێژووی خەباتی نەتەوایەتیی کوردستان بەگشتی و لە خەباتی حیزبی دێموکراتی کوردستان و جووڵانەوەی ئازادیخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە تایبەتی.

پرۆسەی گۆڕانی "کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد" (ژ.ک) بۆ "حیزبی دێموکراتی کوردستان" گۆڕانکارییەکی ڕیشەیی بوو. ئایا ئەمە تەنیا گۆڕینی ناو بوو، یان گۆڕانکاری بوو لە ئایدۆلۆژیا و شێوازی کارکردن لە نهێنییەوە بۆ ئاشکرا؟ کاریگەریی ئەم بڕیارە لەسەر بەشداریکردنی چین و توێژە جیاوازەکان چی بوو؟

پرۆسەی گۆڕینی ژێکاف بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان گۆڕانێکی ڕیشەیی بوو لە خەباتی ئازادیخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ئەمەش نەک هەر تەنیا لەبەر ئەوەی کە بە تەنیا کاریگەرییەکەی لەسەر بەشەکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هەبوو، بەڵکوو هەم کاریگەریی لەسەر ئاستی نێوخۆیی کوردستان بەگشتی و لەسەر ئاستی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە تایبەتی کاریگەرییەکی نەبڕاوەی هەبوو. ئەو کاریگەرییەش ڕەگ و ڕیشەیەکی هەڵقوڵاوی ناو خەبات و جووڵانەوەی ئازادیخوازی کوردستان بوو و گۆڕینی پرۆسەی ژێکاف بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان خۆگونجان بوو لەگەڵ ئەو هەلومەرجە نێوخۆیی و هەرێمی و نێودەوڵەتییەی کە لە دوای سەروبەندی کۆتایی هاتنی جەنگی دووهەمی جیهانی هاتە ئاراوە، لەژێر هەژموونی ئەو زلهێزانەی کە لە ئێرانی ئەوسادا کاریگەرییان هەبوو (یەکیەتیی سۆڤیەت لە لایەک و هێزە ئیمپریالیستەکان لە لایەکی دیکە) و لە سیاسەتی شاهەنشاهی و دەوڵەت و لەنێوخۆ و لە ناو مەرکەز بەرانبەر بە کورد لە لایەکی دیکە. بۆیە گۆڕینی پرۆسەی ژێکاف بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕەگ و ڕیشەیەکی قووڵی هەبوو؛ هەر تەنیا گۆڕینی ناو نەبوو لە ژێکافەوە بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان، بەڵکوو گۆڕینی شێوە خەباتێکی شۆڕشگێڕانەی ئازادیخوازانەی ئاشکرا بوو بۆ کۆکردنەوەی کۆمەڵانی خەڵک لە یەک بەرنامە و یەک پەیڕەوی سیاسی. لە لایەکی دیکەوە بۆ یەکەمین جار بوو کە بە شێوەیەکی فەرمی کورد لە ڕێگەی پارتێکی سیاسیی ئاشکرا هەوڵی تێکۆشانی دەوڵەتداری و خەبات و بەدەستهێنانی مافە نەتەوایەتی و ئازادیخوازییەکانی کورد بدات لەو بەشەی کوردستان، کە نەک هەر تەنیا بۆ نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەڵکوو ببووە گەشانەوەیەک بۆ بەشەکانی دیکەی کوردستانیش بۆ ڕاکێشانی سەرنجی خەباتگێڕانی کوردستانیش لە چواچێوەی نەتەوایەتیی خۆی و لە کۆکردنەوەیان لە موکریان و مەهاباد و لە چوارچێوەی خەباتێکی سیاسیی شۆڕشگێڕانەی یەکگرتوو و سەرتاسەریدا. لە لایەکی دیکەشەوە، پرۆسەی گۆڕینی ژێکاف بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان گۆڕانێکی ڕیشەیی بوو لەسەر سەرنجی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بەگشتی و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە تایبەتی؛ ئەو کاریگەرییە ئەوە بوو کە گەلی کورد لەو بەشەی کوردستان لە چوارچێوەی پارتێکی سیاسی بە ئاشکرا دەستی بە تێکۆشان کرد و لە هەمان کاتدا دەستبەکار و تێکۆشانی چالاکیی سیاسیی مەدەنییانە بوو لەپاڵ برەودان بە خەباتی چەکداری بەگشتی لە کۆمەڵگەی کوردستان. ئەو شانازییە بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان دەمێنێتەوە لە مێژوودا کە وەکوو یەکەمین پارتی سیاسیی فەرمی خەباتی ئاشکرای لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا تێدەکۆشی بۆ مافە نەتەوایەتییەکان و هەوڵدان بۆ ئازادییەکانی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە چوارچێوەی ئێران و خەباتی فراوانتر و یەکگرتووتر لە تێکۆشەرانی کورد لە پارچەکانی دیکەی کوردستانیش.

لە ماوەی ١١ مانگدا، کۆمار گرنگییەکی زۆری بە زمانی کوردی، شانۆ، ڕۆژنامەگەری و خوێندن دا. ئایا دەکرێت بڵێین "شۆڕشی فەرهەنگی"ی کۆمار کاریگەرتر و درێژخایەنتر بوو لە دەسەڵاتە سیاسییەکەی؟

کۆماری کوردستان لە ماوەی تەمەنی یانزە مانگ و نزیک بە یانزە ڕۆژدا کۆمەڵێک دەسکەوتی فەرهەنگیی گرنگ و گەورەی هەبوو، لە ڕووی ڕۆژنامەوانی، زمانی کوردی، شانۆ، ئەدەبیاتی کوردی و خوێندن بە زمانی کوردی و قوتابخانەکان. لە هەمان کات هاوشانی خەباتە سیاسییەکەی و دەسکەوت و کۆششە سیاسییەکانی کۆمار، ئەوەی پەیوەستە بە نیشاندانی ڕووی دێموکراتیانەی کورد وەک نەتەوەیەکی زوڵملێکراو و ستەملێکراو و بێ دەوڵەت، کە دەتوانێ پراکتیزەی دەسەڵاتی خۆجێیی و خۆبەڕێوەبەریی خۆی بکات لە چوارچێوەی خاک و نیشتمانی خۆیدا، و لە هەمان کاتدا جەختکردنەوەی کورد و حیزبی دێموکراتی کوردستان بە مافە نەتەوایەتی و سیاسییەکانی کورد لە چوارچێوەی مافی خودموختاری و مافی دێموکراسی لە ئێراندا؛ لە ڕاستیدا دەسکەوتە سیاسییەکان لە قۆناغی خۆیدا بە ئاکام نەگەیشتن، بەو هۆیەی کە کۆمار تەمەنی کورت بوو و بە پیلانی ناوچەیی و نێوخۆیی و دەوڵەتییەوە ڕووخێندرا و کۆتایی پێهات و بەداخەوە پێشەوا و هاوڕێیانی دواتر لەسێدارە دران. دەسکەوتە سیاسییەکە لە ڕەگ و ڕیشەی داکوتراوەیی خۆیدا لە هەناوی خەباتی شۆڕشگێڕانەی کوردستاندا مابوویەوە، دواتر وەک بووژانەوەی حیزبی دێموکرات و خەباتە سیاسی و چالاکییەکانی قۆناغی دوای کۆمار و دواتر دەرکەوتەوە. بەڵام ئەوەی کە لە چوارچێوەی شۆڕشە فەرهەنگییەکەی کۆماری کوردستان لەو ماوەی تەمەنە کورتەی خۆیدا لە کۆمەڵگەی کوردیدا پێشکەشی کرد، دەسکەوتەکان وەک شۆڕشێکی فەرهەنگی ڕەگ و ڕیشەیەکی قووڵتریان داکوتا لە کۆمەڵگەی کوردی. بۆ نموونە لەو چەند ساڵەی ڕابردوو خەباتی فەرهەنگیی کوردی لە کۆمەڵگەی کوردستان لە ڕۆژهەڵات لە جەختکردنەوە لەسەر زمانی کوردی، پاراستنی زمانی کوردی، فەرهەنگی کوردی، کولتووری کوردی و برەودان بە ڕۆژنامە و ڕۆژنامەگەری لە قۆناغی دوای کۆماریش و تاوەکوو ئێستاش کە ئەو خەباتە فەرهەنگییە بەردەوامی هەیە، بووەتە یەکێک لە سیمبولەکانی سەردەمی کۆمار لە ڕووی خەباتە فەرهەنگییەکەوە لە داکۆکیکردن لە زمان و فەرهەنگی کوردی، لە بابەتەکانی پەیوەست بە کولتوور و فەرهەنگ و پاراستنی ناسنامە و شوناسی کوردی. بۆیە دەسکەوتە فەرهەنگییەکانی کۆمار لە بوارە جیاجیاکانیدا کە ئاماژەمان پێ کرد، وەک شۆڕشێکی فەرهەنگیی درێژخایەن تا هەنووکەش درێژەی هەیە و ئەو دەسکەوتانە یەکێکن لەو شانازییانەی کە مێژووی فەرهەنگ و ئەدەبیاتی کوردی شانازی پێوە دەکات کە لە سەردەمانی کۆماری کوردستان برەوی پێدرا و گرنگیی پێدرا. بۆیە لە واقیعدا خەباتە فەرهەنگییەکە و شۆڕشە فەرهەنگییەکەی کۆماری کوردستان قووڵتر لە ڕووی ستراتیژییەوە و درێژخایەنتر شوێنپێ و کاریگەریی خۆی دانا، کە ئەو کاریگەرییەش لە کۆمەڵگەی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا لەم چەند ساڵەی ڕابردوو جارێکی دیکە قوڵپەی داوە و هەڵگیرساوەتەوە وەک خەباتێکی فەرهەنگیی نەبڕاوە لە چوارچێوەی خەباتە سیاسییەکانی ژێردەستەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا.

لە کاتی هێرشی سپای ئێران بۆ سەر مەهاباد، بەشێک لە سەرۆک خێڵەکان نەک هەر بەرگرییان نەکرد، بەڵکوو هاوکاریی سپای ناوەندییان کرد. هۆکاری ئەم دابڕانە لە نێوان سەرکردایەتیی کۆمار و پێکهاتەی عەشایەریدا چی بوو؟

لە ڕاستیدا لە سەروبەندی هێرشی سپای ئێران بۆ سەر مەهاباد و هەوڵەکان بۆ ڕووخان و تێکشکاندنی کۆماری کوردستان و نەمانی ئەو دەسکەوتەی کورد لەو بەشەی کوردستان، ئەگەر پێشتر پێشەوا قازی محەممەد و حیزبی دێموکراتی کوردستان بەشێوەیەکی تەندروست و بە شێوەیەکی سیاسییانە و کۆمەڵایەتییانە مامەڵەی دروستیان کردبوو لەگەڵ سەرکردە و سەرۆک هۆز و عەشایەری کوردی بەگشتی لە چوارچێوەی کوردستان بۆ هێزی پێشمەرگەی کوردستان و لە خۆبەڕێوەبەریی ناوچە کوردستانییەکانی چوارچێوەی موکریان و کۆکردنەوەیان لە دەوری کۆمار بە پێشەوایەتیی پێشەوا قازی محەممەد، بەڵام مخابن ئەو دەردە کوشندەیەی کوردکوژی و خۆکوژییەی کە بەدرێژایی مێژوو لە ناوماندا هەبووە، لە کاتی نوشوستی شکستەکاندا درز دەخاتە نێومان و ئەو درز و کەلێنەش هەمیشە وای کردوە بەشێک لە خۆمان تاوانبار بێت و بەشێک لە خۆمان تووشی دابڕان دەبێت. ئەو کەسەی پێشتر هاوپەیمان و هاوکار بوو لە دەسەڵاتە سیاسییە کوردییەکەی کۆماری کوردستاندا و ئەو پێکهاتە عەشایەرییە، بەشێکیان دواتر بەداخەوە (هەر لە سەرەتاوە بەپێی ئەو چەند بەڵگە مێژووییانەی کە لە چەند ساڵی ڕابردوو لە ئەرشیڤی وەزارەتی بەرگریی شاهەنشاهیدا دەرکەوتن)، ئەوە دەردەخەن کە بەشێک لەو سەرۆک عەشیرەتانە هەر لە سەرەتای بونیادنانی کۆماری کوردستانەوە ئەگەرچی لە چوارچێوەی کۆماردا بەشدار بوون و بەشدارییان پێ کراوە، بەڵام پێوەندییان نەپچڕیوە و لە دەسەڵاتی ناوەند لە تاران دانەبڕاون. ئەو پەیوەندییانەش هەوڵیان داوە و باوەڕیان وابووە لە قۆناغی نوشوست و تێکشکاندا دەسەڵات و پێگەی خۆیان لە عەشایەری و لە دەسەڵاتەوە بپارێزن و ئەو پاراستنەش بۆ بەرژەوەندیی خۆیان بەکار بێنن. ئەو شێوە هاوکارییەی کە پێشتر لە نێوان عەشایەری کوردی لەگەڵ دەسەڵاتی پێکهاتەی کۆماری کوردستاندا هەبوو، لە دوا ساتەکانی هێرشی سپای ئێران بۆ سەر مەهاباد و ڕووخانی کۆماری کوردستان بەرگرییان نەکرد و هاوکار و ڕێنیشاندەری سپای ناوەندییان کرد. ئەوەش هۆکارە سەرەکییەکەی بۆ ئەم دابڕانە و ڕەگ و ڕیشە داکوتراوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ خۆخۆری، ناتەبایی و نایەکگرتوویی، کە بەداخەوە لە ناو کۆمەڵگەی کوردی بەگشتی و عەشایەری کوردی بەتایبەتی بوونی هەبووە و ئێستاکەش تا ڕادەیەک لە هەندێک حاڵەت و بارودۆخدا ئەو ناتەباییە بوونی هەیە. ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ستراکچەرە و ئەو پێکهاتە کۆمەڵایەتییەی کە لە بەشەکانی کوردستان بەگشتی و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەتایبەتی بوونیان هەیە، کە ئینتیما بۆ هۆز و عەشیرەگەری لە چوراچێوەی فەرمانی سەرۆک عەشیرەت کۆ دەبێتەوە و کەمتر بۆ هەستێکی گەورەتر و بۆ نەتەوە دەڕوانرێت؛ واتە بیر لەوە ناکرێتەوە کە دەسکەوتە نەتەوەییەکان و هەوڵ و تێکۆشانە نەتەوەییەکان زۆر لەوە گەورەترن. بەداخەوە هۆکاری ناتەبایی، هۆکاری ناڕەزایی، هۆکاری بەرژەوەندی، هۆکاری کەسپەرەستی و ئینتیمای پتر بۆ عەشیرەتی و هۆزگەری لە بەرانبەر ئینتیمای نەتەوەیی و هۆشیاریی سیاسیی نەتەوەیی، وای کرد ئەم دابڕانە لە سیاسەتەکانی کۆماردا دروست ببێت و بەشێک لە سەرۆک عەشیرەتەکان ڕێنوێنی و هاوکاریی سپای ئێران بکەن بۆ سەر مەهاباد و هەڵگەڕانەوەیەک لە بەرگریکردن لە کۆمار ڕوو بدات. کە لە واقیعیشدا بەرگری بە شێوەیەکی درێژخایەنتر، ئەگەر ئەوانیش لەپاڵ کۆماردا بمانایەتەوە، قسەکە لەسەر ئەوە نیە کە ئەگەر ئەوان هەڵنەگەڕابوونایەوە یا خود ئەوان دانوسانیان بە تەواوەتی لەگەڵ دەسەڵاتی ناوەندی و سپای ئێراندا نەکردایە ئەگەری ئەوە هەبوو کۆمار بمایەتەوە؛ پێم وا نیە. لەبەر ئەوەی فاکتەرە دەرەکییەکان زۆر زۆرتر کاریگەرتر بوون؛ لەوانە یەکیەتیی سۆڤیەت و ڕێککەوتنی قەوام سەڵتەنە و دەسەڵاتی ناوەندیی تاران لەسەر مەسەلەی نەوت و ئیمتیازی نەوت و پاشەکشەی سپای سوور لە ناوچەکانی دەسەڵاتی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان. چارەنووسی بەرگری و چارەنووسی لایەنە سەربازییەکە هەر کۆنترۆڵکردنەوەی دەسەڵاتی ناوەندی دەبوو بەسەر ئەو بەشەی کوردستان و ئەو چارەنووسەی کە بەسەر کوردستاندا هات، بەڵام ئەوەی کە لە مێژوودا ماوەتەوە ئەوەیە کە بەشێک لە عەشیرەت و ئەو سەرۆک هۆزانە ڕێنوێنی و هاوکاریی...

درێژە بۆ لاپەڕەی ١٠

۲۶ی سەرماوەز؛ ڕۆژی پێشمەرگە

(خوێندنەوەی مێژوویی، کۆمەڵایەتی و کولتووریی ڕەمزێک لە کوردستان)

زانیار حوسێنی

(بەشی دووهەم: ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێش ساڵی ۱۳۲۴ی هەتاوی – بەستێنە مێژوویی و کۆمەڵایەتییەکان)

پێکهاتەی جوگرافی و سروشتی

ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەهۆی تایبەتمەندییە جوگرافییە تایبەتەکانییەوە، کەشێکی گونجاوی بۆ پێکهێنانی بەرخۆدانی ناوچەیی و پێکهاتە ئۆتۆنۆمییەکان دابین کردوە. چیای زاگرۆس بە لێوارە بەرزەکانی و ڕێڕەوی تێپەڕنەکراو و ناوچە دوورەدەستەکانی، ئەگەری بوونی هێزێکی دەسەڵاتی ناوەندیی سنووردار دەکرد. ئەم هەلومەرجە سروشتییانە نەک هەر بووە هۆی سەربەخۆیی ڕێژەیی پێکهاتەکانی ناوچەکە، بەڵکوو تۆڕی خزمایەتی و بەستێنە جیاوازەکانی شار و گوندەکانی بەهێزتر کرد و ژینگەیەکی گونجاوی بۆ دەرکەوتنی "پێشمەرگە" وەک پارێزەری ناوچەیی دابین کرد. لە ناوچە شاخاوییەکان، گوندەکان و گوندە بچووکەکان تۆڕی بەرگریی نێوخۆییان هەبوو کە بەشێوەیەکی ئۆرگانیک بە پەیوەندیی خزمایەتی و نەریتیی ناوخۆیی ڕێکخرابوون. ئەم پێکهاتەیە وای کرد پێشمەرگە وەک توخمێکی خۆڕاگریی نێوخۆیی و کۆمەڵایەتی بەبێ پێویستی بە پشتیوانیی دەرەکی مامەڵە بکات.

پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و خێڵەکی

پێش ساڵانی ۱۳۲۰ی هەتاوی، ڕۆژهەڵاتی کوردستان تا ڕادەیەکی زۆر کۆمەڵگەیەکی خێڵەکی و گوندنشین بوو. دەسەڵات لە ناوچە جیاجیاکاندا تا ڕادەیەکی زۆر بەدەست پیرەکانی خێڵ و سەرکردە نێوخۆییەکان بوو و پەیوەندیی خزمایەتی ڕۆڵی سەرەکیی هەبوو لە چارەسەرکردنی ناکۆکی و دابینکردنی ئاسایش و دابەشکردنی سەرچاوەکان. ئەم سیستەمە خێڵەکییە هەم سەرچاوە مرۆییەکان و هەم سەرمایەی کۆمەڵایەتیی دابین دەکرد کە بۆ پێکهێنانی یەکەم یەکەکانی پێشمەرگە پێویست بوو. تۆڕە خێڵەکییەکان ڕێخۆشکەر بوون بۆ کۆکردنەوەی خێرای هێز لە کاتی هەڕەشەکاندا کە نەزمی کۆمەڵایەتیی نێوخۆیی بە یاسا ئەخلاقی و نەریتییەکان پێناسە دەکرا. یەکەم پێشمەرگەکان لەو پێکهاتانەدا تەنیا جەنگاوەر نەبوون، بەڵکوو چاودێرانی ئەخلاقی و کۆمەڵایەتیش بوون؛ بە واتایەکی تر، بەرگریکردن لە کۆمەڵگە بریتی بوو لە: پاراستنی فیزیکی و بەرزڕاگرتنی بەها ئەخلاقی و کۆمەڵایەتییەکان.

سیاسەتەکانی دەسەڵاتی ناوەندی و ناوەندگەرایی

ساڵانی ۱۲۹۰ و ۱۳۰۰ی هەتاوی، قۆناغی ناوەندگەرایی چڕوپڕی دەسەڵاتی ناوەندی بوو لە تاران؛ لەو ماوەیەدا ڕەزاخانی میرپەنج کاریگەریی زۆری هەبوو و دواجار گەیشتە لوتکەی هەرەمی دەسەڵات؛ سیاسەتەکانی بریتی بوون لە:

ئا – لاوازکردنی ئۆتۆنۆمیی عەشیرەتەکان و دەسەڵاتی ناوخۆیی: ڕەزاخان هەوڵیدا دەسەڵاتی گەورەی عەشیرەتەکان سنووردار بکات و بیانخاتە ناو پێکهاتەی دەوڵەتەوە.

ب – مەرکەزیکردنی ئاسایش و سپای نیشتمانی: هێزەکانی حکوومەت بە بەردەوامی دەچوونە ناو ناوچەکانی کوردستان بۆ دامەزراندنی کۆنتڕۆڵی ناوەندی.

ج – چاکسازییە ئابووری و ژێرخانییە سنووردارەکان: ڕێڕەو و ڕێگاکانی بازرگانی کۆنتڕۆڵ کران و سەرچاوە ئابوورییە نێوخۆییەکان خرانە ژێر چاودێریی حکوومەت؛ لە ڕاستیدا بەشێکی سەرەکیی ئەم چاکسازییانە ئاسانکاری بوو بۆ پرسە لۆجستیکی و دابینکردنەکان بۆ سپا و هێزە ناوەندگەراکان. ئەم سیاسەتانە کە بە سەرکوت و کوشتار و ئەندازیاریی ناواقیعیی ڕاستییە سیاسی، کۆمەڵایەتی، مێژوویی و کولتوورییەکان جێبەجێ کران، بوونە هۆی زیادبوونی کەشوهەوای نارەزایەتیی کۆمەڵایەتی، ئابووری و داواکاریی ناوچەیی بۆ هێزێکی بەرگریی سەربەخۆ، وەک پێشمەرگە.

بارودۆخی ئابووری و بژێویی ژیان

ئابووریی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێش ساڵی ۱۳۲٤ی هەتاوی تا ڕادەیەکی زۆر لەسەر کشتوکاڵی و ئاژەڵداریی کۆن و نەریتی بوو. فشارەکانی باج لە لایەن دەسەڵاتی ناوەندی و سنووردارکردنی ئابووری کە لە ئەنجامی ناوەندگەراییەوە هاتە ئاراوە، وای کرد کۆمەڵگەی گوندنشین بە شێوەی خۆویست تۆڕی بەرگری دروست بکەن. زۆرجار پێشمەرگە لەو چین و توێژە کۆمەڵایەتییانە سەری هەڵداوە و وەک نێوەندگیری نێوان کۆمەڵگە و هەڕەشە دەرەکییەکان مامەڵەی کردوە. ئابووریی بژێوی، پەیوەندیی خزمایەتی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ڕێگەیان بە پێشمەرگە دا کە:

– خۆراک و چەک لە کاتی پێویستیدا دابین بکەن.

– تۆڕی پشتگیریی نێوخۆیی دروست بکەن.

– شەرعییەتی ئەخلاقییان لە کۆمەڵگەدا بەهێزتر بکەن.

ئەم ڕۆڵە ئابووری و کۆمەڵایەتییە بناغەیەکی گرنگی بۆ پێشمەرگە لە دەیەکانی دواتردا ڕەخساند کە ببێتە دامەزراوەیەکی بەردەوام.

ئەزموونی مێژوویی بەرخۆدان و شوناسی بەکۆمەڵ

لەو ماوەیەدا پێشمەرگە زیاتر وەک بەرخۆدانی نێوخۆیی و کۆمەڵایەتی چالاکیی دەکرد. ئەوان نەک تەنیا لە ڕووبەڕووبوونەوەی هێزەکانی حکوومەتدا ڕۆڵیان هەبوو، بەڵکوو لە چارەسەرکردنی ناکۆکیی ناوخۆیی و پاراستنی زەوی و سامان و بەڕێوەبردنی قەیرانە ناوخۆییەکانیشدا ڕۆڵیان هەبووە. ئەم ئەزموونە بووە هۆی ئەوەی پێشمەرگە لە یادەوەریی بەکۆمەڵدا وەک "هەڵگری بەها ئەخلاقی و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگە" بمێنێتەوە. ناسنامەی بەکۆمەڵی کورد لەم قۆناغەدا شێوەی نوێی وەرگرت و پێشمەرگە وەک هێمای خۆڕاگری و بوێری لە کولتووری زارەکی و گۆرانی و چیرۆکی نێوخۆییدا دامەزرا. ئەم شوناسە بەکۆمەڵە بنەما و بەستێنی پێویست بوو بۆ ڕێکخستنی فەرمیی پێشمەرگە لە ساڵانی دەیەی ۱۳۲۰ی هەتاویدا. لە ڕاستیدا پێشمەرگە بەرهەمی تێکەڵەیەک لە پێکهاتەی سروشتی، داواکاریی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، فشارە سیاسییەکان و ئابووریی نێوخۆیی بوو و تەنیا دەرئەنجامی بڕیاری سیاسی یان ئایدۆلۆژیای حیزبی نەبووە.

دامەزراندنی حیزبی دێموکرات و سازمانی پێشمەرگە (بەستێنە سیاسییەکانی دوای جەنگی جیهانیی دووهەم)

ساڵی ۱۳۲٤ی هەتاوی خاڵی وەرچەرخانێکی مێژوویی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو. کۆتاییهاتنی جەنگی جیهانیی دووهەم و لاوازبوونی ڕێژەیی دەسەڵاتی ناوەندی لە تاران، دەرفەتێکی بۆ ڕەنگدانەوەی داواکارییە جەماوەرییەکان ڕەخساند. بوونی هێزەکانی هاوپەیمانان و کاریگەرییە جیۆپۆلیتیکییەکانی ناوچەکە، کەشێکی سیاسیی نوێی خوڵقاند کە لە ئەنجامدا حیزبی دێموکراتی کوردستان – ئێران لە چوارچێوەی پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی نەتەوەی کوردەوە دامەزرا. لەم ماوەیەدا ئەم خاڵانەی خوارەوە بنەما و هۆکاری پێکهێنانی حیزبیان مسۆگەر کرد:

ئا– گشتگیربوونی داواکارییە گشتییەکان: داواکارییە جەماوەرییەکانی کۆمەڵگەی کوردی لە پێکهاتە و چینە جۆراوجۆرەکاندا گەیشتە لوتکە و ئەوپەڕی ڕادەی کۆمەڵایەتی.

ب – نەبوونی کۆنتڕۆڵی توندی دەسەڵاتی ناوەندی: دەسەڵاتی تاران دوای جەنگی جیهانیی دووهەم ڕووبەڕووی لاوازیی جێبەجێکاری بووەوە و کۆنتڕۆڵی سنووورداری بەسەر ناوچەکانی وەک کوردستان هەبوو.

ج – ئەزموونی مێژوویی بەرخۆدانی لۆکاڵی: ئەو تۆڕە نافەرمییانەی پێشمەرگە و هێزە عەشایەرییەکان کە پێش ساڵی ۱۳۲٤ی هەتاوی چالاک بوون، بنەما و ناوەکی سەرەتایی ڕێکخستنی فەرمییان پێکهێنا.

د – پێشهاتە هەرێمییەکان: پێکهێنانی حیزب و حکوومەتە خۆجێیەکان لە باشووری کوردستان/کوردستانی عێراق و فشارە نێودەوڵەتییەکان شێواز و مۆدێلێکی بۆ پێکهێنانی ئەو حیزبە ڕەخساند.

دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان

لە ۲٥ی گەلاوێژی ۱۳۲٤دا حیزبی دێموکراتی کوردستان بە سەرۆکایەتیی پێشەوا قازی محەممەد بوونی خۆی ڕاگەیاند. ئامانجە سەرەتاییەکانی حیزب بریتی بوون لە:

– پاراستنی مافە سیاسی و کولتوورییەکانی کورد

– دامەزراندنی ئۆتۆنۆمی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

– ڕێکخستنی هێزێکی چەکدار بۆ پاراستنی نەتەوەی کورد.

حیزب توانی هێزی پێشمەرگە لە تۆڕە خێڵەکی و ناوچەییەکان کۆ بکاتەوە و وەک ڕێکخراوێکی سەربازی و سیاسیی یەکگرتوو ئاڵوگۆڕی بەسەردا بهێنێت.

پێکهێنانی فەرمیی ڕێکخراوی پێشمەرگە

حیزبی دێموکرات لە سەرماوەزی ۱۳۲٤ی هەتاویدا بە فەرمی سازمانی پێشمەرگەی پێکهێنا. ئەم ڕێکخراوە یەکەمین نموونەی دامەزراوەیەکی فەرمیی پێشمەرگە بوو لە ئاستی کوردستان و ئێراندا و خاوەنی ئەم تایبەتمەندییانە بوو:

ئا– پلەبەندییەکی ڕوون و دیاریکراوی سەربازی: پێشمەرگە ڕاهێنانی بەردەوامی سەربازیی دەدیت و پلەکانی فەرماندەیی دیاریکراو بوون.

ب– خۆگونجاندن لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتییە ناوچەییەکان: پێکهاتەی ڕێکخراوەکە لەگەڵ تۆڕە خێڵەکی و نێوخۆییەکاندا تێکەڵ بوو، بەجۆرێک کە شەرعییەتی ئەخلاقی و کۆمەڵایەتیی پێشمەرگە لە خەڵکی نێوخۆیی و ناوچەیی مسۆگەر بوو.

ج– پەیوەستبوون بە ئامانجە سیاسییەکانی حیزبەوە: پێشمەرگە تەنیا خەباتکار نەبوو، بەڵکوو نوێنەری ئامانجە سیاسییەکانی حیزب لە ئاستی نێوخۆیی و ناوچەییدا بوو.

بەم شێوەیە پێشمەرگە وەکوو دامەزراوەیەکی دووانەیی سەریهەڵدا: هەم سەربازی و هەم کۆمەڵایەتی – سیاسی.

کاردانەوەی دەسەڵاتی ناوەندی و هەڵاوسانی سیاسی

پێکهێنانی حیزب و ڕێکخراوی پێشمەرگە بووە هۆی کاردانەوەی دەسەڵاتی ناوەندی لە تاران. هێزەکانی دەسەڵات، لە شێوەی سپا و جەندەرمە بۆ کۆنتڕۆڵکردنی ناوچە کوردستانییەکان و سەرکوتکردنی داخوازییە نەتەوەییەکانی کورد کەوتنە کار. ئەم کاردانەوەیە بە شێوەی خوارەوە بوو:

– گەمارۆدان و هێرشکردنە سەر ناوەندەکانی حیزب و پێشمەرگەکان.

– هەوڵدان بۆ لاوازکردنی کاریگەریی کۆمەڵایەتیی پێشمەرگە.

– هەوڵدان بۆ دروستکردنی درز و مەودا لە نێوان عەشیرەتەکان و پێشمەرگەکان.

سەرەڕای ئەو فشارانە، ڕێکخراوی پێشمەرگە توانی بە پشتبەستن بە تۆڕە نێوخۆییەکان و پشتیوانیی کۆمەڵایەتی لە لایەن خەڵکەوە درێژە بە چالاکییەکانی بدات. ئەم قۆناغە یەکەم تاقیکردنەوەی جیددیی پێشمەرگە بوو، وە دەریخست کە ئەوان تەنیا گرووپێکی سەربازی نین، بەڵکوو دامەزراوەیەکی کۆمەڵایەتی – سیاسیشن کە پشتیوانیی جەماوەرییان هەیە.

ڕۆڵی پێشمەرگە لە کۆمەڵگەدا

ڕێکخراوی پێشمەرگە هەر لە سەرەتاوە زۆر زیاتر لە ئەرکی شەڕکردن، هەڵسوکەوتی دەکرد:

ئا– پاراستنی ئاسایش: پێشمەرگە گوند و ڕێڕەوی بازرگانیی لە تاڵان و هەڕەشەی نێوخۆیی پاراست.

ب– چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان: پێشمەرگە نێوەندگیریی لە نێوان عەشیرەتەکاندا دەکرد و ڕۆڵی دادوەریی نێوخۆیی دەگێڕا.

ج– پاڵپشتیی ئابووری و کۆمەڵایەتی: پێشمەرگە خۆراک و شوێنی حەوانەی بۆ خەڵک دابین دەکرد و لە کاتی قەیرانی کۆمەڵایەتیدا ڕۆڵی فریاگوزاریی دەگێڕا.

د– پاراستنی دەستکەوتەکان: پێشمەرگەی کوردستان جگە لە ئەنجامدانی ئەو ئەرکانەی پێشتر ئاماژەمان پێدا، لەژێر ئاڵای داخوازیی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا بەرپرسیار بوو لە پاراستنی دەستکەوتەکانی خەڵک، هەربۆیە کاریگەرییەکی بەرچاو و قووڵی کۆمەڵایەتی و دەروونیی لەسەر خەڵک هەبوو.

پێکهاتەی ڕێکخراوی پێشمەرگە لە ساڵی ۱۳۲٤ی هەتاوی نموونەی دامەزراوەیەکی بەرخۆدانی کۆمەڵگەمەحوەرە. چارڵز تیلی پێی وایە بزووتنەوە چەکدارییەکان کاتێک سەقامگیر و پایەدار دەبن کە:

– بەڕێوەبردنی سەرچاوە کۆمەڵایەتی و مرۆییە نێوخۆییەکانیان وەئەستۆ بگرن.

– شەرعییەتی ئەخلاقی و کۆمەڵایەتی لە خەڵک بەدەست بهێنن.

– تۆڕە نێوخۆییەکان وەک سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەهێز بکەن.

پێشمەرگە بەتەواوی ئەم سێ تایبەتمەندییەی هەبوو. ئەوان شەرعییەتی خۆیان لە کۆمەڵگەوە وەردەگرت نەک لە دەوڵەت یان پشتیوانێکی دەرەکی و ئەوە بووە هۆی مانەوە و کاریگەریی درێژخایەنیان.

هەگبەی شاخ و شۆڕش

سەر بە هیچ شاخێک نەبووم و سەر بە هیچ ڕەنگێک لە چۆم

من هـەواداری بەیانی و مەسـتی کازیوەی ئەتۆم

شەهید خدر خزری (خدرە سوور)

برایم چووکەڵی

خدرە سوور ناوێکی ئاشنا لە مێژووی حەماسە و خەبات و خۆڕاگریی حیزبی دێموکرات لە ناوچەی موکریانە کە "هەگبەی شاخ و شۆڕش"ی ئەمجارەی "کوردستان" بە کورتی باس لە ژیان و خەباتی دەکات

خدر خزری ناسراو بە خدرە سوور لە شاری مەهاباد چاوی بە دنیا کردەوە. هێشتا منداڵ بوو و تازە کتێبی بەدەستەوە دەگرت کە باوکی کۆچی دوایی کرد. سەرەڕای ئەو کۆستە بۆ بنەماڵەکەی بەڵام ڕەوانەی قوتابخانە کرا. خدرە سوور بەهۆی دەستەنگیی بنەماڵەکەی، ناچار بوو لە لە تەنیشت خوێندن مل وەبەر کار و کاسبی بنێ، و بەمجۆرە خوێندنی هەتا دیپلۆم درێژە پێدا. پاشان دوو ساڵی ئیجباری تەواو کرد و دواتر وەک مامۆستا لە ناوچەی سەردەشت دەرسی بە منداڵە چاوگەشەکانی ئەو دەڤەرە دەگوتەوە. ژیانی لادێی و ئاشنایی خدرە سوور بە ژیانی کوردەواری و زەحمەتکێشانی کوردستان، دیتنی زوڵم و زۆریی دەسەڵاتدارانی پاشایەتی سەبارەت بە خەڵکی کوردستان، بوو بەهۆی ئەوەی بیری ئازادیخوازی و نیشتمانپەروەری لە بیر و هۆشی ئەو لاوە خوێنگەرمەدا چەکەرە بکا و بێزاریی ناوبراو ڕۆژبەڕۆژ لەو ڕێژیمە پەرەی ئەستاند. تێکەڵبوونی خدرە سوور لەگەڵ سیاسەت و چاندنی بیری ئازادی لە ناخیدا بۆ ساڵی ١٣٥٧ی هەتاوی دەگەڕێتەوە. لەو سەردەمەدا سێبەری زەبروزەنگی ڕێژیمی پاشایەتی باڵی بەسەر وڵاتدا کێشابوو، بەڵام خدرە سوور ترسی لە لەشدا نەبوو، و لە زۆربەی خۆپێشاندانەکانی شارەکانی بانە، مەهاباد و سەردەشت بەشداریی چالاکانەی کرد. دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ئێران لە یەکێک لە ڕێکخراوەکانی ئێرانیدا دەستی بە تێکۆشان کرد. پاشان پێوەندی بە حیزبی دێموکراتەوە گرت و ساڵی ١٣٦٠ بوو بە پێشمەرگەی حیزبی دێموکرات و لە لکی ٣ی هێزی پێشەوا دەستی بە تێکۆشانی سیاسی کرد.

خدرە سوور زۆر زوو وەک پێشمەرگەیەکی ڕۆح سووک و ئازا و خاوەن بیروباوەڕ لەنێو هاوسەنگەرانیدا ناوبانگی دەرکرد. ناوبراو بڕوای خۆی بە ڕێبازی پیرۆزی حیزبەکەی هەر لە یەکەم چالاکیی پێشمەرگانەی خۆی لەگەڵ هاوڕێیانی لە ناوچەی مەهاباد نیشان دا. بەشداریکردن لە چەند شەڕدا بەهۆی ئازایەتی، لێزانی، لێ وەشاوەیی و دەستوبردی، شارەزایی لە بواری نیزامیدا، بوو بەهۆی ئەوەی خدرە سوور وەک سەردەستە لە هێزی پێشەوا دیاری بکرێ. پاشان بەهۆی ئازایەتی و کارلێهاتوویی توانی پلەکانی پێشمەرگایەتی یەک لەدوای یەک تێپەڕ بکات. هەر ئەو ساڵە کرا بە سەردەستە، دواتر وەک جێگری لکی ٣ و پاشان ساڵی ١٣٦٢ وەک فەرماندەی ئەو لکە دیاری کرا و ساڵی ١٣٦٤ بوو بە جێگری هێزی پێشەوا و سەرەنجام هەر ئەو ساڵە وەک فەرماندەی هێزی شەهید پێشەوا دیاری کرا.

شەهید خدرە سوور لە فەرماندە بژاردەکانی حیزبی دێموکرات بوو. ئەو ئەوەندە بەبیروباوەڕ بوو کە بە شەهیدبوونی هاوڕێیەکانی و براکەی بەناوی ڕزگار، تۆسقاڵێک ورەی دانەبەزی و هەنگاوی پێ شل نەبوو. خدرە سوور لە دژوارترین قۆناغی خەباتدا لەگەڵ پێشمەرگە ژیا. سەرکەوتنی ئەو لە فەرماندەیی هێزی پێشەوادا ناوبانگی دەرکرد؛ ناوبانگی ناوبراو گەیشتە لووتکە. هێزەکانی ڕێژیم زۆریان هەوڵ دا لە داوی بخەن یان غافڵگیری بکەن، بەڵام هەموو هەوڵەکانیان لەگەڵ شکست ڕووبەڕوو بووە؛ تەنانەت منداڵەکانی گیران و ڕەوانەی بەندیخانە کران. لە زۆربەی شاخ و دۆڵ و چیاکانی ناوچەی موکریان بە فەرماندەیی ئەو ڕۆڵە شۆڕشگێڕەی دێموکرات عەمەلیاتی قارەمانانە ئەنجام دراوە و زەبری زۆر کاریگەر لە دوژمن وەشێندراوە.

شەهید خدرە سوور بەتەواوی خەڵکی و خاکی بوو، ڕێزی لە خەڵک دەگرت و خۆشەویستی خەڵک بوو. ئەو فەرماندەیی دەیان شەڕی قارەمانانەی لە ناوچەی مەهاباد کرد. لە مودیرییەتی فەرماندەیی لە شەڕەکاندا ڕۆڵی باشی دەگێڕا. دەستبەسەرداگرتنی چەندین پایەگا، شەڕی نێو شاری مەهاباد، جادەی مەهاباد - بۆکان، جادەی سەردەشت - مەهاباد، شەڕەکانی ناوچەی مەنگوڕان، گەورکایەتی، پشتی شێخ چۆپان، سارەکوێستان، پشتی حوسێنئابات و گوردانی نۆبار و چەندین عەمەلیاتی دیکە، نموونەیەکن لەو عەمەلیاتانەی خدرە سوور فەرماندەیی دەکردن. نەزم و دیسیپلین و هێمنی و لەسەرخۆیی لەو تایبەتمەندییانە بوو کە خدرە سووری پێ دەناسرایەوە. ناوبراو لەسەر ئەو باوەڕە بوو کە پێشمەرگە دەبێ بەپێی نەزم و ئەخلاق و کردەوەی شۆڕشگێڕانە و ئاکاری جوان لەگەڵ خەڵک ڕووبەڕوو بێ؛ بۆ کردەوەی چاک تێبکۆشێ، بە شێوەیەک هەڵسوکەوت بکا خەڵک بۆ لای بەرنامەی حیزب ڕابکێشێ. ئەزموونی فەرماندەیی، مودیرییەتی ڕێکوپێک و کردەوەی شۆڕشگێڕانە، خدرە سووریان کردبووە جێی متمانە و خۆشەویستیی هاوسەنگەرانی. بەتەواوی جێی خۆی لە دڵی خەڵکی ناوچەی مەهاباد و بۆکاندا کردبووەوە و زەحمەتکێشانی ئەو ناوچەیە خدرە سووریان وەک پێشمەرگەیەک و فەرماندەیەکی شۆڕشگێڕ چاو لێ دەکرد.

ئەو پێشمەرگە تێکۆشەرە، ئەو فەرماندە بەزیپک و لێوەشاوەیە، جێی هیوا و ئومێدی حیزب و کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بوو؛ چونکە بە کردەوە سەلماندبووی ئەوینداری کوردایەتی و خەباتگێڕێکی ڕاستەقینەی ڕێگای دیاریکردنی مافی چارەنووسی نەتەوەکەیەتی. بەڵام بەداخەوە دوای گرتنی گوردانی نۆبار، ڕۆژی ٧ی ڕەزبەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاوی لە چیای تەرەغە، کەوتە بەر پریشکی خومپارە و چاوی لەسەر یەک دانا و بۆ هەمیشە ماڵئاوایی لە حیزب و هاوسەنگەرانی و خەڵکی کوردستان کرد.

ڕۆژنامەی "کوردستان"
پردی نێوان مێژوو و ناسنامە

ڕۆژنامەی کوردستان لە سەردەمی کۆمارەوە تا ئێستا وەک ڕۆژنامەیەکی متمانەپێکراو ڕۆڵی سەرەکی لە بردنەسەری هوشیاریی نەتەوەیی و پشتیوانی لە ماف و ئامانجەکانی خەڵکی کوردستان گێڕاوە و بووەتە چەپەری پارێزگاری لە ناسنامە و بوونی نەتەوەی کورد لە بەرانبەر سیاسەتی نکۆڵی و توانەوە لە لایەن ڕێژیمە دیکتاتۆر و داگیرکەرەکانی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامی لە ئێراندا

محەممەدساڵح قادری

بەراورد بە وڵاتان و کۆمەڵگە پێشکەوتووەکانی خاوەن سەروەری لە جیهاندا، ئێمەی کورد سێ سەدە دواتر کاری ڕۆژنامەوانیمان دەست پێ کردوە. مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی لەچاو ئەوان چەند سەدە لە دواوەیە، بەو حاڵەش کاروانی ڕۆژنامەگەریی کوردی و خاوەن پێنووسانی ئەو بوارە خزمەتێکی گەورەیان بە ئەلفوبێ و ڕێنووس و یەکگرتوویی زمانی کوردی و ئامانجە بەرزەکانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردستان کردوە. ڕۆژنامەگەریی کوردی لە قۆناغە جیاجیاکاندا، سەرەڕای هەموو بەربەست و بێدەرەتانی و پەرشوبڵاوییەک، ڕۆڵێکی گەورەی هەبووە لە پێشخستن و پتەوکردنی بنەمای فیکریی ڕۆشنبیریی تێکۆشەرانی نەتەوەی کورد. هاوکات لە بەرانبەر سیاسەتی تواندنەوەی کورد لەلایەن داگیرکەرانەوە، سەنگەری پاراستنی ناسنامەی کورد و بیری سەروەریخوازی لە مەیدانی مەعریفە و زانستدا بووە.

ڕۆژنامەگەریی کوردی بۆ یەکەم جار لە کۆتاییەکانی سەدەی ١٩، لە ٢٢ی نیسانی ساڵی ١٨٩٨ لەلایەن میقداد مێدحەت بەدرخانەوە بە دەرکردنی ڕۆژنامەی "کوردستان" لە قاهیرە دەستی پێ کردوە. دوای چاپکردنی ٣١ ژمارە، لە ساڵی ١٩٠٢دا لەژێر گوشاری عوسمانییەکاندا ناچار بووە درێژەی کارەکەی بگوازێتەوە بۆ سۆیسرا و دواتر لەندەن؛ بەمجۆرە ڕۆژنامەی کوردستان یەکەمین و بەناوبانگترین ڕۆژنامەی کوردییە لەو سەردەمەدا کە خزمەتێکی بەرچاوی بۆ هوشیاریی نەتەوەیی و زمان و کولتووری کورد گێڕاوە.

لە دەیەی یەکەمی سەدەی ٢٠ بەدواوە ڕۆژنامەوانیی کوردی پێی ناوەتە قۆناغێکی نوێ و سەرەڕای قەدەغەبوون و بێدەرەتانی و گوشاری لەڕادەبەدەری دەسەڵاتی عوسمانی، لە ساڵی ١٩١٣دا لە لایەن کۆمەڵەی "هێڤی"ی کوردەوە ڕۆژنامەی "ڕۆژی کورد" چوار ژمارەی لێ بڵاو کراوەتەوە و دوای قەدەغەکرانی، ئەنجا ڕۆژنامەی "هەتاوی کورد" لە ئیستانبوڵ چاپ و چەندین ژمارەی لێ بڵاو کراوەتەوە. لە ساڵی ١٩٣٠ ڕۆژنامەی "ئاگری" زمانحاڵی سەرهەڵدانی ئارارات لە دۆخی دژواری ڕاپەڕینەکەدا لە لایەن ئیحسان نووری پاشاوە چەند ژمارەیەک دەرچووە. لە ساڵی ١٩٣٢-١٩٤٣ گۆڤاری "هاوار" لە لایەن میر جەلادەت بەدرخانەوە لە دیمەشق چاپ و بڵاو کراوەتەوە. لە ساڵی ١٩٤٢-١٩٤٥ گۆڤاری "ڕۆناهی" لە لایەن جەلادەت بەدرخانەوە بڵاو کراوە.

لە باشووری کوردستان، ساڵی ١٩١٨-١٩٢٨ ڕۆژنامەی "ژیان" و هەروەها ڕۆژنامەی "ڕۆژی کوردستان" لە ساڵی ١٩٢٢-١٩٢٣ و "بانگی کوردستان" و "بانگی حەق" و دواتر گۆڤاری "ژین" و ئەنجا چەندین ڕۆژنامە و گۆڤاری دیکە لە سەدەی بیستەمەوە تا ئێستا بە هیممەتی ڕووناکبیرانی دەروەستی نەتەوەی کورد و حیزبە سیاسییەکانی باشووری کوردستان چاپ و بڵاو بوونەتەوە و هەروا بەردەوامیشن.

لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش ئەوەی کە وەک بەڵگە لەبەردەست بێت، لە سەردەمی ڕاپەڕینی سمکۆی شکاکدا ڕۆژنامەی "کورد" لە ساڵی ١٩٢٢ لە شاری ورمێ ٤-٥ ژمارەی بە سەرپەرستی مەلا محەممەدی تورجانی بڵاو کراونەتەوە و سیاسەت و ئامانجەکانی ڕاپەڕینی سمکۆیان بۆ ڕای گشتی ڕوون کردوەتەوە و هەواڵ و ڕاپۆرتی بەرەکانی شەڕ و پەیام و ڕوانگەکانی سمکۆ لەمەڕ ئامانجەکانی ڕاپەڕینەکەی و داخوازییەکانی کوردی بڵاو کردووەتەوە.

بەگشتی دەتوانین بڵێین لە سەدەی بیستەمدا کە کورد لە دەستڕاگەیشتن بە مانگی دەسکرد و دیجیتاڵ میدیا و تەکنۆلۆژیای پێشکەوتووی "دەنگ و ڕەنگ"ی ڕاگەیاندن بێبەش بووە، زۆر ئەستەم بووە کە بتوانێت بەبێ ڕۆژنامەگەری، ئامانجی هوشیارکردنەوە و هەستی یەکگرتوویی نەتەوەیی لە بەشە جیاجیاکانی کوردستاندا و ئاوێتەی بیری ڕزگاریخوازی بکاتەوە و بە شێوەیەکی بەربڵاو لەنێو کۆمەڵگەدا بڵاو بکرێتەوە. بۆیە ڕۆژنامە لەو سەردەمەدا ئامرازێکی گرنگ و کاریگەر بووە. بۆیە دەبینین ڕۆژنامەگەریی کوردی لە سەدەی بیستەمدا گەشەی بەرچاوی کردوە و توانیویەتی لە بواری گەشاندنەوەی بیری نەتەوەسازی و خزمەت بە زمان، کولتوور، ناسنامە و مێژووی کورد ڕۆڵێکی گەورە بگێڕێت و ببێتە سەکۆی شوناسخوازی و مافخوازی بۆ کورد و نیشتمانپەروەرانی کوردستان. بەتایبەت دوای ڕووخانی ئیمپراتۆریی عوسمانی و دەوڵەتی قاجار، کە پرۆژەی دروستبوونی دەوڵەت - نەتەوە لەسەر کەوڵی ئیمپراتۆریی عوسمانی و مەمالیکی مەحرووسەی قاجار لە تورکیە و ئێران هاتە ئاراوە، دەبینین بابەتی ڕۆژنامەگەریش گرنگیی تایبەتی پێدراوە و وەک یەکێک لە ئامرازە گرنگەکان بۆ ئاراستەکردنی بیری ڕۆشنبیریی کۆمەڵگە دەوری بەباندۆری گێڕاوە.

قۆناغی دووهەمی ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سەردەمی شەڕی دووهەمی جیهانی لە ساڵی ١٩٤٢-١٩٤٥ دا وەشاندنی گۆڤاری "نیشتمان"، بڵاوکراوەی کۆمەڵەی ژێکاف دەستی پێ کردوە کە دوایی بووەتە بڵاوکراوەی حیزبی دێموکراتی کوردستان و دەورێکی گرنگی لە بووژانەوەی بیری سەربەخۆییخوازی و خزمەتی زمان و کولتووری نەتەوەی کورد بینیوە. بەڵام لە ساڵی ١٩٤٦دا دوای دامەزرانی کۆماری کوردستان، قۆناغی زێڕین و هەرە گرنگی ڕۆژنامەگەریی کوردی دەستی پێ کردوە. بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامەی "کوردستان" کە ڕۆژنامەی فەرمیی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان بووە، دەورێکی گرنگ و بەرچاوی لە بڵاوکردنەوەی سیاسەتەکانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان و خزمەت بە زمان و کولتوور و مێژووی نەتەوەی کورد بینیوە.

بابەتی جێگای سەرنج ئەمەیە کە تا ئێستاش کەمترین توێژینەوە لە هاوناوبوونی ڕۆژنامەی "کوردستان"ی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان لەگەڵ یەکەم ڕۆژنامەی کوردیی "کوردستان" ی سەردەمی میقداد مێدحەت بەدرخان کراوە تاکوو بزانین ئەم هاوناوبوونە لە چییەوە هاتووە؟ بەڵام دەکرێ شیمانە بکرێ کە بیرمەندانی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان چ وەک شانازی و چ وەک میراتگری بێ، هەڵبژاردنی ناوی "کوردستان" بۆ ڕۆژنامەی فەرمیی حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان، ئاماژەیەکی سیمبۆلیکییە بۆ نەپچڕاوەیی و بەردەوامیی ڕێبازی نەتەوەیی میقداد مێدحەت بەدرخان وەک یەکەم دامەزرێنەری ڕۆژنامەگەریی کوردی. بۆیە ئەم ناوەیان پێ گونجاوترین ناو بووە کە بۆ یەکەم ڕۆژنامەی یەکەم "کۆماری کوردستان" لە مێژووی هاوچەرخدا دابنێن تاکو ببێتە سەکۆی سەروەریخوازیی نەتەوەی کورد.

لەو سەردەمەدا وێڕای ئەوەی کە تەمەنی ڕۆژنامەی کوردستانیش لەگەڵ نسکۆی کۆماری کوردستان کۆتایی پێ هاتووە، بەڵام دواتر لە قۆناغی جیاجیای خەباتی شاخ و شار و لە هەندەران، تاکو ئێستاش بە شێوە و لە قەبارەی جیاجیادا بەردەوام بووە و بە نێوەڕۆکی دەوڵەمەندی لە بواری سیاسی، کۆمەڵایەتی، کولتووری، مێژوویی و پرسی ژنان و ژینگە و... هتد بووەتە سەرچاوە و ژێدەرێکی باوەڕپێکراو بۆ بەدۆکیۆمێنتکردن و ئەرشیڤکردن و پاراستنی ناسنامە و مێژووی خەباتی ٨٠ ساڵ بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. بە گەواهی زۆر نووسەر و پسپۆڕی بواری زمانی کوردی، ڕۆژنامەی کوردستان یەکێک لەو دەگمەن ڕۆژنامە کوردییانەیە کە بەردەوام بە زاراوەی پاراوی کوردیی سۆرانی و بە شێوەیەکی زانستیانە بۆ ستانداردکردنی زمانی کوردی ڕۆڵێکی بەرچاوی هەبووە.

بەکورتی ڕۆژنامەی کوردستان لە سەردەمی کۆمارەوە تا ئێستا وەک ڕۆژنامەیەکی متمانەپێکراو ڕۆڵی سەرەکی لە بردنەسەری هوشیاریی نەتەوەیی و پشتیوانی لە ماف و ئامانجەکانی خەڵکی کوردستان گێڕاوە و بووەتە چەپەری پارێزگاری لە ناسنامە و بوونی نەتەوەی کورد لە بەرانبەر سیاسەتی نکۆڵی و توانەوە لە لایەن ڕێژیمە دیکتاتۆر و داگیرکەرەکانی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامی لە ئێراندا. سیاسەتی بنچینەیی و پێوەرە سەرەکییەکانی ئەو ڕۆژنامەیە هەمیشە لە پاراستنی بنەما ئەخلاقییەکان و کولتووری ئاشتیخوازی و دێموکراسیخوازی لە کۆمەڵگەدا خۆی پێناسە کردوە. ڕۆژنامەی کوردستان دەنگی زوڵم لێ کراوان و ئاڵاهەڵگری ڕەوایی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردستانە کە بە شێوازی شارستانیانە و شیاو لەگەڵ کولتووری کوردستانیان خزمەتی ڕۆشنبیری لەنێو کۆمەڵگە و بۆ ڕای گشتی بەڕێوە دەبات.

***

تێبینی:

ئەو وتارە تایبەت بۆ ژمارەی پێشوو (ژمارەی تایبەتیی ٨٠ ساڵەی دەرچوونی ڕۆژنامەی "کوردستان") نووسرابوو، لێ مخابن لە دیزایندا لە قەڵەم کەوتبوو. بە داوای لێبوردن لە بەڕێزنووسەری وتارەکە لەم ژمارەیەدا بڵاومان کردەوە. (کوردستان)

چۆن پەرگالێکی نوێی جیهانیی دروست بکەین، بەر لەوەی زۆر درەنگ بێت (٣-١)

فارین ئەفەیرز – ئالێکساندەر ستوب

و: لە ئینگلیزییەوە کەماڵ حەسەنپوور

لە ماوەی چوار ساڵی ڕابردوودا دنیا زیاتر لە ٣٠ ساڵی پێش ئەو ماوەیە گۆڕاوە. هەواڵدەرییەکان بە لێشاو هەواڵی شەڕ و کارەسات بڵاو دەکەنەوە. ڕوسیە ئوکراین بۆمباران دەکات، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست خەریکی تەقینەوەیە و، چەندین شەڕ لە ئەفریقا لە ئارادان. لەگەڵ چوونە سەری ڕێژەی کێشەکان، ، وێدەچێت دێموکراسییەکان بەرەو نەمان بچن. سەردەمی پاش جەنگی سارد کۆتایی هاتووە. سەرەڕای هیواکانی دوای ڕووخانی دیواری بەرلین، جیهان لە پێشوازیی لە دێموکراسی و سەرمایەداریی بازاڕ یەکتری نەگرت. لە ڕاستیدا، ئەو هێزانەی قەرار بوو دنیا لێک نێزیک بکەنەوە، بازرگانی، وزە، تەکنەلۆژی و زانیاریی، ئێستاکە خەریکی پارچە پارچە کردنین.

ئێمە لە دنیایەکی نوێی پشێویدا دەژین. پەرگالی لیبڕاڵ، پشتئەستوور بە یاسا کە دوای کۆتایی جەنگی جیهانیی دووهەم سەری هەڵدا ئێستا خەریکە بمرێت. هاوکاریی فرەلایەنە جێگەی بۆ کێبڕکێی فرەجەمسەر چۆل کردووە. وێدەچێ ئاڵوویرە هەلپەرستانەکان لە بەرگریی لە یاسا ناودەوڵەتییەکان گرینگتر بن. لەگەڵ دیاریکرانی چوارچێوەی جوغرافیای سیاسی بە ڕکابەریی نێوان چین و وڵاتە یەکگرتووەکان، کێبڕکێی زلهێزەکان گەڕاوەتەوە. بەڵام ئەوە تەنیا هێز نییە کە پەرگالی جیهانیی دادەڕێژێت. هێزە مامناوەندەکانی کە خەریکی سەرهەڵدانن، لە نێویاندا برازیل، هیندوستان، مێکزیک، نیجریە، عەرەبستانی سعودی، ئەفریقای باشوور و تورکیە، کاریگەریی یەکلاکەرەوەیان لەو ئاڵوگۆڕەدا دەبێت. ئەوان بەیەکەوە ئامرازی ئابووری و هێزی جوغرافیای سیاسی ئەوتۆیان هەیە کە پەرگالی جیهانیی بەرەو سەقامگیریی یان گێژاوی مەزنتر بەرن. ئەوان هەروەها هۆی داوا کردنی ئاڵوگۆڕیان هەیە: سیستەمی فرەلایەنی پاش جەنگی جیهانیی دووهەم وەها دانەڕێژرا تا بە شێوەی شیاو ڕەنگدانەوەی پلەی ئەوان لە دنیادا بێت و دەوری ئەوتۆیان پێ بسپێرێت کە شایانی بوون. کێبڕکێیەکی سێ گۆشە کە من بە جیهانی ڕۆژاوا، جیهانی ڕۆژهەڵات و جیهانی باشوور ناوی دەبەم خەریکی سەرهەڵدانە. لەگەڵ هەڵبژاردنی بەهێز کردنی سیستەمی فرەلایەن یان سیستەمی فرە جەمسەر، جیهانی باشوور بڕیاردەر دەبێت ئاخۆ جوغرافیای سیاسیی سەردەمی داهاتوو بەرەو هاوکاریی، پارچە پارچە بوون یان زاڵبووندا بشکێتەوە.

وێدەچێ پێنج یان دە ساڵی داهاتوو دیاریکەری پەرگالی دنیا بۆ دەیەکانی دواتر بێت. کاتێک پەرگالێک جێگیر دەبێت، وێدەچێ بۆ ماوەیەک خۆ بگرێت. دوای جەنگی جیهانیی یەکەم، پەرگالی نوێ دوو دەیە خۆی گرت. پەرگالی دواتر، پاش جەنگی جیهانیی دووهەم، چوار دەیە خۆی گرت. ئێستا، ٣٠ ساڵ دوای کۆتایی جەنگی سارد، دیسان خەریکە شتێکی نوێ سەر هەڵدەدات. ئەوە دوایین دەرفەت بۆ وڵاتانی ڕۆژاوایە تا باقی دنیا بەو قەناعەتە بگەیەنن کە ئەوان توانایی گفتوگۆ لە جیات خۆدوان، یەک نەوایی لەجیات دووڕوویی و، هاوکاریی لەجیات زاڵبوونیان هەیە. بێتوو وڵاتان لەجیات هاوکاریی کێبڕکێ هەڵبژێرن، تەنانەت دنیایەکی خاوەن کێشەی مەزنتر چاوەڕوانمانە.

هەموو وڵاتێک خاوەن بڕیارە، تەنانەت وڵاتی بچووکی وەک هی من، فینلەند. شاکلیلەکە گەیاندنی دەستڕۆیشتوویی بۆ ئەوپەڕیەتی و، زەحمەت هێنان بۆ دۆزینەوەی ڕێگەچارەکان بەو ئامرازانەیە کە لەبەر دەستدان. بۆ من، ئەوە بە مانای ئەوەیە هەرچی لە دەستم بێت دەیکەم بۆ پاراستنی پەرگالی لیبڕاڵی جیهان، هەر چەندە ئەو سیستەمە لە ئێستادا هێندە مۆد نەبێت. دامەزراوە ناودەوڵەتییەکان و نۆرمەکان چوارچێوەی هاوکاریی جیهانیی دەستەبەر دەکەن. پێویستە ئەوان بەڕۆژ بکرێنەوە و چاکسازییان تێدا بکرێت تا باشتر وەڵامدەری هێزی ئابووری و سیاسیی پەرەئەستێنی جیهانی باشوور و جیهانی ڕۆژهەڵات بن. ڕێبەرانی ڕۆژاوا زۆر دەمێکە باسی تەنگەتاویی چاک کردنی دامەزراوە فرەلایەنەکان وەک نەتەوە یەکگرتووەکانیان کردووە. ئێستا، دەبێ ئێمە ئەو کارە بکەین، بە هاوسەنگ کردنەوەی هێز لەناو نەتەوە یەکگرتووەکان و یەکە ناودەوڵەتییەکانی دیکە وەک ڕێکخراوی بازرگانیی جیهان، فاندی دراوی ناودەوڵەتی و، بانکی جیهانی. بە بێ ئەو ئاڵوگۆڕانە، ئەو سیستەمە فرەلایەنەی کە هەیە، هەرەس دەهێنێت. سیستەمەکە بێخەوش نییە؛ ئەو کەمایەسی خۆڕسکی هەن و قەت ڕەنگدانەوەی دنیای دەوروبەری نییە. بەڵام جێگرەوەکەی گەلێک خراپترە: خولگەی جیا جیای دەسەڵات، ئاژاوە و پشێوی.

مێژوو کۆتایی نەهات

من ساڵی ١٩٨٩ لە زانستگەی فرمەن لە وڵاتە یەکگرتووەکان دەستم کرد بە خوێندنی زانستی سیاسی و پەیوەندییە ناونەتەوەییەکان. پاییزی ئەو ساڵی دیواری بەرلین ڕووخا. ماوەیەکی کورت دواتر، ئاڵمان یەکی گرتەوە، ڕۆژهەڵات و ناوەندی ئورووپا لە ژێر کۆت و بەندی کۆمۆنیزم ڕزگاریان بوو و، ئەو دنیایەی سەردەمێک دوو جەمسەر بوو، بە کێبڕکێی نێوان یەکێتیی سۆڤیەتی کۆمۆنیست و دیکتاتۆڕ لەگەڵ وڵاتە یەکگرتووەکانی سەرمایەدار و دێموکراتیک، بوو بە دنیایەکی یەک جەمسەر. ئەوسا وڵاتە یەکگرتووەکان بوو بە زلهێزی بێ ڕکابەر. پەرگالی لیبڕاڵی ناودەوڵەتی بردبوویەوە. ئەوکاتی من لە خۆشییان شاگەشکە بووم. من و زۆر کەسی دیکەش ئەو کاتی پێمان وابوو لە سەرەتای دەستپێکی سەردەمێکی گەشاوەتر داین. زانستوانی سیاسی فرانسیس فوکویاما ئەو چرکەساتەی بە "کۆتایی مێژوو" ناو برد و، من تەنیا کەس نەبووم کە پێی وابوو سەرکەوتنی لیبڕالیزم گومانی تێدا نییە. زۆربەی دەوڵەت-نەتەوەکان بەردەوام بەرەو دێموڕاسی، سەرمایەداریی بازاڕ و ئازادیی وەردەسووڕان. بەجیهانیبوون دەبووە هۆی وابەستەیی ئابووری بە یەکترەوە. پارچە پارچە بوونی پێشوو قەرار بوو نەمێنێت و دنیا یەک بگرێت. تەنانەت لە کۆتایی دەیەدا، کاتێک بەڵگەنامەی دوکتۆرام لە هاوپەیوەستبوونی ئورووپا لە خوێندنگەی ئابووری لەندەن وەرگرت، ئەو داهاتوویە وێدەچوو فرە نێزیک بێت.

بەڵام ئەو داهاتوویە قەت ڕووی نەدا. دەرکەوت کە سەردەمی تاکجەمسەریی کورتماوەیە. دوای هێرشی تێرۆریستیی ١١ی سێپتەمبەری ٢٠٠١، ڕۆژاوا پشتی لەو بایەخە بنەڕەتییانە کرد کە ئیدیعای دەکرد پشتگیریيان دەکات. ئەرکدارییەکەی بەرانبەر بە یاسای ناودەوڵەتی هاتە ژێر پرسیار. دەستێوەردانەکان بە ڕێبەریی وڵاتە یەکگرتووەکان لە ئەفغانستان و عێراق شکستیان هێنا. دارمانی دارایی جیهانی لە ٢٠٠٨ زەرەرێکی مەزنی لە ناوبانگی مودێلی ئابووری ڕۆژاوا، کە لەسەر بازاڕەکانی جیهانیی دامەزرابوو، گەیاند. وڵاتە یەکگرتووەکان چیدیکە بە تەنیا بڕیاردەری سیاسەتی جیهانی نەبوو. چین، بە بەرهەمهێنان، هەنرادەکردن و گەشەی ئابووری فرە بەرز، وەک زلهێزێک سەری هەڵدا و ڕکابەرییەکەی لەگەڵ وڵاتە یەکگرتووەکان لەو کاتییەوە بەسەر جوگرافیای سیاسیدا زاڵە. لە دە ساڵی دواییشدا دامەزراوە فرە لایەنەکان لە پەلوپۆ کەوتوون، گومانداریی و بەریەککەوتن لە پەیوەندیی لەگەڵ بازرگانیی ئازاد پەرەی ئەستاندووە و، کێبڕکی لەسەر تەکنەلۆژی چڕتر بووەتەوە.

جەنگی هەمەلایەنەی دەستدرێژیکارانەی ڕوسیە دژی ئوکراین لە فێبریوەری ٢٠٢٢، زەربەیەکی خوێناویی دیکە لە پەرگالە کۆنەکە بوو. ئەوە یەکێک لە ئاشکراترین پێشێلکارییەکانی سیستەمی پشت ئەستوور بە ڕێساکان دوای کۆتایی جەنگی جیهانیی دووهەم و بێگومان خراپترینیان بوو کە ئورووپا دیتبووی. ئەو ڕاستییە کە تاوانبارەکە ئەندامێکی هەمیشەیی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان بوو، کە بە مەبەستی پاراستنی ئاشتی دامەزرابوو، زۆرتر شایانی ئیدانە کردن بوو. ئەو دەوڵەتانەی کە قەرار بوو سیستەمەکە بپارێزن، بوونە هۆی تێکڕمانی.

فرەلایەنی یان فرەجەمسەری

بەڵام، پەرگالی ناودەوڵەتی لەنێو نەچووە. لەنێو داروپەردووەکەیەوە، لە فرە لایەنییەوە بەرەو فرە جەمسەرییەوە دەچێت. فرە لایەنیی سیستەمێکی هاوکاریی جیهانییە کە لەسەر دامەزراوە ناودەوڵەتییەکان و ڕێسای هاوبەش دامەزراوە. پرینسیپە سەرەکییەکانی سەرجەم وڵاتان بە شێوەی یەکسان دەگرێتەوە، بێ لەبەر چاو گرتنی قەبارەیان. بە پێچەوانە، فرە جەمسەری، دەسەڵاتێکی فرە جەمسەرە. پێکهاتەی دنیایەکی فرە جەمسەر لەسەر چەند جەمسەر دامەزارە کە زۆر جار دەگەڵ یەکتر خەریکی کێبڕکێن. مامەڵە و سازانەکانی نێوان ژمارەیەکی کەم یاریکەری پێکهاتەیەکی ئەوتۆ، بەردەوام ڕێسا و دامەزراوە گشتییەکان لاواز دەکەن. فرە جەمسەری دەتوانێت ببێتە هۆی ڕەفتاری تایبەت یان هەلپەرستانە و ڕیزێک هاوپەیمانیی کاتی کە لەسەر بەرژەوەندیی وڵاتان لە چرکەساتی دروستبوونی هاوپەیمانییەکاندا. دنیایەکی فرەجەمسەر مەترسی ئەوەی هەیە کە وڵاتە بچووک و مامناوەندەکان بەجێ بمێنن و زلهێزەکان بە بێ بەشداریی ئەوان لەگەڵ یەکتر بسازێن. لە کاتێکدا فرەلایەنی دەبێتە هۆی نەزم، فرە جەمسەری دەبێتە هۆی پشێوی و ناتەبایی.

ئێستا گرژیی پەرەئەستێن لە نێوان ئەوانەی برەو بە فرەلایەنی و پەرگالێکی دامەزراو لەسەر سەروەریی یاسا دەدەن و ئەوانەی باسی فرە جەمسەری و سەروداگەریی دەکەن لە ئارا دایە. وڵاتە بچووکەکان و هێزە مامناوەندەکان، هاوتەریب لەگەڵ ڕێکخراوی هەرێمیی وەکوو یەکێتیی ئەفریقا، ڕێکخراوی نەتەوەکانی باشووری خۆرهەڵاتی ئاسیا، یەکێتیی ئورووپا و بلۆکی باشووری ئەمریکا، مەرکۆسور، لایەنگری فرەلایەنین. چین، بە نۆرەی خۆی، برەو بە فرەجەمسەریی لەگەڵ شێوازگەلی فرەلایەنی دەدات؛ ئەو بە ڕواڵەت لایەنگری تاقمی فرەلایەنە وەک بریکس، هاوپەیمانیی ناڕۆژاوایی کە ئەندامە دامەزرێنەرەکانی بەازیل، ڕوسیە، هیندوستان، چین و ئەفریقای باشوورن و، ڕێکخراوی هاوکاریی شانگهای کە لە ڕاستیدا دەیهەوێت یاریدەدەری سەرهەڵدانی پەرگالێکی فرەجەمسەر بێت. وڵاتە یەکگرتووەکان لە پێداگرییەکەی لەسەر فرەلایەنی بە قازانجی سەوداگەریی دوور کەوتووەتەوە بەڵام هێشتا بەرانبەر بە دامەزراوەی هەرێمیی وەک ناتۆ ئەرکدارە. زۆرێک لە وڵاتان، یچووک و هەروەها مەزن، بەدوای شتێکەوەن کە دەکرێ ناوی بنرێ سیاسەتی دەرەوەی فرە پاڵنەر. ئامانجی ئەوان، لە بنەڕەتدا ئەوەیە کە لەجیات چوونە پاڵ بلۆکێک، پەیوەندییەکانیان لەگەڵ چەند لایەن پەرە پێ بدەن.

لە سیاسەتی دەرەوەی سەوداگەرانە یان فرەپاڵنەردا بەرژەوەندیی زاڵە. بۆ وێنە، وڵاتانی بچووک، زۆرجار لە نێوان زلهێزەکاندا هاوسەنگیی ڕادەگرن: ئەوان دەتوانن لە هێندێک پرسدا هاوڕای چین بن و لە هێندێکی دیکە هاوڕای وڵاتە یەکگرتووەکان بن، هەمووی ئەوانە لە کاتێکدایە کە دەیانهەوێ هیچ لایەنێک بە سەریاندا زاڵ نەبێت. بەرژەوەندییەکان پاڵنەری هەڵبژاردنە کردنییەکانی وڵاتانن و، ئەوە بەتەواوی ڕەوایە. بەڵام هەڵوێستێکی ئەوتۆ پێویست ناکات ببێتە هۆی دوور کەوتنەوە لەو بایەخانە کە گشت وڵاتێک لە هەموو کارێکدا دەبێ لەبەر چاویان بگرێت. تەنانەت سیاسەتێکی دەرەوەی سەوداگەرانە پێویستە پشت بە هێندێک بایەخی بنەڕەتی ببەستێت. لە ناویاندا سەربەخۆیی و یەکپارچەیی خاکی وڵاتان، قاچاخ کردنی کەڵک وەرگرتن لە هێز و، ڕێز گرتن لە مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان. زۆربەی هەرە زۆری وڵاتان بەرژەوەندیی ئاشکرایان لە پاراستنی ئەو بایەخانە و دڵنیا بوون لە سزادانی پێشێلکارەکانیدا هەیە.

زۆرێک لە وڵاتان فرەلایەنی بە قازانجی ڕێککەوتن و سازانی تایبەت ڕەت دەکەنەوە. بۆ وێنە، وڵاتە یەکگرتووەکان، جەخت لەسەر ڕێککەوتنی بازرگانی و ئاڵوویری دوولایەنە دەکات. چین کەڵک لە دەستپێشخەریی پشتێند و ڕێگا، بەرنامەی ژێرخانە زەبەلاحەکەی لە وەبەرهێنانی جیهانیدا وەردەگرێت تا ڕێخۆشکەری هەم دیپلۆماسی دوولایەنە بێت و هەم ئاڵوێری ئابووری. یەکێتیی ئورووپا ڕێککەوتنی دوو لایەنەی بازرگانیی ئازاد دادەڕێژێت کە ڕێساکانی ڕێکخراوی بازرگانیی جیهانیی لەبەرچاو ناگرێت. ئەوە، تەقریبەن لە کاتێکد ڕوو دەدات کە جیهان لە هەموو کاتێک زۆرتر پێویستی بە فرەلایەنی هەیە تا ئالنگارییە هاوبەشەکانی وەک گۆڕانی کەشوهەوا، کەمایەسییەکانی گەشەسەندن و، ڕێسادانان بۆ تەکنەلۆژییە پێشکەوتووەکان چارەسەر بکات. بە بێ سیستەمێکی بەهێزی فرەلایەن، هەموو دیپلۆماسییەک دەبێتە سەوداگەرانە. دنیایەکی فرەلایەن چاکەی گشتیی دەکاتە بەرژەوەندیی خۆت. دنیایەکی فرەجەمسەر بەکورتی لە سەر بەرژەوەندیی خۆت دامەزراوە.

(درێژەی هەیە)

وێستگه

ئەکتەری مێژووساز

ئاسۆ مینبەری

کۆمەڵگەی ئێران لە ماوەی ساڵانی ڕابردوودا گۆڕەپانێکی بەرینی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان بووە کە ژنان وەک بەشێکی سەرەکیی لەم ناڕەزایەتییانە ڕۆڵ و پێگەی تایبەتیی خۆیان هەبووە. ئەگەرچی لە مێژووی خەباتی ڕزگاریخوازانەی ئێمەدا وەک نەتەوەی کورد ژن هەمیشە پێگە و ڕۆڵی تایبەتیتری هەبووە، بەڵام لانیکەم لە ماوەی زەمەنیی چەند ساڵی ڕابردوودا، ئەم ڕۆڵ و پێگەیە بەرفراوانتر لە ڕابردوو خۆی بەرجەستە کردووە و ژنان لە ڕۆڵی پاڵپشتییەوە بوون بە ئەکتەری سەرەکی و کارای ناڕەزایەتی و بزووتنەوە جەماوەرییەکان.

لە ساڵی ٩٦ی هەتاویدا و لە ناڕەزایەتییەکانی خەڵکانی ئێراندا، لە تارانی پێتەخی بێدادیدا، ویدا موەحێد بە فڕیدانی لەچکەکەی بوو بە هێمای خەبات بۆ ئەو ژنانەی ساڵانێکی زۆر بوو لەژێر گوشاری حیجابی زۆرەملێدا، خنکابوون و سەرکوتی سیستماتیک نەیهێشتبوو دەنگ هەڵبرن. لە ڕاستیدا ئەمە بوو بە چەخماخەیەک بۆ دژایەتیی ئاشکرا لەگەڵ حیجابی زۆرەملێ و شەپۆلەکانی هەموو کۆمەڵگەی ئێرانی گرتەوە و ستارتی کەمپەینەکانی "آزادیهای یواشکی زنان" و "چهارشنبەهای سفید" لێ درا. دواتر لە خەزەڵوەری ١٣٩٨ی هەتاویدا، شەپۆلێکی تر لە ناڕەزایەتییەکان هاتنە ئاراوە کە لەم ناڕەزایەتییانەشدا ژنان ڕۆڵی گرینگ و ئەرێنیان گێڕا. قۆناغێکی دیکەی ناڕەزایەتییەکان، ناڕەزایەتییەکانی خەرمانانی ١٤٠١ بوو کە دوای قەتڵی سیستماتیکی ژینا ئەمینی لە تاران و بەدەستی هێزەکانی گەشتی ئێرشادی ڕێژیم هاتە ئاراوە، ناڕەازیەتییەک کە بە هۆی بەستێنێک کە لە ساڵەکانی ٩٦ و ٩٨دا دروست کرابوو، بوێرییەکی زیاتری بۆ بەشداری بە ژنان بەخشی و وای کرد کە ژنان ببنە لیدەری ئەم ناڕەزایەتییانە و ڕۆڵی زۆر گرینگ و بەرچاویان گێڕا. لە قۆناغی نوێی ڕاپەڕینی خەڵکانی ئێرانیشدا، کە لە ٧ی بەفرانبارەوە و بە نیشانەی ناڕەزایەتی بە دۆخی داسەپاوی ئابووری و قەیرانی بژێو دەستی پێ کرد، ژنان وەک هەمیشە پێشەنگی مەیدان بوون و لە ئەرکی خۆیان دوور نەکەوتنەوە.

هەرچەند هیچ ئامارێکی ورد سەبارەت بە ڕێژەی بەشداریی ژنان لەم بزووتنەوە و ناڕەزایەتییانەدا لەبەر دەستدا نییە بەڵام چەند خاڵ گرینگن کە دەبێ باسیان بکرێ.

لە ناڕەزایەتییەکانی ٩٦دا کە پرسەکە پرسی سیاسی و ئابووری بوو، ژنان بە کەڵکوەرتن لە دەرفەت، پرسەکانی خۆیان هێنانەوە گۆڕێ و ویدا موەحێد بە بێ هیچ ئامادەکارییەکی پێشوەختە و ڕاگەیاندنی کەمپەینێک و بەشێوەی خۆڕسک، بوو بە سەرقافڵە و هۆکارێک بۆ دامەزرانی چەندین کەمپەینی جیاواز، ئەڵبەت نابێ لەبیرمان بچێت کە لەو کەمپەینانەدا پرسی سەرەکی تەنیا پرسی حیجابی زۆرەملێ بوو و نیشانەیەک لە باقی پرسەکانی ژنان بەتایبەت ژنانی سەر بە نەتەوە بندەستەکان لە ئارادا نەبوو.

لە ناڕەزایەتییەکانی ٩٨دا پرسەکە پرسی ئابووری و گرانبوونی نرخی بێنزین بوو، بەڵام درێژکێشانی ناڕەزایەتییەکان دۆخەکەی وا لێ کرد کە تەواویەتی کۆماری ئیسلامی بە ڕێبەرەکەشیەوە کرانە ئامانجی دروشمەکانی خەڵک و ژنان بەتایبەت لە کوردستان دەرفەتەکەیان قۆستەوە بۆ ئەوەی کە بتوانن باس لە پرسەکانی خۆیان بکەن کە بەداخەوە بینیمان سەرکوتکارییەکانیش چەندە دڕندانە بوون و چۆن کوردستان بوو بە گۆمی خوێن.

لە ناڕەزایەتییەکانی ١٤٠١دا قەتڵی حکوومەتی و سیستماتیکی کچە کوردێکی غەریب لە تاران، پێش هەموو شوێنێک کوردستانی هێنایە مەیدان و شەپۆلی ناڕەزایەتییەکان باقی شارەکانی گرتەوە. بەو بەستێنەوە کە لە ٩٦ و ٩٨دا هەبوو، ژنان ئەمجارە کە بینیبوویان ئاوا بە ئاشکرا و لەبەر چاوی جیهانەوە و بە بێ هیچ تاوانێک ئەکرێنە ئامانج و ژیانیان لێ دەستێندرێ، هاتنە مەیدان و ئەمجارە پێکەوە لە سەرتاسەری ئێران و کوردستاندا پێشەنگایەتیی شۆڕشەکەیان لە ئەستۆ گرت، هەر ئەمەش بوو وای کرد کە زۆر جار شۆڕشی ١٤٠١ بە شۆڕشی ژنان ناوی لێ برا و بە شۆڕشێکی ژنانە وەسف کرا. لەم قۆناغەدا ئەگەرچی مەرگی ژینا ببووە کاتالیزۆری سەرەکیی بزووتنەوەکە، بەڵام پرسی کوردبوونی ژینا تەنیا لە کوردستان گرینگیی پێ درا و شارەکانی ناوەند تەنیا حیجابی زۆرەملێیان لەلا گرینگ بوو. هەر بۆیە ناڕەزایەتییەکان لە کوردستان و شارەکانی دیکە جیاوازیی بنچینەییان هەبوو، بۆ کورد ژینا هێمای خاکێکی داگیرکراو و ڕەگەزێکی سەرکوتکراوی بێ ماف بوو و بۆ ناوەند مەهسا ببوو بە هێمای بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ حیجابی زۆرەملێ!

لە ناڕەزایەتییەکانی ئێستای ئێرانیشدا، ڕاستە کە پرسەکە لە تارانەوە دەستی پێ کرد و سەرەتا شەقامەکانی تاران هەژاند، بەڵام دیسان کوردستان بوو بە سەنگەری خەبات. ئەگەرچی هێڵەکانی ئینتێرنێت هەتا ئێستا چاک نەکراونەتەوە و هەواڵەکان زۆر بە ئەستەم لە سنوورەکان دێنە دەرەوە، بەڵام ژمارەیەکی بەرچاو لەو کەسانەی کە لە شارەکانی وەک تاران و کەرەج و ساری و باقی شارەکانی دیکەدا شەهید کراون، خەڵکی کوردستانن کە بەشێکیشیان ژنن! ئەمە ئەو ڕاستییەمان پێ نیشان دەدات کە بەگشتی کورد و بەتایبەتیش ژنی کورد زۆر بوێرانەتر دێنە مەیدانەوە و ئامانجیان ڕامالینی داگیرکەرە ئەگەر بە نرخی گیانیشیان بێ.

ئاوڕدانەوە لە خەباتی ئەم ساڵانە نیشانمان دەدات کە ژنی کورد هاوتەریب لەگەڵ پرسەکانی خۆی، بیر لە پرسی نیشتمانی و شوناسی نەتەوەیی دەکاتەوە، هەر بۆیە پێشەنگایەتیی خەبات لە ئەستۆ دەگرێت و قوربانیشی بۆ دەدات. شەهیدبوونی ڕۆبینا ئەمنینیان کچە خوێندکاری کورد لە تاران، پێمان دەڵێ کوردستان خاوەن ژنی بەهێز و بوێرە و لە ژیناوە هەتا ڕۆبینا، ژنانی ئێمە مێژووسازن.

درێژەی دیمانە لەگەڵ د. هۆشمەند عەلی

سپای ئێرانیان کرد بۆ کۆتایی‌هێنان بە کۆماری کوردستان، کە بەداخەوە وەکوو باسم کرد هۆکارە سەرەکییەکەی بۆ بەرژەوەندی و کەس‌پەرەستی و بۆ دابڕینی ئەو ستراکچەرە کۆمەڵایەتییە دەگەڕێتەوە کە وەکوو نەخۆشییەکی کوشندە و دەردە کورد (کە ناتەبایی بووە) لەبری باوەڕبوون بە ئینتیمای سیاسی و هۆشیاریی نەتەوەیی، ئینتیما بۆ هۆز زیاتر زەق بووەتەوە و ئەم دۆخە لە قۆناغی مێژوویی خۆیدا ڕووی دا.

بەڕێزتان وەک توێژەر و پسپۆڕی مێژوو، گەورەترین وانە کە سیاسەتمەدارانی کورد دەبێت لە ئەزموونی کۆماری کوردستانەوە فێری ببن چییە؟ ئایا مەترسیی پشتبەستن بە فاکتەری دەرەکی گەورەترین وانەیە، یان نەبوونی یەکڕیزیی نێوخۆیی؟

ئەو وانە سیاسییانەی کە سیاسەتمەدارانی کورد پێویستە ئەزموونی بکەن و فێری ببن لە ئەزموونی کۆماری کوردستان و مێژووی کۆماری کوردستان، لە ڕاستیدا هەردوو لایەنەکە و لایەنی دیکەش زیاتر لەخۆ دەگرێت؛ هەم ئەگەری مەترسیی ئەوەی کە پشتبەستن بە فاکتەری دەرەکی و بە هاوکاریی دەرەکی وەکوو وانەیەک لە وانە سیاسییەکانیان، و لە هەمان کاتیشدا دەردە کوشندەییەکەی نێوخۆی نێوماڵی کورد بەگشتی کە نەبوونی یەکڕیزی و ناتەبایی نێوخۆییە. بۆیە ئەو ئەزموونانەی کە پێویستە وەکوو وانەی سیاسی و وەکوو ئەزموون لەبەری بکەن لە کۆمەڵگەی کوردی و سیاسەتمەدارانمان بە تایبەتی، و لەو ئەزموونە وانە وەرگرن کە لە کۆماری کوردستانەوە فێری ببن، ئەوەیە کە نابێت هەمیشە پشت بە فاکتەری دەرەکی ببەسترێت. فاکتەری دەرەکی لە ڕوانگەی ستراتیژییەوە بۆ کورتخایەن، بۆ قۆستنەوەی هەلومەرجەکان و بۆ بەدەستهێنانی دەسکەوت و ئامانجەکان، وەک تاکتیکی کورتخایەن گرنگە کە لەگەڵ هاتنەپێشەوەی ڕووداوەکان بەکار بێت. بۆ نموونە ئەوەی کە ئەمڕۆ لە دۆخی نێوخۆی ئێراندا دەگوزەرێت و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەگشتی و ئەمریکا و یەکیەتیی ئورووپا و بەشێک لە وڵاتانی دیکە بە تایبەتی کە سەرکۆنە و ئیدانەی سیاسەتی نێوخۆیی کۆماری ئیسلامی دەکەن؛ ئەوە گرنگە کە سیاسەتمەداران لەو فاکتەرە دەرەکییەوە سوود وەربگرن و بیقۆزنەوە بۆ گەیشتن بە ئامانجە نەتەوەییەکان، بۆ گەیشتن بە ڕزگاریی نەتەوەیی و دەسکەوتەکان، و لەپاڵ ئەو ئامانجە ستراتیژییە نێودەوڵەتییانە بەکاری بێنن و سوودی لێ وەربگرن بۆ دەسکەوت و قازانجە نەتەوەییەکانی کورد لە نێوخۆی کوردستاندا. بەڵام بۆ مانەوەی هەمیشەیی و وەستان بەرانبەر بە فاکتەرە دەرەکییەکان و هەمیشە چاو لەڕێبوون بۆ فاکتەری دەرەکی ناڕاستە. ئەمە یەکێکە لەو وانە مێژووییانەی کە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ مێژووی سەردەمی کۆماری کوردستان، ئەو فاکتەرە دەرەکییەی کە یەکیەتیی سۆڤیەت بوو و پاڵپشت و هاوکار بوو لە ڕووی ماددی و سەربازی و لۆجیستییەوە (تا ڕادەی کەمتر لە چاو ئەوەی کە بەرانبەر بە فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان دەکرا، بۆ کورد کەمتر لە واقیعدا بوو)، بەڵام وەکوو پشت بەستنێکی دەرەکی بینیمان ئاکامەکەی دواجار لە بەدەستنەهێنانی ئامانجەکانی خۆی، یەکیەتیی سۆڤیەت پشتی لە کورد و لە کۆمار و لەو دەسکەوتانە کرد کە کورد بەدیهێنابوو. بۆیە ئەمە بۆ ئێستای هەرێمی کوردستان، بۆ کورد لە ڕۆژئاوای کوردستان، و بۆ ئایندەی داهاتووی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، پشتبەستن بەتەنیا بە فاکتەری دەرەکی یەکێکە لە خاڵە لاوازەکان. وەکوو باسم کرد، نابێت بە تەنیا لە ڕێگەی فاکتەری دەرەکی و هاوکاریی دەرەکییەوە چاو لەڕێ بین بۆ ئەوەی کە ببێتە ئامانج و ببێتە ستراتیژیی قووڵی درێژخایەن؛ نەخێر، بەڵکوو لە تاکتیکدا و لە گەیشتن بە ئامانجی کورتخایەندا ڕاستە، بەڵام بۆ درێژخایەن مەترسیدارە. جگە لەوە، ئەزموونێکی دیکە وەکوو ئاماژەشم پێ کرد لە سەرەتاوە، ئەوەی کە پەیوەستە بە یەکگرتوویی و تەبایی کورد لەنێوخۆدا؛ لە هەر چوار پارچەی کوردستان لە ئێستادا و لە سەردەمی کۆماری کوردستانیش بە تایبەتی ئەگەر بگەڕێینەوە، ئەو هەماهەنگی و هاوکارییەی لە نێوان (بەتایبەتی) چوونی بەشێک لە شۆڕشگێڕان و تێکۆشەرانی کورد لە باشووری کوردستانەوە بۆ کۆماری کوردستان، دەرخەری یەکگرتوویی کورد بوو لە خەباتی ئازادیخوازیی نەتەوەیی کوردیدا. بۆیە فێربوونی سیاسییەکان و سیاسەتمەداران لە یەکڕیزیی نێوخۆیی نێوماڵی کورد دەبێتە هۆی بەدەستهێنانی دەسکەوتە دەرەکییەکانیش و دەبێتە پشتیوانیی دەرەکیی زیاتر لەسەر ئەوەی کە زۆرتر و خێراتر بگەین بە مافە نەتەوەییەکان. گرنگترین وانەی سیاسی یەکگرتوویییە، وەکوو کورد دەڵێت: "هێز لە یەکیەتیدایە"، لە یەکڕیزیدایە. ئەوەی کە خۆشبەختانە ئەمڕۆکە دەبینرێت لە چوارچێوەی "ناوەندی هاوکاریی حیزبەکان" و پارت و ڕێکخراوە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماوەی ڕابردوو، وەکوو بینیمان لە سەرهەڵدانەوەی ئەم دواییانەی خۆپێشاندان و ناڕەزایییەکانی نێوخۆی ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هەر حەوت هێز و پارت و ڕێکخراوی سیاسیی کوردی لە بەیاننامەیەکی یەکگرتوودا لە ئامانجێکی دیاریکراوی نەتەوەیی یەکگرتوودا (ئەگەرچی لە نێوەرۆکیشیدا هەر یەک لەوانە پلان و بەرنامە و ستراتیژیەتی جیاوازی هەبێت)، بەڵام لە ستراتیژییە درێژخایەنەکەدا و لە چوارچێوەی نەتەوەییدا بە یەک ئامانج و بە یەک هەست بڕیاریان دا و بەیاننامەیان دەرکرد. ئەمە گرنگە، بۆیە ئەوە یەکێکە لەو وانە مێژووییانەی کە پێویستە ئەزموون بکرێت و ببێتە بەردی بناغەی داهاتوو لە دەسکەوتە سیاسی و نەتەوەییەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ئێرانی نوێدا و لە ئێرانی دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی.

جێگۆڕکێی "تاج" و "مەندیل"؛

کوردستان و تەڵەی ئۆپۆزیسیۆنی ناوەندگەرا

ئاگری باڵەکی

مێژووی سیاسیی ئێران لەنێو سەدەی ڕابردوودا، گەواهی ئەوە دەدات کە کوردستان تەنیا ناوچەیەکی جوگرافی نییە، بەڵکوو "مەغزێکی سیاسی" و قوتابخانەیەکی ئازادیخوازییە. لە کاتێکدا زۆرێک لە ڕەوتە سیاسییەکانی تاران لە ساڵی ١٩٧٩دا لە نێوان چەپڕەوی و ئیسلامیزمدا سەرگەردان بوون، کورد تاک نەتەوە بوو بە وشیاریی پێشوەختە مەترسییەکانی "ویلایەتی فەقیهـ"ی ناسی. بایکۆتی ڕێفراندۆمی ١٢ی خاکەلێوەی ١٣٥٨ و گوتنی "نا" بە کۆماری ئیسلامی، بەردی بناغەی خەباتێکی ٤٧ ساڵە بوو کە تا ئەمڕۆش بەردەوامە. بۆ کورد، پرسی سەرەکی تەنیا ڕووخانی ڕێژیمێک نیە، بەڵکوو گۆڕینی ئەو پارادایمە ستەمکارەیە کە جارێک بە "تاجی پاشایەتی" و جارێک بە "مەندیلی مەزهەبی" دەیەوێت ناسنامەی نەتەوەکان بسڕێتەوە. کورد لەم مێژووەوە فێربووە کە ڕووخساری دەسەڵاتدارەکان هەرچییەک بێت، ئەگەر عەقڵیەتی ناوەندگەرایی نەگۆڕدرێت، جەوهەری ستەم وەک خۆی دەمێنێتەوە.

مێژووی خەبات: لە ڕەتکردنەوەی ١٩٧٩وە تا بزووتنەوەی ژینا

خەباتی کورد لە دژی کۆماری ئیسلامی هەر لە ڕۆژانی سەرەتای هاتنەسەرکاری ئەم ڕێژیمەوە دەستی پێ کرد. کاتێک خومەینی فەرمانی "جیهاد"ی دژی کوردستان دەرکرد، کوردەکان نەک تەنیا لە سەنگەری بەرگریی چەکداریدا، بەڵکوو لە پێگەی سیاسییەوە داوای دێموکراسی بۆ ئێران و فیدراڵیزمیان بۆ کوردستان دەکرد. ئەم قۆناغە مێژووییە پێمان دەڵێت کە کورد هەر لە سەرەتاوە خاوەنی پرۆژەیەکی سیاسیی ڕوون بووە. ئەم خەباتە لە ٤٧ ساڵی ڕابردوودا هیچ کاتێک نەوەستاوە. کۆماری ئیسلامی لە زۆرێک لە بەڵگەنامە ئەمنییەکان و دانپێدانانی بەرپرسە باڵاکانیدا، هەمیشە ئاماژەی بەوە کردووە کە "کوردەکان تەنیا ئۆپۆزیسیۆنی سازماندراون". ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە کورد خاوەنی "تەشکیلات" و ڕێکخستنی جەماوەرییە، شتێک کە زۆرێک لە ڕەوتە ناوەندگەراکان لە دەرەوەی وڵات تەنیا خەونی پێوە دەبینن. توانای کورد لە پەککخستنی ژیانی گشتی لە ڕێگەی مانگرتنە گشتییەکانەوە، گەورەترین چەکی سیاسی بووە کە ڕێژیمی تووشی شۆک کردووە. لە کاتێکدا تاران لە خەونی چاکسازی و بزووتنەوەی سەوزدا بوو، کوردستان هەر لە سەنگەری "ڕەتکردنەوەی ڕەها"دا مابووەوە و باجی ئەم جێگیربوونی هەڵوێستەشی بە سێدارە و زیندانی و تیرۆر داوە.

ئامارەکان: تێچووی داینەمۆبوونی شۆڕش

لە بزووتنەوەی "ژن، ژیان، ئازادی"دا، کوردستان نەک هەر شوێنی دەسپێک بوو، بەڵکوو داینەمۆی بەردەوامیی شۆڕشەکە بوو. باجێک کە کورد لەم پێناوەدا دای، لە ئامارەکاندا بە ڕوونی دەردەکەوێت:

– خوێنی ڕژاو: لە کۆی کوژراوانی ناڕەزایەتییەکان، پارێزگاکانی کوردستان و بەلووچستان زۆرترین ڕێژەیان هەبوو. تەنیا لە ماوەی چەند مانگدا زیاتر لە ١٢٠ کەس لە شارە کوردییەکان بە فیشەکی ڕاستەوخۆ شەهید کران.

– زیندانیانی سیاسی: ڕێژەی دەستبەسەرکراوانی کورد کە تێپەڕی لە ٧٠٠٠ کەس کرد، نیشانی دا کە ڕێژیم چەندە لە "سازماندەهی" کورد دەترسێت.

– مانگرتنی یەکدەست: کوردستان توانی ١٠ مانگرتنی سەرتاسەری بەڕێوە ببات. ئەم مانگرتنانە بە داواکاری ڕاستەوخۆی هێزە سیاسییەکانی کوردستان بوو، کە ئەوەش یەکدەنگیی نێوان گەل و لایەنە سیاسییەکانی سەلماند.

ئەم ئامارانە تەنیا ژمارە نین، بەڵکوو گوزارشت لە قورسایی قوربانیدانی نەتەوەیەک دەکەن کە لەپێناو ئازادیی هەموو گەلانی ئێراندا سینگی دایە بەر فیشەک، بەڵام لە بەرانبەردا لە لایەن میدیای ناوەندگەراوە وەک "پەراوێز" مامەڵەی لەگەڵ کرا.

تەپۆڵکەسازیی میدیایی: شەڕی تەکنەلۆژیا دژی ڕاستی

لە کاتێکدا کورد لەسەر زەوی و لەنێو شەقامەکاندا قوربانیی دەدا، لە دەرەوەی وڵات شەڕێکی میدیایی دژی ئەم نەتەوەیە دەستی پێکرد. میدیا سەتەلایتەکان بە بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا و سپۆنسەری داراییی گەورە، هەوڵیان دا لە کەسایەتیگەلێکی وەک کوڕی شای پێشوو، "شاخێکی دەستکرد" دروست بکەن.

ئەمە پرۆسەی "حەزفی میدیایی" بوو. ئەو میدیایانە وێنەی کەسایەتییەکیان گەورە دەکردەوە کە تەنانەت نەیدەتوانی ١٠٠ کەس لە تاران بهێنێتە سەر شەقام، بەڵام دەنگی حیزبە کوردییەکانیان کپ دەکرد کە شارەکانیان پەککخستبوو.

ئەم "تەپۆڵکەسازییە" وای کرد کە کورد و نەتەوەکانی دیکە وەک "سەربازی سەر شەقام" ببینرێن و کاتێک دەهاتە سەر بڕیاردانی سیاسی، ڕەهایان بکەن. ئەمە یەکێک بوو لە هۆکارە سەرەکییەکانی ساردبوونەوەی کورد لە ئیدامەی ناڕەزایەتییەکان. کورد بینی کە میدیاکان دەیانەوێت خوێنەکەی بکەنە ڕیکلام بۆ کەسانێک کە نەک تەنیا نوێنەرایەتی ناکەن، بەڵکوو لە ئێستاوە هەڕەشەی حەزفکردنی لێ دەکەن.

بەراوردکاری: یەک گوتار لەژێر دوو ناودا (تەجزیە – جوداییخوازی)

دەسەڵاتی "ویلایەتی فەقیهـ" و "ناسیۆنالیزمی پاشایەتی" کاتێک دێتە سەر پرسی نەتەوەیی بۆ کورد، هیچ جیاوازییەک لە نێواندا نییە. هەردوو ڕەوتەکە یەک زمان و یەک چەک بەکاردەهێنن:

لە ڕوانگەی مەندیلەوە: هەر داواکارییەکی کورد بە "تەجزیەخوازی" و "هاوکاری لەگەڵ بێگانە" و "دژایەتی خودا" ناوزەد دەکرێت. کۆماری ئیسلامی ئەم چەمکانە بۆ شەرعییەت دان بە سەرکوت و سێدارە بەکاردێنێت.

لە ڕوانگەی تاجیشەوە: نیزامی پاشایەتی بە ناوی "پاراستنی یەکپارچەیی خاک"، هەر باسێکی فیدراڵیزم و مافی نەتەوەیی بە "خەیانەت" و "جوداییخوازی" دەزانن. ئەوان وشەی "تەجزیە"یان کردووەتە چەکێک بۆ ترساندنی شەقامی ئێرانی لە نەتەوەکان. ئەم بەراوردکارییە نیشان دەدات کە ئەگەر "تاج" بگەڕێتەوە، هەمان سیاسەتی سڕینەوە و حەزفکردن بەردەوام دەبێت. کورد تێگەیشت کە گۆڕینی تاج بە عەمامە، تەنیا گۆڕینی ڕەنگی جلی زیندانەوانەکانە، نەک شکاندنی دیوارەکانی زیندان. مێتۆدی حەزفکردنی میدیایی کە پاشایەتییەکان پەیڕەوی دەکەن، ڕێک هەمان مێتۆدی کۆماری ئیسلامییە بۆ بێدەنگکردنی ئەویتر.

مەترسیی حەزفی فیزیکی لە سێبەری حەزفی میدیاییدا

ئەو عەقڵییەتەی کە ئەمڕۆ لە میدیاکاندا ڕێگری لە دەنگی کورد دەکات، بەیانی کە دەسەڵاتی گرتە دەست، پەنا بۆ "حەزفی فیزیکی" دەبات. کوڕی شای پێشوو بە وەلانانی هەموو جەریانە ڕەسەنەکان و بەکارهێنانی هەمان مێتۆدی "تەکفیری سیاسی"ی کۆماری ئیسلامی، ئاماژەیەکی ڕوونی دا بە کورد کە داهاتوویەکی دێموکراسی لەگەڵ ئەم ڕەوتەدا مەحاڵە. کاتێک ئۆپۆزیسیۆنێکی دەرەوەی وڵات لە ئێستاوە ڕێز لە حیزبە مێژووییەکانی کوردستان ناگرێت، چۆن دەتوانرێت متمانەی پێ بکرێت کە لە داهاتوودا پەنا بۆ چەک و سەرکوت نابات؟ ئەمە خاڵی جەوهەریی ساردبوونەوەی گەرموگوڕیی کورد بوو؛ پاشەکشەیەکی ژیرانە بۆ پاراستنی دەستکەوتە نەتەوەییەکان لە تەڵەیەکی نوێ.

یەکگرتوویی بێ یەکسانی؛ دروشمێکی بێ نێوەڕۆک

دواجار دەبێت جەخت لەسەر ڕاستییەکی جەوهەری بکرێتەوە: یەکگرتوویی بەبێ یەکسانی، تەنیا تەڵەیەکە بۆ نەتەوە چەوساوەکان. دروشمە بریقەدارەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ناوەندگەرا دەربارەی "اتحاد" (یەکگرتوویی)، تەنیا ئامرازێکن بۆ شەرعییەت دان بە ستەمکاریی نوێ. یەکگرتووییەک کە تێیدا کورد و بەلووچ و تورک ناچار بن ناسنامەی خۆیان بشارنەوە، یەکگرتوویی نیە، بەڵکوو کۆیلایەتییەکی مۆدێرنە. یەکسانی واتە دانپێدانان بەوەی کە ئێران موڵکی هەمووانە و کوردستان مافی خۆیەتی چارەنووسی خۆی دیاری بکات. تا ئەو کاتەی ناوەند دان بە مافی نەتەوەکاندا نەنێت، و تا ئەو کاتەی کورد وەک شەریکی سیاسی نەبینرێت نەک وەک ئامرازی سەر شەقام، هیچ یەکگرتووییەک بوونی نابێت. کوردستان ٤٧ ساڵە لە خەباتدایە و باجی داوە. گۆڕینی "تاج" بە "عەمامە" کێشەی نەتەوەی کورد چارەسەر ناکات. کورد بۆ سیستەمێک خەبات دەکات کە تێیدا هیچ کەس و نەتەوەیەک بەهۆی زمان و ناسنامەیەوە حەزف نەکرێت. تا ئەوکاتە، کوردستان وەک قەڵایەکی خۆڕاگر دەمێنێتەوە و چیتر نابێتە سووتەمەنی بۆ پرۆژەیەک کە مۆری "ناوەندگەرایی و ستەمکاری" لێدراوە. مێژوو سەلماندوویەتی کە کورد تەنیا کاتێک دێتە مەیدان کە ئاسۆیەکی ڕوون بۆ ئازادی و یەکسانی هەبێت، نەک بۆ گۆڕینی دیکتاتۆرێک بە دیکتاتۆرێکی دیکە.

***

کۆمەڵکوژکردنی خۆپێشاندەران، قەیرانی شەرعییەت و پێویستیی پێناسەکردنەوەی کرداری سیاسی لە ئێراندا

ڕەحیم نزهەتزادە

کۆمەڵکوژیی خۆپێشاندەران لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا لە ئێران، ناتوانرێت بەتەنیا لە چوارچێوەی "سەرکوتکردنی ئەمنی" یان "کۆنترۆڵکردنی نائارامییەکان" شیکاریی بۆ بکرێت. ئەوەی ڕووی داوە، نموونەیەکی ڕوون و ئاشکرایە لە پێشێلکردنی بەربڵاو و سیستەماتیکی مافەکانی مرۆڤ، لەسەر ئاستی یاساییش هاوتا و گونجاوە لەگەڵ چەمکی "تاوانێک دژی مرۆڤایەتی". کەڵکوەرگرتن لە توندوتیژیی کوژەر بەرانبەر بە هاووڵاتییانی ناڕازی، جارێکی دیکە ئەوەی نیشان دا کە حوکمڕانیی سیاسی لە ئێراندا، نەک هەر توانای چاکسازیی نێوخۆیی نیە، بەڵکوو لە ڕووی پێکهاتەوە مانەوەی خۆی بە سەرکوتکردنی فیزیکیی جەماوەرەوە بەستووەتەوە. بەرپرسیارێتیی ڕاستەوخۆی ئەم کۆمەڵکوژییە (بەپێی داتاکانی ڕاگەیاندنی خۆدی کۆماری ئیسلامی، تاوەکوو ئێستا زیاتر لە ٢٣ هەزار لە خەڵکی ناڕازی و لەژێر ناو و تەعبیری بێبنەمادا کۆمەڵکوژ کراون) لە ئەستۆی پێکهاتەی دەسەڵاتدایە، کە ناڕەزایەتیی مەدەنی وەک هەڕەشەیەک لەسەر مانەوەی مەوجوودیەتی خۆی سەیر دەکات.

لەگەڵ ئەوەشدا، بەتەنیا سەرنج خستنەسەر بەرپرسیارێتیی دەسەڵات، وێنەیەکی تەواوکەر لە قەیرانی ئێستا ناخاتە بەردەست. ئەم ڕووداوانە هاوکات قەیرانێکی قووڵتر لەنێو ئۆپۆزیسیۆنی ناوەندگەرا، خوازیاران و ڕەکابەرانی سەرکردایەتیی سیاسی لە ناوەند دەخەنە ڕوو، قەیرانێک کە لە نەبوونی لێپرسینەوە، هەلپەرستیی سیاسی و بێ توانایی لە پێشکەشکردنی بەدیلێکی پێکهاتەییدا خۆی بەدیار دەخات. ناڕەزایەتییەکانی ئەم دواییە، بەتایبەتی دەریانخستووە کە بەشێکی زۆر لە ئارەزوومەندانی کورسیی دەسەڵات، زیاتر لەوەی بەدوای نوێنەرایەتیی بەرپرسانەی داخوازە کۆمەڵایەتییەکانەوە بن، بەدوای وەبەرهێنانی ڕەمزیی خۆیانن لە ڕاپەڕینە جەماوەرییەکاندا، ئەویش بەبێ ئەوەی تێچووی مرۆیی و سیاسیی ئەو کردەوانە قبووڵ بکەن و بەشی خۆیان بەئەستۆ بگرن.

لەم نێوەندەدا، هەڵوێست و کردارەکانی ڕەزا پەهلەوی (بۆ نموونە لەگەڵ کەناڵی ئینگلیزیی زمانی CBS News کە دەڵێت: "ئەمن بە خەڵکم نەوتووە بێنە سەر شەقام") نموونەیەکی بەرچاوی ئەم شێوازە لە سیاسەتی نابەرپرسانەی خەونبینەری دەسەڵاتی پاشایەتییە. بانگەشەی نوێنەرایەتیکردنی "دەنگی گەل" لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، لەپاڵ ڕەتکردنەوەی هەر ڕۆڵێک لە بانگەوازکردن، یان هاندانی هاتنە سەر شەقام، کەلێنێکی ڕوون لە نێوان قسەکردن و بەرپرسیارێتیی سیاسیدا پێک دەهێنێت. ئەم کەلێنە، نە پرسێکی شەخسییە، بەڵکوو نیشانەی قەیرانی هەیکەلی و پێکهاتەییە لە سیاسەتی ئۆپۆزیسیۆنی ناوەندگەرادا.

تێزی ئیدیعاکارانی سەرکردایەتیی سیاسیی ناوەندگەرا

تێزی زاڵ لەنێو ئیدیعاکارانی سەرکردایەتیی سیاسیی ناوەندگەرادا، لەسەر ئەو گریمانەیە بناغە نراوە، کە کێشەی ئێران لە بنەڕەتدا قەیرانی بەڕێوەبردنی سیاسییە، نەک پێکهاتەی دەسەڵات. بەپێی ئەم بۆچوونە، گۆڕانی سیاسی لە جێگۆڕکێی نوخبەکان لە ناوەندد‌ا و چەمکەکانی وەک چڕبوونەوەی دەسەڵات کورت دەبێتەوە؛ نکۆڵیکردن لە مافی بەکۆمەڵ، جیاکاریی ناوچەیی و پرسی نەتەوەیی، دەخرێنە پەراوێزەوە. ئەم تێزە، چ لە شێوەی گوتاری پاشایەتیدا بێت، یان لە فۆرمەکانی تری ئۆپۆزیسیۆنی ناوەندگەرادا، خۆی لە گرنگیدان بە پرسیارە بنەڕەتییەکانی پەیوەست بە دابەشکردنی دەسەڵات و بەشداریی یەکسانیی نەتەوەکان لە پێکهاتەی داهاتوودا دەدزێتەوە.

ناوەندگەرایی سیاسی، تەنانەت کاتێک لە بەرگی ئۆپۆزیسیۆنیشدا دەردەکەوێت، درێژەپێدەری هەمان لۆژیکە، کە لە چوار دەیەی ڕابردوودا بۆ نەهێشتنی سیستەماتیکی ناوچە پەراوێزەکان و سەرکوتی فرەچەشنیی نەتەوەیی پەیڕەو کراوە.

لەم چوارچێوەیەدا، کۆمەڵگە نەک وەک بابەتی سیاسیی خاوەن مافە بەکۆمەڵەکان، بەڵکوو وەک جەماوەرێکی کۆکراوە، لە ساتە قەیرانەکاندا لێکدانەوەی بۆ کراوە. دەرئەنجامی ئەم جۆرە تێگەیشتنە، سیاسەتێکە کە خەڵک تێچوویەکەی دەدەن، بەڵام بڕیاردان و لێپرسینەوە لە ئاستێکی ئەبستراکت و بێ لێپرسینەوەدا دەمێنێتەوە. ناڕەزایەتییەکانی ئەم دواییە، بە ڕوونی بێ کاریگەریی ئەم تێزەی دەرخستووە. ئیدیعاکارانی ڕێبەریی ناوەندگەرا، لە بەرەوڕووبوونەوەی توندوتیژیی ئاشکەرادا، نە توانای پێشکەشکردنی ستراتیژییان هەبووە، نە ئامادەی قبووڵکردنی بەرپرسیارێتیی سیاسی بوون. ئەم دۆخە زیاتر لە هەموو شتێک، بۆشایی سیاسەتێکی هەیکەلمیحوەر و لامەرکەزی بەرجەستە دەکات.

جیاکردنەوەی سیاسەتی بەرپرسیارانە: ئەزموونی حیزبە کوردییەکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

لە بەرانبەر ئەم نەخشە باڵادەستەدا، بڕیار و کردەی حیزبە کوردستانییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، جیاوازییەکی ماناداری هەیە. ئەم هێزانە، بەپێچەوانەی زۆرێک لە ڕەکابەرەکانی ڕێبەرایەتی، خۆیان لە هاندانی بەجۆشهێنەرانە و بانگەوازی بێ پشتیوانیی کردەیی بەدوور گرتووە، جەختیان لەسەر بنەماکانی وەک پاراستنی ژیانی خەڵک، هۆشیاریی سیاسی و بەردەوامیدان بە خەبات لە چوارچێوەیەکی بەرپرسیارانەدا کردوە. ئەم ڕێبازە، نەک خۆپاراستن و موحافیزەکارییە، بەڵکوو بەرهەمی ئەزموونی مێژوویی و تێگەیشتنێکی قووڵە لە تێچووی کردەوەی سیاسیی نارێکخراو.

گرنگیی ئەم جوداییە، بەتەنیا لە ئاستی تاکتیکیدا نیە، بەڵکوو ڕەنگدانەوەی دوو تێگەیشتنی جیاوازە لە سیاسەت: سیاسەت وەک شانۆ و وەبەرهێنانی ڕەمزی بۆ خۆ، لە بەرانبەر سیاسەت وەک بەرپرسیارێتیی بەکۆمەڵ و پرۆسەی درێژخایەن. ناڕەزایەتییەکانی ئەم دواییە دەریانخستووە کە ئەم ڕێبازەی دوایی، لە کاتی قەیرانەکاندا توانای پشوودرێژانە و بەردەوامتری هەیە.

ساتەوەختی ئەگەر و لۆژیکی ئامادەییی سیاسی

گۆڕانکارییە بنەڕەتییە سیاسییەکان، بە دەگمەن لە خشتەی پێشوەختە ڕاگەیەندراودا ڕوودەدەن. گۆڕانکارییە گەورەکان، بەرهەمی کەڵەکەبوونی ڕووداوەکان و گۆڕانی هاوسەنگیی هێزن. کۆمەڵکوژیی ئەم دواییە و ڕاپەڕینی جەماوەری، نیشانەی هەڵکشانی ئەگەری گواستنەوەی سیاسییە لە ئێران. لە ڕوانگەی شیکارییەوە، گریمانەی گۆڕانکاری نەک لەسەر بنەمای دڵنیایی، بەڵکوو لەسەر بنەمای هەڵکشانی ئەگەرەکان هەڵدەسەنگێندرێت؛ و ڕووداوەکانی ئەم دواییە ئەم ئەگەرەیان بە شێوەیەکی بەرچاو زیاد کردوە.

لە وەها هەلومەرجێکدا، سیاسەتی بەرپرسیارانە لەسەر بنەمای ئامادەکارییە، نەک چاوەڕوانی. دواخستنی بڕیاردان و هیوا بەستن بە ئایندەیەکی نادیار، خۆی کارێکی نەرێنییە، کە دەتوانێت دەرفەتە مێژووییەکان لەناو ببات. ئایندە نەک لە سبەینێدا، بەڵکوو لە بڕیارەکانی ئەمڕۆدا بنیات دەنرێت.

پێویستیی بەرەوپێشبردنی یەکگرتن: لە گفتوگۆوە بۆ بەرەی یەکگرتوو

بەم پێیە، ئەوەی کە دەبێت لە بەرنامەی دەستبەجێی کاری حیزب و ڕێکخراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا جێگیر و بەرجەستە بکرێت، پێناسەکردنەوەی ئاست و فۆرمی یەکگرتوویی سیاسییە. هەرچەندە "ناوەندی دیالۆگی ڕۆژهەڵاتی کوردستان" چوارچێوەیەکی گرنگ بووە بۆ ئاڵوگۆڕی بیروڕا و هەماهەنگی، بەڵام هەلومەرجی ئێستا وا دەخوازێت، کە ئەم میکانیزمە بەرەو ئاستی بەرەیەکی یەکگرتووی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەرز بکرێتەوە.

بەرەیەکی لەم شێوەیە، نەک بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی کاردانەوەی ماجەراجوویانە، بەڵکوو بۆ گێڕانی ڕۆڵێکی کارا و بەرپرسیارانەیە، لە ئەگەری هەر سیناریۆیەکی گواستنەوەی ئەگەریدا پێویستییەکی حاشاهەڵنەگرە. لە ئەگەری نەبوونی یەکگرتوویی دامەزراوەیی، مەترسی ئەوە هەیە کە پێشهاتە خێراکان، ببنە هۆی ناسەقامگیری یان دووپاتە سڕانەوەی داواکارییە نیشتمانییەکان. بەرەیەکی یەکگرتوو، دەتوانێت گەرەنتیدەری بەشداریی ڕێکخراوانەی نەتەوەی کورد، لە پرۆسەی گواستنەوە و داکۆکی لە مافە بەکۆمەڵەکانی لە قەوارەی داهاتوودا بێت.

کۆتا پەیڤ

کۆمەڵکوژیی ناڕازییان، هەم تاوانی هەیکەلیی ڕێژیم و هەم بێ توانایی سیاسەتی ناوەندگەرای لە دابینکردنی ئاڵتێرناتیڤێکی بەرپرسیارانە ئاشکرا کردەوە. ئایندەی ئێران، پێویستی بە تێپەڕین لە مۆدێلە ناوەندگەراکان، هەروەها قوڵبوونەوە لە بیرکردنەوەیەکی بنەڕەتی لە چەمک و تێگەیشتنی سەرکردایەتیی سیاسی هەیە. لەم پەیوەندییەدا ئەزموون و ڕێبازی حیزبە کوردستانییەکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئەوە نیشان دەدات کە سیاسەتی بەرپرسیارانە، کە لەسەر بنەمای ئامادەکاری، یەکگرتوویی و دوورکەوتنەوە لە پێشبینیکردن، دەتوانێت ڕۆڵی یەکلاکەرەوە لە بەڕێوەبردنی قۆناغی گواستنەوەدا بگێڕێت.

***

تێبینی: ڕۆژنامەی بریتانیایی "ساندی تایمز" لە ڕاپۆرتێکی نوێدا، بە پشتبەستن بە سەرچاوە پزیشکییەکان، ئاشکرای کردووە کە لە ماوەی ناڕەزایەتییەکاندا لەلایەن هێزە سەرکوتکەرەکانی کۆماری ئیسلامییەوە، لانیکەم ١٦ هەزار و ٥٠٠ هاووڵاتی کوژراون و نزیکەی ٣٣٠ هەزار کەس بریندار بوون. لەو ڕاپۆرتەدا هاتووە کە زۆربەی قوربانییەکان لە ماوەی دوو ڕۆژی بەردەوامیی توندوتیژی، پێنجشەممە ١٨ و هەینی ١٩ی مانگی بەفرانبار گیانیان لەدەست داوە.

ساندی تایمز ئەم ڕووداوەی "وەحشیانەترین سەرکوتی ڕێژیمی ئاخوندی لە ٤٧ ساڵ تەمەنی خۆی" ناو بردووە.

هاوکات لە کاتێکدا عەباس عێراقچی، وەزیری دەرەوەی کۆماری ئیسلامی، لە وتوێژێکدا لەگەڵ "فاکس‌نیووز" ڕایگەیاندووە کە تەنیا چەند سەد کەس لە ناڕەزایەتییەکاندا کوژراون، بەڵام عەلی خامنەیی، ڕێبەری ڕێژیم لە وتاری ڕۆژی شەممە، ٢٧ی بەفرانباردا کوشتنی چەند هەزار خۆپێشاندەری پشتڕاست کردووە.

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

دوو بژاردەی پیرۆزی چەقبەستوو بۆ ڕیفڕاندۆم

ئێمە بونەوەرێکی شازین، تێکەڵەیەکی خەستی "میللەت" و "ئوممەت"ین. یانی لە دەروونی خۆماندا نەوەی کوروشی کەبیر و ئێرانی باستانین و ئوممەتێکی "هەمیشە لە سەحنە"ین و بۆ هەر فەرمانێکی ئاسمانی ئامادەین. بە شێوەیەک شانمان داوەتە بەر ئەم دوو بەرداشە قورسە خودی گۆی زەوی سەری سووڕماوە لەوەی چۆن بڕبڕەی پشتمان نەشکاوە. ئاخر ئێمە بۆ ڕۆژانی شانازیی نەتەوەیی، خاوەنی "پاشا"ین و بۆ ڕۆژانی گریانی ئایینیش خاوەنی "وەلیی ئەمر"ین. دێموکراسی لەلای ئێمە وەک "نوقڵ و نەبات"ە و زۆر دادپەروەرانە بەسەر خۆماندا دابەشمان کردووە؛ جارێک دەدەین بەم لای ڕاست، جارێک دەدەین بەم لای چەپ، گرنگ ئەوەیە هەمیشە ملکەچ بین بۆ یەکێکیان!

بۆ ئەوەی بیسەلمێنین ئێمە چەندە دێموکراسیخوازین، با ئاوڕێک لە مێژووی پڕشنگدارمان بدەینەوە. ئەی لە یادتان چووە لە ڕۆژانی ١٠ و ١١ی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٥٨، واتە ڕێک چل و شەش ساڵ لەمەوبەر، شاکارێکی مێژووییمان خوڵقاند؟ سندووقی دەنگدانمان دانا و بەوپەڕی ئازادییەوە لەنێوان "مەلیک" و "مەلا"دا، مەلایانمان هەڵبژارد! نزیکەی ٩٩٪ی خەڵکی ئێران، بە یەک دەنگ و یەک ڕەنگ هاوارمان کرد "بەڵێ بۆ کۆماری ئیسلامی". بێگومان، وەک هەمیشە ئەم "کوردە تەجزیەتەڵەبانە" نەبێت کە هەمیشە سازەکە بە پێچەوانە دەژەنن و لەو ٩٩ لەسەدەدا نەبوون، ئەگینا ئێمە دەمێک بوو بەهەشتی بەرینمان لەسەر زەوی دروست کردبوو.

دوای ئەو هەڵبژاردنە مێژووییە، لەژێر سێبەری فەرماندەیی هۆشمەندانەی "وەلی"دا، بڕیارمان دا گەشتێکی سیاحتی-زیارەتی ڕێک بخەین بۆ "قودس"، بەڵام لە ڕێگای "کەربەلا"وە! ئەم گەشتە کەمێک تێچووی هەبوو؛ تێچووەکەش ئەوە بوو کە دەبوایە بە جەستەی خۆمان ڕێگاکە قیرتاو بکەین. ئێمە بە خۆشحاڵییەوە خۆمان هەڵدەدا بۆ سەر مینەکان، بە جۆرێک کە چاڵەکان پڕ دەبوونەوە لە پارچەی جەستەمان تا تانکەکان بە ئاسانی تێپەڕن. ئەوەی قاچی دەپەڕی، بە دەست دەخشکا، ئەوەی دەستی دەپەڕی بە سنگ دەڕۆیشت. گرنگ ئەوە بوو ڕێگای کەربەلا پاک بێتەوە. دواجار زۆربەمان بە کەمئەندامی و نیوەچڵی گەڕاینەوە شار و گوندەکانمان، بەڵام دڵمان خۆش بوو "ئەرک"ی خۆمان جێبەجێ کردووە و ئامادەین بۆ شانۆگەرییەکی دیکە.

ئینجا با بێینە سەر باسی کولتوور و فەرهەنگە دەوڵەمەندەکەمان. ئێمە لەمەشدا موعجیزەین! لە کاتێکدا فرمێسک بۆ مێژووی ئایینی دەڕێژین و سنگی خۆمان دەکوتین، لە هەمان کاتدا دڵی ناسکمان بە دەنگی "گووگووش" و "لەیلا فروهەر" و "سووسەن" دەکرێتەوە. ئەمە دووڕوویی نییە، نەخێر، ئەمە "فرە-بەهرەیی"یە! بیهێننە بەرچاوی خۆتان؛ هاوینە، گەرما تەپڵی سەرمان دەکوڵێنێت، ئێمە بەپێی پەتی بەرەو مەزارگە پیرۆزەکان دەڕۆین و فرمێسک دەڕێژین، کەچی لە هەمان کاتدا لە ژێرەوەی مێشکماندا گۆرانی "هەم سەفەر"ی گووگووش لێ دەدات!

ئێمە ڕێگە نادەین نە "نەوحە" بمرێت و نە "گۆرانی"، هەربۆیە دەتوانین لە چرکەساتێکدا لە دۆخی "گریان"ەوە بچینە دۆخی "هەڵپەڕکێ". تەنیا کێشەیەک کە لێرەدا تووشی دەبین و کەمێک تەکنیکییە، مەسەلەی گۆڕینی جلوبەرگە، بەتایبەت بۆ خوشکان و خانمانی بەڕێز. ئاخر زەحمەتە تۆ لە یەک کاتدا هەم "مانتۆ و ڕووسەری" باڵاپۆشت لەبەر بێت بۆ شینگێڕی، هەم "تیشێرت و شەڵوارۆکە"ی تەسک بۆ ئاهەنگگێڕان. وێنای بکەن، خانمێک لە ناو جەرگەی شینگێڕیدایە و لەپڕ دەبێت بچێت بۆ ئاهەنگێک؛ چۆن دەتوانێت بەو خێراییەی کە فرمێسکەکانی وشک دەکاتەوە، جلەکانیشی بگۆڕێت؟ ئەمە تاکە ئاستەنگی بەردەم ئەم "شیزۆفرینیا کولتوورییە"ی ئێمەیە، ئەگینا لە ڕووی دەروونییەوە زۆر بە باشی ڕاهاتووین.

ئێستا، دوای چل و شەش ساڵ لە تاقی کردنەوەی "عەمامە"، گەیشتووینەتە ئەو قەناعەتە دێموکراسییەکەی ئێمە پێویستیی بە "ڕیسێت" (Reset) هەیە. ئێمە لەبەر ئەوەی زۆر زیرەکین، نامانەوێت شتێکی نوێ تاقی بکەینەوە، بەڵکوو دەمانەوێت هەمان ڕیفراندۆم دووبارە بکەینەوە، بەڵام ئەمجارە ئەنجامەکەی پێچەوانە بکەینەوە! وەک ئەوەی یاری "شێر و خەت" بکەین؛ جاری پێشوو "خەت" دەرچوو، ئەمجارە دەمانەوێت "شێر" دەرچێت.

ئێستا بە کۆمەڵ ڕژاوینەتە سەر شەقامان. درووشمەکانمان گۆڕیوە و سەربەرزانە گەڕاینەوە بۆ دواوە! دیسان دەمانەوێت سندووق دابنێین و بپرسین: "پاشایەتی یان ویلایەتی فەقیهـ؟". ئەمجارەیان، بە مەرجێک ئەو "کوردە تەجزیە تەڵەبانە" وەک جاری گۆڕین تێکی نەدەن و باسی مافی نەتەوەیی و فیدراڵی و شتی وا نەکەن، نزیکەی ٩٩٪مان دەنگ دەدەین بە گەڕانەوەی "پاشا".

بەڵێ، ئێمە بڕیارمان داوە! دەمانەوێت پاشایەکی جوان، ڕێکپۆش، کراوات لەمل و سمێڵ چەور بهێنینەوە و لەژێر سایەی پیرۆزی ئەودا، دابنیشین و بیر لە یادگارییەکانی سەردەمی "وەلی فەقیهـ" بکەینەوە. گرنگ نییە کێ حوکم دەکات، گرنگ ئەوەیە ئێمە هەمیشە پێویستمان بە "شوانێک" هەیە؛ جارێک مێزەر بەسەر بێت و جارێک تاج بەسەر. گرنگ ئەوەیە ئێمە هەمیشە ئوممەتی ئامادە و میللەتی گوێڕایەڵ بین و هیچ کاتێک خۆمان بە بیرکردنەوە لە شتێک بە ناوی "کۆماری" یان "دێموکراسیی ڕاستەقینە"و شتی وا هیلاک نەکەین. بۆ پێشەوە بەرەو ڕیفڕاندۆمێکی دیکە و وەرچەرخان لە ئوممەتەوە بۆ میللەت. دوور لە چاوی جوداییخوازان ئەم ڕیفڕاندۆمەش لە خۆمان پیرۆز بێت.

KURDI STAN
Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan
NO: 911   20 January 2026

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com   www.kurdch.tv
Yahsat 1A @ 52.5° East   Frequency: 12149
polarization: Vertical -27500 FEc : 3/4

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

ئامریکا بۆچی هێرشی نەکردە سەر ئێران؟

جەماڵ فەتحی

لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا و بەدوای پەرەسەندنی نارەزایەتییە جەماوەرییەکان لە ئێران کە لە ڕێکەوتی ١٨ی بەفرانباردا گەیشتە لووتکەی خۆی، توندیی سەرکوتکردنی نارازییان لەلایەن دەزگا سەرکوتکەرەکانی ڕێژیمی ئێرانەوە بە ڕادەیەک بوو کە دۆناڵد ترامپ، سەرکۆماری ویلایەتە یەکگرتووەکان، هەڕەشەی هێرشی سەربازیی لە ڕێژیمی تاران کرد. ئەم هەڵوێستە ڕاشکاوە، سەرەتا شەپۆلێک لە دڵگەرمیی لەنێو خۆپێشاندەراندا دروست کرد و بووە هۆی ئەوەی بازنەی نارەزایەتییەکان کە لە ٧ی بەفرانبارەوە دەستی پێ کردبوو، بەرفراوانتر و بەتینتر بێت. بەڵام لە گۆڕانکارییەکی لەناکاو لە ڕۆژانی ڕابردوودا، ترامپ بە گرتنەبەری ڕێکارێکی جیاواز، ڕوو لە جیهان ڕایگەیاند کە وا دیارە کوشتنی نارازییان وەستاوە و بەو هۆیەوە، هێرشی سەربازی بۆ سەر ئێران جارێ لە بەرنامەماندا نییە. ئەم پاشەکشە تاکتیکییە لە دۆخێکدا ئەنجام دەدرێت کە خەڵکی ئێران لە گەمارۆی تەواوی هەواڵ و پچڕانی دەستڕاگەیشتن بە ئینتەرنێتدا بەسەر دەبەن. لە نەبوونی پەیوەندییەکان و پچڕانی هێڵەکانی تەلەفۆنی مۆبایل و ماڵان، شار و ناوچە جیاوازەکانی ئێران لە دۆخی یەکتر بێئاگا ماونەتەوە. لەبەر ئەوە، ئیدیعای «وەستانی سەرکوت» ڕەنگە تەنیا ڕاپۆرتێکی لێڵ بێت لە دۆخی ئێستا و ناکرێت بە دڵنیاییەوە سەبارەت بە دەرئەنجامەکان یان ئامانجەکانی بە ئەنجام بگات؛ لەگەڵ ئەوەشدا، بارودۆخی گشتیی ئەمنی و ژیانی هاووڵاتییانی ئێرانی و کوردستانی هەروا ئاڵۆز و پڕ لە گرژی ماوەتەوە.

ئەگەرچی ئەمە کۆتایی ڕێگاکە نییە و پاشگەزبوونەوەی ترامپ لە هێرشی سەربازی لەم قۆناغەدا مەرج نییە بە واتای هەڵوەشاندنەوەی هەمیشەیی ئەو هێرشە دابنرێت، بەڵام نابێت خەڵکی ئێران تووشی بێهیوایی و دڵساردی ببن. دۆخی هەڵپەسێردراوی ئێستا دەتوانێت ببێتە وانەیەکی پەند بۆ خەڵک تا تێبگەن کە بۆ بەرەنگاربوونەوەی هەر سیستەمێکی دیکتاتۆری و ستەمکار، پشتبەستن بە توانایی و هێزی خۆ بنەمای سەرەکییە. لە جیاتی «تێکۆشین بە هیوای جیران» دەبێت پێش هەموو شتێک ئەو ناکۆکییانەی کە بوونەتە هۆی مانەوەی چەندین ساڵەی ڕێژیم وەلا بنرێن و بۆ تێپەڕبوون لە کۆماری ئیسلامی، دەست بکرێت بە ڕێکخستن و پێکهێنانی گوتارێکی یەکگرتوو، دێموکراتیک لەسەر مافەکانی مرۆڤ و مافی نەتەوەکانی ئێران.

لە هەمان کاتدا، یارمەتی و پشتیوانییەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی دەتوانێت لە بەهێزکردنی ڕەوتی بەرخۆدان و پاراستنی گیانی هاووڵاتییان کاریگەر بێت، بە مەرجێک ئەم پشتیوانییانە تەواوکەری هەوڵە نێوخۆییەکان بێت نەک جێگرەوەی. ئەو ڕاستییە تاڵەی کە دوای تێپەڕبوونی زیاتر لە بیست ڕۆژ لە نارەزایەتییەکانی شارەکانی ئێران و کوردستان بۆ ئازادیخوازان ئاشکرا بوو، هەڵگری ڕاستییەکی سیاسییە؛ ڕاستییەک کە تەنیا بە ژیری و بیرکردنەوەی لۆژیکی دەتوانرێت لە دۆخی ئارایی باشتر تێبگەین و لە بڕیاردان لەسەر بنەمای هیوای لەڕادەبەدەر دوور بکەوینەوە. بەم پێشەکییە، دەکرێت بە ڕوانگەیەکی شیکاری و سیاسی، هۆکارەکانی پاشگەزبوونەوەی ئامریکا لە هێرشکردنە سەر پێگەکانی کۆماری ئیسلامی شی بکرێتەوە تا حیزبەکان، ڕێکخراوەکان و خەڵکی ستەملێکراو و بندەست، باشتر لەگەڵ ڕاستییەکان ئاشنا بن و بۆ درێژەدان بە خەباتی خۆیان بەبێ پشتبەستن بە هێزی دەرەکی ئامادە بن. لە درێژەدا، گرنگترین هۆکارەکانی ڕێگریی هێرشی سەربازی لە ڕۆژانی ڕابردوودا تاوتوێ دەکرێن:

١. گوشار یان داواکاریی دیپلۆماتیکی هاوپەیمانە ناوچەییەکان

چەندین وڵاتی سەرەکیی پەراوێزی کەنداو و هاوپەیمانانی ستراتیژیی ئامریکا، لەوانە: عەرەبستانی سعوودی، قەتەر، عومان، میسر و تورکیا، هۆشداریی جدییان داوەتە کۆشکی سپی. قسەی ئەوان ئەوەیە کە هێرشکردنە سەر ئێران دەتوانێت بەخێرایی ببێتە شەڕێکی بەرفراوان و کۆنترۆڵنەکراو لە ناوچەکەدا. ئەم وڵاتانە کە نیگەرانی دەرەنجامە مەترسیدارە ئەمنی، ئابووری و سیاسییەکانی هەنگاوێکی لەو شێوەیەن بۆ سەر خۆیان، داوای کەمکردنەوەی گرژی و گەڕانەوە بۆ ڕێڕەوی دیپلۆماسییان کردووە. ئەم گوشارە دیپلۆماتیکە، ڕۆڵێکی حاشا هەڵنەگری هەبووە لە پاشگەزکردنەوەی ترامپ لە دەرکردنی فەرمانی کۆتاییی هێرشەکە.

٢. نیگەرانی لە کردەوە تۆڵەسێنەرەکانی ئێران

شارەزایانی سەربازی و ڕاوێژکارانی پێنتاگۆن بە ترامپیان ڕاگەیاندووە، کە هەر جۆرە هێرشێکی ڕاستەوخۆ ڕەنگە کاردانەوەی بەرانبەری ئێرانی بەدوادا بێت کە دەتوانێت ئاسایشی هێزە دەرەکییەکان و ڕێڕەوە هەستیارەکانی ناوچەکە بخاتە مەترسییەوە. ئەم بابەتە لە ڕوانگەی ستراتیژییەوە پێویستی بە وریابوون و لێکدانەوەی وردی مەترسی هەیە.

٣ . شیکاریی سەربازی لەسەر کاریگەریی سنووردار

بەپێی خەمڵاندنە سەربازییەکان، بژاردەکانی هێرشی سنووردار ـ وەک هێرشە ئاسمانییە خاڵپێکەکان ـ بۆ گۆڕینی دەسبەجێی ڕێژیم یان کۆتاییهێنانی یەکجارەکی بە سەرکوتەکان بە پێویست نەزانراون. شرۆڤەکاران لەسەر ئەو باوەڕەن کە تەنانەت لە ئەگەری ڕوودانی هێرش، مەرج نییە کاریگەرییەکی بنەڕەتیی لەسەر دۆخی نێوخۆی ئێران هەبێت و بگرە دەیتوانی پاساوی پێویست بخاتە بەردەستی دەسەڵات تا بە مەزلووم پیشاندانی خۆیان، دەست بکات بە تۆڵە و پاکانەحەسێبی نێوخۆیی خوێناوی لەگەڵ نەیاران و دەسەڵاتی خۆی زیاتر لە جاران جێگیر بکات.

٤. هەڵسەنگاندنی دۆخی مەیدانی

ترامپ و تیمی ئاسایشی نەتەوەییەکەی زانیارییان پێ گەیشتووە لەسەر ئەوەی کە کوشتن و سەرکوتی سەر شەقامی نارازییان ڕەنگە تا ڕادەیەک کەم بووبێتەوە یان گوازرابێتەوە بۆ شوێنە شاردراوەکان. ئەم هەڵسەنگاندنە بووە هۆی ئەوەی واشنتۆن وا بیر بکاتەوە هێشتا دەرەتانێک بۆ بەکارهێنانی گوشاری ناسەربازی بوونی هەیە و هەر ئەم بابەتە بوو بە یەکێک لە هۆکارەکانی دواخستنی بژاردەی سەربازی.

٥. هێشتنەوەی هەموو بژاردەکان لەسەر مێز

ویلایەتە یەکگرتووەکان ئەگەرچی جارێ لە کردەوەی سەربازیی ڕاستەوخۆ خۆی پاراستووە، بەڵام هێشتا جەخت دەکاتەوە کە «هەموو بژاردەکان لەسەر مێزە». ترامپ پێی باشتر بووە لەم قۆناغەدا لەسەر توندکردنەوەی گەمارۆکان، گوشارە ئابوورییە پەکخەرەکان و پەراوێزخستنی دیپلۆماتیکی کۆماری ئیسلامی چڕ بێتەوە. ئەو پەیامانەی بۆ تارانیش نێردراون ئاماژە بەوە دەکەن کە ئەگەرچی مەبەستی هێرشی دەسبەجێ لە ئارادا نییە، بەڵام دەبێت ڕژێم دان بە خۆیدا بگرێت؛ هەرچەندە گارانتی جێبەجێکردنی ئەم داواکارییانە هێشتا لە نێو تەمومژدا ماوەتەوە.

دەرەنجام:

جگە لەو خاڵانەی ئاماژەیان پێ کرا، ئەگەرچی هێرشێکی سەربازیی دەرەکی دەیتوانی کۆماری ئیسلامی بخاتە ژێر گوشارەوە، بڕیاری کۆتایی زیاتر پەیوەستە بە هەڵسەنگاندنەکان، ئامادەکارییەکان و پلاندانانی درێژخایەنی ئامریکا. هەر کردەوەیەکی سەربازی پێویستی بە پێوانی وردی مەترسییەکان و ئەنجامە ئەگەرییەکانە تا دەرەنجامە نێوخۆیی و ناوچەییەکان کۆنترۆڵ بن.

خاڵێکی بنەڕەتی کە دەبێت هەموو ئازادیخوازانی ئێران فێری ببن ئەوەیە کە تەنیا ڕێگەی ڕزگاریی لە ژێردەستەیی و ستەمکاری و دیکتاتۆری، «پشتبەستنە بە تواناکانی خۆ». خەڵک و خەباتکاران دەبێت لەسەر ڕێکخستن و پێکهێنانی شانەکانی بەرخۆدانی خۆجێیی بۆ خەباتێکی تۆکمەتر پێداگری بکەن. لە هەمان کاتدا، ڕۆڵی پشتیوانییەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و یارمەتیدەرانی نێونەتەوەییش دەتوانێت لە بەهێزکردنی ڕەوتی بەرخۆدان و پاراستنی گیانی هاووڵاتییان کاریگەر بێت، بە مەرجێک ئەو پشتیوانییانە تەواوکەری هەوڵە نێوخۆییەکان بێت، نەک جێگرەوەی.

ڕێگەی ئازادی، لە ڕێڕەوی هۆشیاریی سیاسی، ڕێکخستنی نێوخۆیی و پشتبەستن بە هێزی خەڵک تێدەپەڕێت، نەک تەنیا لە ڕێگەی گوشار یان دەستێوەردانی ڕاستەوخۆی دەرەکی.

بەر لە ماڵاوایی

بزووتنەوەی نارەزایەتی لە ئێران:

ڕاستییەکان و سیناریۆ دەستکردەکانی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی

د. کامران ئەمین‌ئاوە

ڕاپەڕینی جەماوەریی ئەم دواییەی خەڵکی ئێران خاڵێکی وەرچەرخانە لە مێژووی هاوچەرخی ئەم وڵاتەدا؛ ڕاپەڕینێک کە لە لایەک، بناغەکانی خەلافەتی کۆماری ئیسلامیی هەژاندووە و لە لایەکی دیکەشەوە، بووە بە گۆڕەپانێک بۆ کەڵکوەرگرتنی بەشێک لە ڕەوتە سیاسییەکانی دەرەوەی وڵات. لەم نێوەدا پاشایەتیخوازەکان هەوڵیان داوە دەست بەسەر ئەو نارەزایەتییانەدا بگرن بۆ بەرژەوەندیی خۆیان؛ لە کاتێکدا ڕاستیی کۆمەڵگەی ئێران ئەوە نیشان دەدات کە مەیلی پاشایەتیخوازی زۆرتر لەوەی کە ڕیشەی لە کۆمەڵگەدا هەبێت، دیاردەیەکی سنووردار و ویستی کەمینەیەکە کە لە لایەن مێدیاکانی سەر بە ڕەزا پەهلەوییەوە گەورە دەکرێتەوە. ئەم بزووتنەوەیە، بەتایبەت پاش پچڕانی بەربڵاوی بەرق، تەلەفۆن و ئینتەرنێت، ڕووبەڕووی سەرکوتی بێوێنە و توندوتیژیی هێزە نیزامی و ئەمنییەکانی کۆماری ئیسلامی و هێزە نیابەتی و دەرەکییەکانیی وەک حەشدی شەعبی بووەوە.

هێشتا بە وردی ڕەهەندی ئەم سەرکوتکردنە و تاوانە ئەنجامدراوەکان بە تەواوی ڕوون نین، ئەمەش بەهۆی سنووردارکردنی توندی دەستڕاگەیشتن بە زانیاری و نەبوونی پشتڕاستکردنەوەی سەربەخۆیە. لەم هەلومەرجەدا، ڕێژیمی ئێران بۆ پاساوهێنانەوە و شەرعییەتدان بە کردەوە توندوتیژەکانی، پەنای بۆ سیناریۆی دووپاتکراوە و سواو بردووە. جارێکی دیکەش وەک سەردەمی ڕێژیمی ڕووخاوی پەهلەوی تیشکی خستووەتە سەر گریمانەی «دەستی بێگانە» و، بەرپرسیارێتیی کوشتنی نارازییان و توندوتیژیی هێزە سەرکوتکەرەکانی خۆی دەخاتە ئەستۆی «تیرۆریستەکان و هێزە بیانییەکان».

فەرەح دیبا شاژنی پێشووی ئێرانیش لە بیرەوەرییەکانیدا بە ڕێبازێکی هاوشێوە ئاماژەی بە ڕۆڵی هێزە دەرەکییەکان لە نارەزایەتییە جەماوەرییەکانی ساڵانی شۆڕشی ١٣٥٧ – ١٣٥٦ کردوە. بۆ وێنە لە پەیوەندی لەگەڵ خۆپێشاندانەکانی هەینی ١٧ی خەرمانانی ١٣٥٧، بە مەبەستی شەرعییەتدان بە سەرکوتکردنی خەڵک، نووسیویەتی:

«ئەرتەش کە چاوەڕێی خۆپێشاندەران بوو لە مەیدانی ژالە، فەرمانی وردی لە تیمسار ئۆوەیسی وەرگرتبوو. هەردوو گرووپەکە چەکدار بوون، و پێکدادان لەنێوان ئەو دوو لایەنەدا حەتمی بوو. تەقەکەرانی فەلەستینی، کە بێ لەبەرکردنی جلوبەرگی فەلەستینی خۆیان لەنێو جەماوەری خەڵک یان لە سەربانەکان حەشار دابوو، تەقەیان لە سەربازەکان کرد و ئەوانیش بە ناچاری وڵامیان دایەوە. لەم پێکدادانانەدا ١٢١ خۆپیشاندەر و ٧٠ سەرباز کوژران.» [کهن دیارا، ل.٢٧٣] لە شوێنێکی تردا دەنووسێت: «مێدیا چەپەکانی ڕۆژئاوا باسی توندوتیژی و ترس و تۆقاندنیان دەکرد. نەک باسی ئەو بارودۆخەی تیرۆریستەکان پێکیان هێنابوو، بەڵکوو ئەوەی کە بە گوێرەی قسەی ئەوان لە پۆلیس و ساواک سەرچاوەی گرتبوو». [کهن دیارا، ل.٢٧٥] ئەو ئیدیعایەی بەڕێوەبەران و ڕاگەیاندنەکانی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران کە «تیرۆریستەکان و بریکارەکانی مۆساد» لە یەک کاتدا تەقەیان لە نارازییان و هێزەکانی حکوومەت کردوە، وەک شێرورێوی هێنانەوەی فەرەح دیبا سەبارەت بە بوونی «تیرۆریستە فەلەستینییەکان» لە کاتی نارەزایەتییە جەماوەرییەکان دژی ڕێژیمی پەهلەوی، زیاتر هەوڵێکە بۆ نکۆڵیکردن لە سروشتی جەماوەری و خۆبەخۆیی نارەزایەتییەکان نەک شیکارییەکی بەڵگەدار. جێی داخ ئەوەیە، کەسانێک لە دەرەوەی وڵاتیش، خوازراو و نەخوازراو، یارمەتی بە بەرهەمهێنانەوە و بەدیهێنانی ئەم تیۆرییە پیلانگێڕییە دەدەن.

چاوخشاندنێکی ڕاستبینانە بە مەیدانی نارەزایەتییەکان، ئەوەمان بۆ دەردەخات کە ئەم بزووتنەوەیە، بۆ یەکەم جار لە دوای شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ی ئێرانەوە، ڕەهەندێکی تەواو جەماوەریی هەیە و زیاتر لە ١٠٠ شاری گەورە و بچووکی ئێرانی لەخۆگرتووە. لەرزۆکبوونی بە جیدیی بناغەکانی ڕێژیم بۆخۆی ئاماژەیە بۆ ئەوەی کۆماری ئیسلامی بۆ سەرکوتکردنی بزووتنەوەیەکی وەها بەربڵاو، پێویستی بە دروستکردنی دوژمنێکی دەرەکی و، گەورەکردنی دیاردەیەک بە ناوی ڕۆڵی «تیرۆریستەکان» هەیە.

لە هەلومەرجێکدا کە ئینتەرنێت بە تایبەت لە دوای ٨ی ژانوییە بە تەواویی پچڕاوە، ئەم پرسیارە جیددییە دێتە ئاراوە کە چۆن دەکرێ وتار و پەیامی مێدیایی کەسایەتییەکی وەک ڕەزا پەهلەوی ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەبێت لە وروژاندن و ڕێنماییکردنی ئەو خەڵکەی کە لەسەرخۆ ڕژانە سەر شەقامەکان؟ بیستنی هەندێک دروشمی پاشایەتیخوازی لە ناو نارەزایەتییەکاندا، بە هیچ شێوەیەک بە مانای هەژموونی سیاسیی ڕەوتێک یان تاکێکی دیاریکراو نیە. هەروەک چۆن باوەڕ ناکرێ لە وڵاتێکی بەرفراوانی وەک ئێراندا، چەند «تیرۆریست»ێکی ڕاهێنراو لە شوێنی جیاوازەوە بتوانن لەو ساتەدا کە نارەزایەتییەکان دەستی پێ کرد و لە مەودایەکی کورتدا لە تارانەوە بۆ ئیلام، شەپۆلێکی توندوتیژیی ڕێکخراو دروست بکەن.

ئەم جۆرە ڕیوایەتانە، لە ڕاستیدا گاڵتە بە فیداکاریی ئەو گەنج و خەڵکانەیە کە بەوپەڕی گیانفیداییەوە لە بەرانبەر یەکێک لە توندوتیژترین حکوومەتەکانی ئێران لەم چەند سەدەیەی دواییەدا ڕاوەستاون. ئەمە یەکەم جار نیە کە حکوومەتی ئیسلامیی ئێران، نائارامیی نێوخۆ بە پیلانێکی دەرەکی گرێ دەدات و بەپێی سیناریۆیەکی ساختە، باس لە ڕۆڵی ‹مۆساد و هێزە بیانییەکان› لە دروستکردنی «گرژی و نائارامی» لە ئێراندا دەکات.

لەگەڵ ئەمەشدا، تەنانەت ئەگەرێکی لاوازی وەک بوونی هەندێک توخم کە هەوڵ دەدەن «لە ئاوی لێڵ ماسی بگرن» بە هیچ شێوەیەک بەو مانایە نیە کە ئەوان ڕۆڵێکی سەرەکییان هەبووبێت لە گۆڕینی دیمەنێک بۆ توندوتیژی کە تێیدا حکوومەت خۆی سەرچاوەی سەرەکیی ئەم توندوتیژییە بووە. داکۆکی لەخۆکردن و تەنانەت بەرهەڵستییان لەگەڵ هێزە چەکدارەکانی دەوڵەت کە خەڵک دەکوژن، مافی ئاشکرای خۆپێشاندەرانە. بۆیە نابێ بە کەوتنە ناو مەیدانی کایەی کۆماری ئیسلامی، بە دەستی خۆ بەهای ئەم بزووتنەوەیە و خوێنی گیانبەختکردووانی کەم بکەینەوە.

بزووتنەوەی خەڵکی ئێران، پێش هەموو شتێک، دەنگی نارەزایەتییە بەرانبەر بە ستەمێکی پێکهاتەیی و هەڵاواردن و سەرکوت؛ دەنگێک کە بە پیلانێکی دەرەکی دەستی پێ نەکردوە و بە سیناریۆسازیی کۆماری ئیسلامیی ئێرانیش ناکوژێتەوە.